

कोशी प्रदेश, ताप्लेजुङ जिल्ला, पाथीभरा याङवरक गाँउपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्र बग्ने
विभिन्न नदीको विभिन्न बगर क्षेत्रबाट दीगो रुपमा
ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा उत्खनन् तथा सङ्कलन कार्यका लागि
प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको प्रतिवेदन

Initial Environmental Examination (IEE) Report

प्रस्तावक :

पाथीभरा याङवरक गाँउपालिका,
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय,
थेचम्बु, ताप्लेजुङ
कोशी प्रदेश, नेपाल
फोन नं. +९७७-९८५ २६६०४६०
इमेल: pathivarayang@gmail.com
वेब: www.yangwarakmuntaplejung.gov.np

मङ्सिर, २०८१

संक्षिप्त शब्दावलीहरू

आ.व.	आर्थिक वर्ष
कि.मि.	किलोमिटर
के.त.वि.	केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग
गै.स.सं.	गैर सरकारी संस्था
घ.मि.	घनमिटर
जि.अ.स.	जिल्ला अनुगमन समिति
आ.व.	जिल्ला समन्वय समिति
डि.से.	डिग्री सेन्टीग्रेड
न.पा.	नगरपालिका
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
प्रा.वा.प.	प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
प्रा.स्वा.के.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र
मि.	मिटर
मि.मि.	मिलिमिटर
रु.	रुपैया
सा.सं.	सामुदायिक संस्था
क्षे.नं.	क्षेत्र नम्बर
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
डि.व.का.	डिभिजन वन कार्यालय
प्रा.लि.	प्राइभेट लिमिटेड
सा.सं.	सामुदायिक संस्था

विषयसूची

कार्यकारी सारांश.....	vi
१ प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना.....	१
१.१ प्रस्तावको नाम.....	१
१.२ प्रस्तावको नाम र ठेगाना.....	१
१.३ प्रारम्भिक वातावरण परीक्षण प्रतिवेदन तयार पार्ने परामर्शदाता.....	१
१.४ प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिहरूको नाम र योग्यता.....	१
१.५ प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको कानूनी सान्दर्भिकता.....	२
१.६ प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको उद्देश्यहरू	२
२ प्रस्तावको सारांश	४
२.१ सामान्य परिचय	४
२.२ प्रस्तावको उद्देश्य	५
२.३ भू-उपयोगमा पर्ने असर	५
२.४ वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव, मानव जीवनमा पर्ने असर, जनसङ्ख्याको चाप....	५
२.५ स्थानीय पूर्वाधारमा हुने क्षति.....	६
३ प्रस्तावको विवरण.....	७
३.१ प्रस्तावको प्रमुख विशेषताहरू.....	७
३.२ प्रस्तावको किसिम:	८
३.३ प्रस्तावको क्षमता	८
३.४ संकलन/ उत्खनन् गरिने परिमाणको आंकलन	९
३.५ प्रयोग गरिने विधि र सामग्री	१२
३.६ मेसिन प्रयोग कार्ययोजना	१३
३.७ प्रस्ताव कार्यान्वयन हुँदा निष्कासन:	१५
३.८ प्रयोग हुने ऊर्जा	१५
३.९ जनशक्तिको आवश्यकता:	१६
३.१० प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण	१६

३.११	प्रस्ताव क्षेत्रको अवास्थिति.....	१६
३.१२	प्रस्तावित क्षेत्रको नक्साहरू	१७
३.१३	सामाजिक वातावरण.....	२१
३.१४	भौतिक वातावरण	२४
३.१५	जैविक वातावरण.....	२६
४	प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव	२९
४.१.	प्रभाव पहिचान, अनुमान एवं मूल्याङ्कन	२९
४.१.१	अनुकूल प्रभाव.....	२९
४.१.२	प्रतिकूल प्रभाव	३०
५	प्रभाव कार्यान्वयनका विकल्प	४२
५.१	प्रस्तावक कार्यान्वयन नगर्ने.....	४२
५.२	प्रस्तावका विकल्पहरू	४२
५.२.१	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्ने	४२
५.२.२	आयोजना स्थल	४३
५.२.३	प्रक्रिया, समय-तालिका.....	४३
५.२.४	बैकल्पिक विधि.....	४३
५.२.५	वैकल्पिक श्रोत.....	४४
६	वातावरणीय व्यवस्थापन योजना	४५
६.१	प्रभाव बढोत्तरीकरण एवं न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू	४५
६.१.१	प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू.....	४५
७	अन्य आवश्यक कुरा.....	५१
७.१	अध्ययन विधि	५१
७.१.१	प्रकाशित/उपलब्ध जानकारी र तथ्याङ्कको पुनरावलोकन एवं संश्लेषण.....	५१
७.१.२	फिल्ड सर्भे एवं प्रस्ताव क्षेत्र अवलोकन	५१
७.१.३	तथ्याङ्क विश्लेषण प्रभावहरूको पहिचान/अनुमान/मूल्याङ्कन, प्रभाव न्यूनीकरण विधिहरूको पहिचान सुझाव एवं प्रतिवेदन तयारी	५२
७.१.४	सार्वजनिक सूचना, सार्वजनिक सुनुवाई एवं सिफारिस पत्रहरू.....	५२

७.२	संविधान, नीति, कानुनी व्यवस्था, निर्देशिका, मापदण्ड एवं सम्मेलनहरूको पुनरावलोकन	५३
७.२.१	विद्यमान सान्दर्भिक नीति तथा कार्यनीतिहरू	५३
७.२.२	सान्दर्भिक ऐन तथा नियमहरू	५४
७.२.३	निर्देशिका, दिग्दर्शन तथा मापदण्डहरू	५६
८	वातावरणीय योजना र अनुगमन योजना	६७
८.१	स्थानीय स्तरका जिम्मेवार निकायहरू	६७
८.१.१	गाउँपालिका	६७
८.१.२	गैर सरकारी तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरू	६७
८.१.३	जिल्ला समन्वय समिति	६७
८.१.४	डिभिजन वन कार्यालय	६८
८.१.५	जिल्ला अनुगमन समिति	६८
८.२	केन्द्रीय स्तरका जिम्मेवार निकायहरू	६८
८.२.१	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	६८
८.३	अनुगमन तथा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना र समय तालिका	६९
८.३.१	आधाररेखा अनुगमन	६९
८.३.२	नियमपालन अनुगमन	६९
८.३.३	प्रभाव अनुगमन	६९
८.४	अनुगमन र न्यूनीकरणको खर्चको विवरण	७२
८.५	वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार निकायहरूको संगठनात्मक स्वरूप	७२
९	निष्कर्ष	७४
९.१	उत्खनन संकलनकर्ताको जिम्मेवारी	७४
९.२	गाउँपालिकाको प्रतिवद्धता	७५
	सन्दर्भ सामग्रीहरू	७६
	अनुसूचीहरू	७७

तालिकाहरूको सुची

तालिका १	: प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिहरूको नाम र योग्यता.....	१
तालिका २	: प्रस्तावको प्रमुख विशेषता	७
तालिका ३	: संकलन/उत्खनन गर्न सकिने परिमाणको आंकलन	९
तालिका ४	: मेसिन प्रयोग कार्ययोजना	१३
तालिका ५	: मेसिन प्रयोग गर्नको लागि बुझाउनुपर्ने कार्ययोजना	१४
तालिका ६	: वडागत जनसंख्याको विवरण	२१
तालिका ७	: जातीयताको विवरण.....	२२
तालिका ८	: धर्मको विवरण.....	२३
तालिका ९	: धर्मको विवरण.....	२३
तालिका १०	: साक्षरता विवरण.....	२३
तालिका १०	: भू-स्थिति.....	२५
तालिका १२	: आयोजना प्रभावित गाउँपालिकामा पाइने मुख्य रुखहरू	२६
तालिका १३	: संकलन वरिपरी क्षेत्रमा पाइने बन्धजन्तुहरूको विवरण	२७
तालिका १३	:संकलन क्षेत्र वरिपरी रहेका चराचुरुंगीहरूको विवरण	२८
तालिका १३	:संकलन क्षेत्र वरिपरी रहेका सरीसृप तथा ऊभयचरहरूको विवरण	२८
तालिका १३	: प्रभावहरू पहिचान एवं मूल्याङ्कन.....	३३
तालिका १७	: सकारात्मक प्रभावहरूको मूल्याङ्कन.....	४०
तालिका १८	: सकारात्मक प्रभावहरूको मूल्याङ्कन.....	४०
तालिका १९	: वातावरणीय व्यवस्थापन योजना	४९
तालिका २१	: अनुगमन तथा बातावरण व्यवस्थापन योजना र समय तालिका.....	७०
तालिका २१	: अनुगमन र न्यूनीकरणको खर्चको विवरण.....	७२
तालिका २२	: विशेषज्ञ अनुगमन सदस्य.....	७२

तालिकाहरूको सुची

चित्र १:	प्रभावित गाउँपालिकाको गुगल नक्सा.....	१७
चित्र २:	प्रभावित गाउँपालिकाको जी आइ एस नक्सा	१८
चित्र ३:	विविन्न उत्खनन क्षेत्रहरू	२०
चित्र ४:	प्रभावित गाउँपालिकाको भूउपयोग नक्सा	२४
चित्र ५:	तापक्रमको विवरण	२५
चित्र ६:	बर्षाको विवरण	२६
चित्र ७:	वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यन्वयनका लागि संगठनात्मक स्वरूप	७३

कार्यकारी सारांश

परिचय

यस प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनले नेपालको ताप्लेजुङ जिल्लाको पाथीभरा याङवरक गाँउपालिका क्षेत्राधिकार भित्र बग्ने तमोर नदि र काबेली नदिको विभिन्न बगर क्षेत्रबाट दीगो रूपमा ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्दा पर्न जाने प्रभावहरूको मूल्यांकन गर्दछ। यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य नै नदी नियन्त्रण गर्नका लागि नदीले थुपारेको ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन्/संकलन स्थानीय वातावरणमा पर्न जाने प्रभावहरूको पहिचान गर्नु हो। यस कार्य गर्दा स्थानीय वातावरणमा केही सकारात्मक तथा केही नकारात्मक प्रभावहरू पर्न जाने छन्। यस अध्ययन प्रतिवेदनले सकारात्मक प्रभावहरूलाई बढोत्तरी गर्ने तथा नकारात्मक प्रभावहरूलाई न्यूनिकरण गर्न उचित परामर्श दिएको छ।

प्रस्तावको सान्दर्भिकता

नेपालको विद्यमान वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ३ संग सम्बन्धित अनुसूची २ खानी क्षेत्र अन्तर्गत बुदा (ट) (७) ले नदीको वगर क्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा वा रोडाको उत्खनन् तथा संकलन कार्य गर्दा उक्त प्रस्तावको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण IEE अथवा वातावरण प्रभाव मूल्यांकन EIA गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

यस प्रस्तावमा दैनिक ७७.८८घनमिटर मात्र नदीले थुपारेको ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा निकालीने जुन दैनिक १०० घनमिटर भन्दा माथि र ३०० घनमिटर भन्दा कम हुँदा र प्रस्तावित क्षेत्र संरक्षित क्षेत्र, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा तिनका मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्ने हुँदा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरिएको छ।

अध्ययन प्रकृया

स्वीकृत कार्यसूची वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ अध्ययन गरी तयार गरिएको हो। यस अध्ययनको लागि प्रथम र दोस्रो स्रोत तथ्याङ्कहरू संकलन र जनसहभागिता र छलफलबाट प्रतिवेदन तयार गरिएको हो। प्रस्तावित क्षेत्रको भौतिक, जैविक, आर्थिक प्रभाव मूल्यांकन गर्ने लक्ष्य लिएको छ।

विद्यमान वातावरणीय अवस्था

भौतिक वातावरण

प्रस्तावित क्षेत्र ताप्लेजुङ जिल्ला कोसी प्रदेशमा पर्दछ। ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा संकलन तथा उत्खनन् गरिने तमोर र काबेली नदीहरू बाह्रमासे बग्ने नदी हो। वर्षा याममा नदीको बहाव धेरै

भए पनि हिउँदमा भने बहाव अलि कम हुन्छ। गिट्टी तथा बालुवा संकलन गरिने क्षेत्रहरू पाहड क्षेत्रहरूमा पर्दछन्। प्रस्तावित संकलन क्षेत्रहरूका नजिकका क्षेत्रहरूमा पहिरो जाने, बाढीले कटानि गर्ने जस्ता जोखिमयुक्त स्थानहरू न्यून रहेका छन् भने अधिकतम भु-उपयोगमा खेती योग्य जमिन, खाली जग्गा क्षेत्र रहेका छन्।

जैविक वातावरण

ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा संकलन क्षेत्र कुनै संरक्षित क्षेत्र, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा जैविक महत्वको संवेदनशील क्षेत्र भित्र पर्दैन। प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा कुनै पनि वनस्पति छैनन्। मृग, स्याल, विरालो, काग, मैना लगायतका जीव यस क्षेत्रमा पाइन्छन्। यस क्षेत्रमा कुनै दुर्लभ वनस्पति तथा दुर्लभ जीवजन्तु नभएको हुँदा गिट्टी, बालुवा संकलन-उत्खनन कार्यले जीव जन्तुहरू संकटमा पर्ने छैन।

सामाजिक तथा धार्मिक वातावरण

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका ताप्लेजुङ जिल्लाको पूर्वी भागमा अवस्थित एक रमणीय गाउँपालिका हो, जुन कोशी प्रदेश अन्तर्गत पर्दछ। यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ९२.७६ वर्ग किलोमिटर रहेको छ र यहाँको जनसंख्या ११,८०६ रहेको छ (२०७८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार)। पाथीभरा याडवरकको सिमाना पूर्वमा सिरीजंघा गाउँपालिका, पश्चिममा फुडलिङ नगरपालिका र दक्षिणमा ताप्लेजुङ र पाँचथर जिल्लाका सिमानामा कावेली नदी सीमाक्षेत्रको रूपमा रहेको छ। यहाँका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूमा केसानी नाम्सानी, टोङ्के पहरा, धापपोखरी, सिरीजंघा माङ्गिम, र साम्बाछ्यो खोर्लिङ गुम्बा समावेश छन्, जसले यस क्षेत्रको प्राकृतिक र सांस्कृतिक महत्त्वलाई दर्शाउँछ। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका ६ वडामा विभाजित गरिएको छ।

वातावरणीय प्रभावहरू

सकारात्मक प्रभाव

मुख्यतः प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा नदीले थुपारेको ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा जस्ता नदीजन्य पदार्थले नदीको सतह बढाउने, नदीले धार फेर्ने र दैविक प्रकोप निम्त्याउने जस्ता विपत्तिहरूको रोकथाम हुन्छ। यसको अलवा प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको करको दायरा बढेर राजस्व श्रोतमा वृद्धि हुन गई स्थानीयस्तरमा विकास निर्माण गर्न सहज हुनेछ। प्रस्ताव कार्यान्वयनले स्थानीयबासीलाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्छ। प्रस्ताव कार्यान्वयन हुँदा स्थानिय श्रमशक्ति खपत हुनेछ। यसबाट स्थानीयबासीले आफ्नो दैनिक आवश्यकताका वस्तुहरूको परिपूर्ति गरी आफ्नो जिवनस्तरमा परिवर्तन ल्याउने छन्।

नकारात्मक प्रभाव

ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा संकलन-उत्खनन गर्दा तोकिएको परीमाण भन्दा बढी र अव्यवस्थित गिट्टी र बालुवा संकलन-उत्खनन गर्नाले नदीले आफ्नो प्राकृतिक बहाव परिवर्तन गरी नदी किनार कटान र बाढी निम्त्याउन सक्नेछ। नदीजन्य पदार्थ ओसार पसार गर्दा बाटो विग्रनुका साथै धुलो धुवाँको कारणले स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पर्न सक्छ। यस बाहेक प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अन्य कुनै नकारात्मक प्रभाव पर्नेछैनन्।

प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू

ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा संकलन-उत्खनन कार्यमा संलग्न कामदारबाट स्थानीय वन तथा वातावरणमा हुन सक्ने नकारात्मक क्रियाकलापहरूको न्यूनीकरणको लागि संकलन कार्य बिहान ७ वजे देखि बेलुका ६ वजे सम्म मात्र संचालन गर्न अनुमति दिइनेछ।

ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा संकलन-उत्खनन कार्य गर्दा धुलो उत्सर्जन हुन्छ। त्यसैगरी ढुवानी साधनहरूको आवागमनले पनि पर्याप्त धुलो उत्सर्जन हुन्छ। यसको न्यूनीकरणको लागि ढुवानी साधनमा सामग्री लोड गरिसकेपछि त्रिपालले ढाक्ने व्यवस्था मिलाईने छ। नदी कटान क्षेत्रमा ग्यावियन लगाउने र मापदण्ड भन्दा बढि उत्खनन गर्न दिइने छैन।

ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवाको संकलन-उत्खनन गर्दा कामदारहरूलाई चोटपटक लाग्न सक्छ। धुलोको कारणले श्वास-प्रश्वास र आँखाका रोगहरू लाग्न सक्छन्। ढुवानी साधनहरूको आवत जावतले आकस्मिक दुर्घटनाको सम्भावना पनि त्यतिकै रहन्छ। यस्ता प्रकृतिका प्रतिकूल असर न्यूनीकरण गर्न कामदारहरूलाई स्वास्थ्य तथा सुरक्षाका आधारभूत ज्ञान र औषधि उपचारको लागि प्राथमिक उपचारका सामग्रीहरू जस्तै बेटाडिन, व्याण्डेज प्याड, टेप आदि उपलब्ध गराइने छ। उत्खनन स्थलमा भएका पुल (उत्खनन क्षेत्र ३), अरुण काबेली जलविद्युत आयोजनाको बाँध स्थल वरिपरी (उत्खनन क्षेत्र ६,७) मा उत्खनन तथा संकलन गर्दा जिल्ला विपद व्यवस्थापन समिति तथा काबेली जलविद्युत आयोजनासँग छलफल, स्वीकृत लिएर मात्र प्राविधिकहरूको टोलीहरूको प्रत्यक्ष निगरानीमा उत्खनन कार्य गर्न उपयुक्त देखिन्छ।

प्रभाव न्यूनीकरणका लागि गरिने कृयाकलाप र बजेट

वातावरणीय प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि अवलम्बन गरिएका कृयाकलापको कार्यान्वयन पक्ष महत्वपूर्ण हुनेछ। वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण सम्बन्धि अनुगमन गरिने कृयाकलाप, नदी किनार कटान, पहुचमार्ग मर्मत तथा निर्माण र बाढी एवं अन्य जल उत्पन्न प्रकोपको न्यूनीकरणका लागि जम्मा रु. ६,७५,००० अनुमानित गरिएको छ।

वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

वातावरणीय संरक्षणका उपायहरूको कार्यान्वयन गर्न प्रस्तावले प्रति वर्ष रु ४,२५,००० र अनुगमन कार्यको लागी प्रति वर्ष रु. २,५०,००० खर्च गर्नु पर्ने छ। प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा यसबाट हुन सक्ने सकारात्मक प्रभावलाई अधिकतम गर्न तथा नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न त्यस्ता उपायहरूको पहिचान गरी तिनीहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागी आवश्यक मानविय श्रोत र बजेट समेतको व्यवस्था गर्न सिफारीस गरिएको छ। यसका लागी सम्बन्धित निकायले अनुगमन व्यवस्थापन योजना बनाई आधाररेखा, नियमपालन, प्रभाव अनुगमन प्रक्रियालाई सशक्त गरिए मात्र उत्खनन् कार्य दिगो र वातावरणमैत्री हुन सक्नेछ।

निश्कर्ष

प्रस्ताव कार्यान्वयनको चरणमा दैनिक ७७.८८ घनमिटर मात्र नदीजन्य वस्तुको संकलन गरिने हुँदा ठूलो क्षति हुने वा अपेक्षाकृत धेरै प्रतिकूल प्रभावहरू पर्ने स्थिति देखिदैन। प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरूलाई कार्यान्वयन गरी नियमितरूपमा अनुगमन गर्दा वातावरण मैत्री प्रस्ताव कार्यान्वयन हुनेछ।

वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ अनुसार आयोजना स्थल, उत्खनन् विधि, प्रविधि, प्रकृया र प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने वा नगर्ने विकल्पहरूको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ। अध्ययन बाट उपलब्ध विकल्पहरूमा ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा उत्खनन नगर्ने विकल्पलाई अश्विकार गरिएको छ। अन्य क्षेत्रमा निर्माण सामाग्रीको अभावमा विकासका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न नसकिने हुँदा प्रस्ताविक क्षेत्रलाई विकल्पको रूपमा सिफारिस गरिएको हो।

विकल्पहरूको विश्लेषणमा यो प्रस्तावमा सुझाईएका न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गर्दै न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन गरी ती उपायहरूको अनुगमनको सुनिश्चितता गरी उपरोक्त अनुसारका ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा जस्ता श्रोत संकलन तथा बिक्री वितरण गर्न नगरपालिकाको योजना कार्यान्वयन गर्न, यो प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागी सिफारिस गर्न सकिने स्पष्ट रूपमा देखिएकोले स्वीकृतिका लागी प्रस्ताव गरिएको छ। साथै प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण मात्र गरे पुग्ने र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्न आवश्यक नरहेको देखिएको छ।

१ प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना

१.१ प्रस्तावको नाम

यस प्रस्तावको नाम ताप्लेजुङ जिल्लाको पाथीभरा याडवरक गाँउपालिका क्षेत्राधिकार भित्र बग्ने तमोर नदि र काबेली नदिको विभिन्न बगर क्षेत्रबाट दीगो रूपमा ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा सङ्कलन/उत्खनन् कार्यको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण हो।

१.२ प्रस्तावको नाम र ठेगाना

नाम: पाथीभरा याडवरक गाँउपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

ठेगाना: थेचम्बु, ताप्लेजुङ

कोशी प्रदेश, नेपाल

फोन नं. +९७७-९८५२६६०४६०

इमेल: pathivarayang@gmail.com

वेब: www.yangwarakmuntaplejung.gov.np

१.३ प्रारम्भिक वातावरण परिक्षण प्रतिवेदन तयार पार्ने परामर्शदाता

परमर्शदाताको विवरण

म्यागपाई टेक इंटरनेशनल प्रा. लि., सप्तरी

फोन नं. : ९७७-९८५१२२६१६८

इमेल: marasinipurushottam@gmail.com

१.४ प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिहरूको नाम र योग्यता

तालिका १ : प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिहरूको नाम र योग्यता

क्र. स	दर्जा	टोली सदस्यको नाम	शैक्षिक योग्यता
१	टोली प्रमुख/ वातावरण विज्ञ	विशाल शर्मा	वातावरण विज्ञानमा स्नातकोत्तर
२	सामाजिक/ आर्थिक विज्ञ	अन्जना लामिछाने	अर्थशास्त्रमा स्नातकोत्तर
३	भूगर्भविद् विज्ञ	अनिल रेग्मी	भूगर्भ विज्ञानमा स्नातकोत्तर
४	इन्जिनियर	पुरुषोत्तम मरासिनी	इन्जिनियरिगमा स्नातक
५	प्राकृतिक स्रोत विज्ञ	गणेश न्यौपाने	वन विज्ञानमा स्नातक
६	सर्भेयर	राजु पण्डित	सर्भेयर

१.५ प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको कानूनी सान्दर्भिकता

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ स्थानीय तहको अधिकारको सूचीमा जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण रहेको छ। स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (घ) (६) का अनुसार ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो, काठ दाउरा, जराजुरी, स्लेट, खरीढुगां आदि प्राकृतिक एवं खानी जन्य वस्तुको बिक्री तथा निकासी शुल्क दस्तुर संकलन गर्ने र परिच्छेद ९ को गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तीय अधिकारक्षेत्र भित्र दफा ६२ (क) अनुसार बिक्री गर्न सक्नेमा (१) मा नगरपालिका तथा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको बिक्री गर्न सक्नेछ भनि उल्लेख गरेको छ। साथै वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को परिच्छेद २ वातावरणीय अध्ययनको दफा ३ (२) (ग) का अनुसार स्थानीय तहको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको हकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन भए सम्बन्धित स्थानीय कानूनले तोकेको निकाय समक्ष र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन भए प्रदेश कानूनले तोकेको प्रदेश सरकारको निकाय समक्ष स्वीकृतिका लागि पेश गर्ने प्रावधान रहेको छ।

वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ अनुसूची २ को ग (७) अनुसार नदी नाला सतहबाट दैनिक १०० घनमिटर भन्दा बढी ३०० घनमिटर सम्म बालुवा, ग्राभेल, गिर्खा माटो निकाल्ने कार्यका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ। यस उत्खनन कार्य नेपाल सरकारद्वारा पहिचान गरीएका राष्ट्रिय वन राष्ट्रिय महत्वका स्थलहरू (ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक स्थलहरू), संरक्षित क्षेत्रहरू (राष्ट्रिय निकुञ्ज संरक्षित क्षेत्र वन्यजन्तु आरक्ष आदि) भित्र पर्दैन, त्यसैले वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन गर्नु नपर्ने देखिन्छ।

१.६ प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको उद्देश्यहरू

ताप्लेजुङ जिल्लाको पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका स्थित काबेली र तमोर नदीका विभिन्न बगर क्षेत्रबाट दिगो र वातावरण मैत्री रूपले ढुङ्गा, गिट्टि तथा बालुवा (नदी जन्य पदार्थहरू) उत्खनन तथा संकलन कार्य गर्दा स्थानीय जैविक, भौतिक, रासायनिक तथा सामाजिक-सांस्कृतिक वातावरणमा पर्ने असरहरूबारे लेखाजोखा गरी दिगो रूपमा गाउँपालिका भित्रको उक्त नदी तथा नदीहरूको बगर क्षेत्रहरूबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा संकलनमा टेवा पु-याउन प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण को प्रमुख उद्देश्य रहेको छ। अन्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

- प्रस्ताव क्षेत्र एवं प्रभावित क्षेत्रको भौतिक, जैविक, सामाजिक/आर्थिक तथा सामाजिक वातावरणको लिखत तयार पार्ने।
- प्रस्ताव क्षेत्र वरिपरि वसोबास गर्ने बासिन्दाहरूको राय सुझाव समेत संकलन गरि परियोजनालाई वातावरण मैत्री बनाउने।
- प्रस्ताव कार्यान्वयनका कारणले वातावरणमा देखिन सक्ने सम्पूर्ण सकारात्मक तथा नकारात्मक असरहरू पहिल्याउने।
- प्रस्तावको प्रभावहरू पहिचान, समीक्षा एवं वर्गीकरण गर्ने।
- नदी जन्य सामाग्रीहरूको दिगो संकलन विधि कार्यान्वयनका लागि सिफारिस गर्ने।
- प्रतिकूल प्रभावहरूलाई न्युनीकरण गर्ने र अनुकूल प्रभावहरूलाई अधिकतम गर्ने उपायहरू अबलम्बन गर्न सुझावहरू दिने।
- प्रस्तावित क्षेत्रको प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागि अनुगमन विधि तय गर्ने।
- वातावरणीय व्यवस्थापन योजना स्पष्ट पार्ने।
- प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावका सम्बन्धमा जानकारी गराई उचित निर्णय लिन निर्णयकर्तालाई सघाउ पु-याउने।

२ प्रस्तावको सारांश

२.१ सामान्य परिचय

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका ताप्लेजुङ जिल्लाका आठ गाउँपालिकाहरू मध्ये एक हो। २०७३ साल फागुन २७ गते गाउँपालिका घोषणा गर्दा साविकका नाडखोल्याङ, थेचम्बु, तिरीङ्गे, डुम्रिसे, चाक्सिबोटे र थुम्बेदिन गाविसहरू गाभिएर यो गाउँपालिका गठन गरिएको हो। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका नेपालमा कोशी प्रदेश अन्तर्गत ताप्लेजुङ जिल्लाको पूर्वी भागमा अवस्थित एक सुन्दर गाउँपालिका हो। यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ९२.७६ वर्ग किलोमिटर रहेको छ भने जनसंख्या ११,८०६ (राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार) छ। यसको सिमाना पूर्व—उत्तरमा सिरीजंघा गाउँपालिका, पश्चिममा फुङलिङ नगरपालिका, र दक्षिणमा ताप्लेजुङ र पाँचथर जिल्लाको सिमाना कावेली नदीले छुट्याएको छ। यहाँका पर्यटकीय स्थलहरूमा केसानी नाम्सानी, टोङ्के पहरा, धापपोखरी, सिरीजंघा माङ्गिहम, र साम्बाछ्यो खोर्लिङ गुम्बा समावेश छन्, जसले यस क्षेत्रको प्राकृतिक र सांस्कृतिक महत्त्व झल्काउँछ। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकालाई ६ वडामा विभाजन गरिएको छ। वडा नं १ मा नाडखोल्याङ साविक गा.वि.स.अन्तर्गत ३,२५६ जनसंख्या र २१.०४५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं २ मा थेचम्बु अन्तर्गत ३,१४१ जनसंख्या र २१.३१३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ३ मा तिरीङ्गे अन्तर्गत १,५४६ जनसंख्या र २०.७५१ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ४ मा डुम्रिसे अन्तर्गत १,२९४ जनसंख्या र ११.८५२ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ५ मा चाक्सिबोटे अन्तर्गत ८०७ जनसंख्या र ६.७८५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, र वडा नं ६ मा थुम्बेदिन अन्तर्गत १,७६२ जनसंख्या र ११.०१४ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल समावेश छन्। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका भौगोलिक, सांस्कृतिक, र पर्यटकीय दृष्टिले अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण छ।

समृद्ध गाउँपालिकाको परिकल्पना आत्मसात् गरी स्थानिय तहमा जनप्रतिनिधि आएपछि विकास र निकासले सार्थकता पाएको छ भने जिल्लामै एक उत्कृष्ट गाउँपालिकाका रूपमा आफ्नो परिचय बनाउन सफल भएको छ। यस गाउँपालिका क्षेत्रमा हुने विकास निर्माणका कार्यहरूलाई आवश्यक पर्ने ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा जस्ता साधारण निर्माणमुखी नदीजन्य सामग्रीहरूको प्रमुख श्रोत गाउँपालिका क्षेत्र भएर बग्ने नदीहरू नै हुन्। स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र केन्द्रीय सरकारका विभिन्न आयोजना यस गाउँपालिका क्षेत्रमा निर्माणाधीन रहेका छन्। त्यस्ता आयोजना निर्माणका लागि आवश्यक साधारण निर्माणमुखी नदीजन्य पदार्थको मागलाई सम्बोधन गर्न पनि यो प्रस्ताव कार्यान्वयनले सहजीकरण गर्नेछ। वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार गाउँपालिका भित्रका प्रस्तावित नदि तथा नदीमा ढुङ्गा बालुवा र ग्रावेल संकलन/उत्खनन गर्दा हाल के कस्तो वातावरणीय असर हुन्छ, सो को लेखाजोखा गरि यो प्रतिवेदन तयार गरिएको हो। साथै प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको

म्याद २ वर्षको हुनेछ र त्यस पश्चात पुनः अध्ययन गरेर मात्र उत्खनन् तथा संकलन गर्ने कार्य अगाडी बढाउनुपर्ने हुन्छ।

२.२ प्रस्तावको उद्देश्य

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा जस्ता नदी जन्य सामग्रीहरूको संकलन/उत्खनन् कार्यका निम्न उद्देश्यहरू रहेका छन्।

- पानीको कारणले हुने प्रकोपहरू जस्तै बाढी, भूक्षय तथा नदी किनार कटान आदि न्यून गर्ने।
- ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन तथा उत्खनन् कार्यलाई दिगो एवं वातावरण मैत्री बनाउने। रोजगारीका अवसरहरूको श्रृजना गरि आय बृद्धि गर्न सघाउ पु-याउने।
- स्थानीय श्रोतको सदुपयोग गर्ने।
- स्थानीय श्रोत संकलन र सदुपयोगको बैधानिक पद्धति कायम गर्ने।
- स्थानीयबासीहरूलाई रोजगारमा बढि प्राथमिकता दिने।
- प्रभावित क्षेत्रमा आएको आयआर्जनबाट विकास निर्माणका कार्यहरूलाई बढी प्राथमिकता दिने।

२.३ भू-उपयोगमा पर्ने असर

प्रस्तावित स्थानबाट उत्खनन/ संकलन गर्दा भू-उपयोगमा केही फरक पर्दैन। तर वातावरण मैत्री तवरले नगर्दा नदी कटान, भू-क्षय लगायत विभिन्न प्रकोप आउने र त्यस परिस्थितिमा भू-उपयोगमा असर पर्न सक्ने देखिन्छ।

२.४ वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव, मानव जीवनमा पर्ने असर, जनसङ्ख्याको चाप

यस आयोजनाबाट उत्खनन/संकलन गरिएका नदीजन्य पदार्थ र निर्माण सामग्रीहरूको दिगो एवं वातावरणमैत्री रूपले संकलन तथा प्रयोगले स्थानीय ढुवानीकर्ता, संकलनकर्ता तथा निर्माण क्षेत्रमा काम गर्ने ज्यामी मजदुरहरूको आयस्तर र जीवनस्तरमा वृद्धि हुनुको साथै घर तथा बाटो लगायत अन्य भौतिक संरचना निर्माणको लागि सामग्रीहरू (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको) उपलब्धतामा वृद्धि हुनेछ। यी सामग्रीहरू नदीबाट उत्खनन/संकलन नगर्दा नदीको बहाव फेरिन जाने तथा प्रकोप निम्तिने सम्भावना हुन्छ। यसले मानव जीवनमा ठूलो नोक्सानी हुन् जान्छ। यस आयोजनाको कार्यान्वयनबाट पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावहरू भनेका नदी किनार कटान, जल, ध्वनि, वायु तथा भू प्रदूषण रहेका छन्। यस प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका वातावरण व्यवस्थापन योजना पालना गर्दा प्रतिकूल प्रभाव पनि न्यून हुनेछ।

२.५ स्थानीय पूर्वाधारमा हुने क्षति

यस आयोजनाको कार्यान्वयनले स्थानीय पूर्वाधारहरू मध्ये उत्खनन स्थल सम्म जाने पहुँच मार्गमा प्रभाव पार्ने छ। यी पदार्थको वजन धेरै हुने हुँदा यसले यो सडकमा क्षति पुर्याउन सक्छ। पक्की पुलको हकमा भने पुलको माथि ५०० मिटर र तल १ किमि सम्म उत्खनन स्थलहरू रहने छैनन्।

३ प्रस्तावको विवरण

३.१ प्रस्तावको प्रमुख विशेषताहरू

तालिका २ : प्रस्तावको प्रमुख विशेषता

१.	प्रस्तावको नाम:	पाथीभरा याडवरक गाँउपालिका क्षेत्राधिकार भित्र बग्ने विभिन्न नदीको (काबेली नदी र तमोर नदी) विभिन्न बगर क्षेत्रबाट दीगो रूपमा ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा सङ्कलन/उत्खनन् कार्यको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण।
२.	प्रस्तावको अवस्थिति:	
	प्रदेश	कोशी प्रदेश
	जिल्ला	ताप्लेजुङ
	नगरपालिका/गाउँपालिका	पाथीभरा याडवरक गाँउपालिका
	वडा	१, २ र ६
३.	भौगोलिक स्थिति/भौगोलिक बनोट/हावापानीको प्रकृति एवं विवरण:	
	भूबनोट	महाभारत
	प्रभावित क्षेत्रको भु उपयोग	खेतियोग्य जमिन, बस्ती क्षेत्र, वन क्षेत्र
	माटो	बलौटे (Alluvial), मिश्रीत माटो र चिम्त्याइलो माटो
	उचाई (समुन्द्र सतह देखी)	५०९ मि. देखी ७७५ मि. सम्म
	हावापानी	न्यानो समशितोष्ण र उष्ण मौसमी हावापानी
४.	सङ्कलन/उत्खनन कार्य, स्थल र प्रकृया:	
	संकलन/उत्खनन क्षेत्र	अक्षांश/देशान्तर/ उचाई (समुन्द्र सतहदेखि)
	काबेली नदी	२७.२८७०४९, ८७.७१०६७० देखि २७.२८६७१२, ८७.८३२४४३ (५०९ देखि ५२५ मि.)
	तमोर नदी	२७.३०४०४९, ८७.६८६७९२ देखि २७.३०३९३९, ८७.६८८४६२ (५३२ देखि ७७५ मि.)
	सङ्कलन/उत्खनन विधि	श्रमिक, हाते औजार र यस प्रतिवेदनले तोकेको विधि अनुसार मेशिन औजार प्रयोग गरि। (परिच्छेद ३.५ मा विस्तृत रूपमा दिइएको)
	संकलन/उत्खनन् कार्यमा प्रयोग हुने सामग्री वा	संकलन/उत्खनन् कार्यका लागि हाते औजार जस्तै खन्ती, बेलचा, आदि प्रयोग गरेर गरिनेछ र ढुवानीको

मेशीनरी/उपकरणहरू	लागि मात्र ट्रक तथा ट्र्याक्टरको प्रयोग गरिनेछ, संकलन/उत्खनन कार्यमा डोजर, स्काभेटर, लोडर जस्ता मेशीनरी उपकरणहरू प्रयोग गर्न गाउँपालिकाको प्राविधिकको निगरानीमा गर्न सकिने। (परिच्छेद ३. ५ मा विस्तृत रूपमा दिइएको)
बार्षिक संकलन/ उत्खनन गर्न सकिने परिमाण	२१०२९ घन मिटर (७४२६४७ घन फुट)
संकलन/उत्खनन गरिने अवधि	प्रत्येक आ.ब.को असोज १ गतेदेखि जेठ मसान्तसम्म मात्र (असार, श्रावण र भाद्रमा संकलन गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित निकायको स्वीकृत लिएर मात्र संकलन तथा उत्खनन गर्ने)
सङ्कलन/उत्खनन सामग्री	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, ग्राभेल तथा नदीजन्य पदार्थ
प्रस्ताव अन्तर्गतका कार्यहरू	उत्खनन, सङ्कलन तथा ढुवानी
प्रभाव पर्न सक्ने क्षेत्र	पाथीभरा याडवरक गाँउपालिकाका वडा-१,२ र ६
५. IEE प्रतिवेदनको वैधानिकता:	IEE प्रतिवेदन स्वीकृत भएको मितिले २ वर्ष सम्म

३.२ प्रस्तावको किसिम:

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची २, (ट) खानी क्षेत्र (७) , प्रदेश वातावरण संरक्षण, नियमावली, २०७७, कोशी प्रदेश अनुसूची २, (अ:) खानि क्षेत्र (७) नदीनाला सतहबाट दैनिक १०० घनमिटर भन्दा बढी ३०० घनमिटरसम्म बालुवा, ग्राभेल, गिर्खा माटो निकाल्ने प्रकार रहेको छ।

३.३ प्रस्तावको क्षमता

प्रस्तावित क्षेत्रमा वर्षेनी आउने बाढीले बगाएर ल्याएको ढुंगा, गिट्टी, बालुवा थुप्रिएर रहन्छन र यी बगाएर ल्याएका नदीजन्य पदार्थहरूलाई उत्खनन र ढुवानी गर्दा नदीले आफ्नो बहाव परिवर्तन गर्दैन र नदीको आफ्नो गन्तव्य यथास्थितिमा रहन्छ, त्यसैले प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा निकाल्दा वर्षेनी नदीले बगाएर ल्याएका नदीजन्य पदार्थहरू मात्र निकाल्नु पर्नेछ, जसले गर्दा त्यस नदीको नदीजन्य पदार्थहरूको उत्खनन/संकलन दिगो रूपमा गर्न सकिन्छ।

३.४ संकलन/ उत्खनन् गरिने परिमाणको आंकलन

प्रभावित क्षेत्रमा स्थलगत अध्ययन गरेर निम्न तरिकाले ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा समेतको उत्खनन् र ढुवानी गरिने छ। यसरी घनमिटर निकाल्दा उत्खनन् स्थलको क्षेत्रफल र गहिराईलाई गुणन गरेर निकालिएको हो।

तालिका ३ : संकलन/उत्खनन गर्न सकिने परिमाणको आंकलन

क्र.स.	संखलन/उत्खनन क्षेत्र	वडा नं/ नाम	लम्बाई	चौडाई	औषत क्षेत्रफल	औषत गहिराई	मौजूदा परिमाण	उत्खनन गर्न सकिने परिमाण	समुन्द्री सतह देखि उचाई	भौगोलिक अवस्थित	नदिजन्य पदार्थ
			मि.	मि.	वर्ग. मि.	मि.	घ.मि.	घ.मि.	मिटर		प्रतिशत (%)
१	काबेली खोला (उत्खनन क्षेत्र १)	१, टारी	१३०	९०	११७००	१	११७००	१०५३०	५३९	२७.२८७२४४, ८७.७१४७०९	टुंगा :१०%, गिट्टी:१०% बालुवा:८०%
२	काबेली खोला (उत्खनन क्षेत्र २)	१, सिरुपा	१००	७०	७०००	०.४	२८००	२५२०	५४२	२७.२८७०४९, ८७.७१०६७०	टुंगा :८०%, गिट्टी: २०% बालुवा:०%
३	काबेली खोला (उत्खनन क्षेत्र ३)	२, काबेली पुल	१००	२५	२५००	१	२५००	२२५०	५३२	२७.२८६५५५, ८७.७२४४०१	टुंगा :३५%, गिट्टी: ५% बालुवा:६०%
४	तमोर नदि (उत्खनन क्षेत्र ४)	१, अम्बोट	७०	२५	१७५०	०.७५	१३१३	११८१.३	५०९	२७.३०४०४९, ८७.६८६७९२	टुंगा :०%, गिट्टी:०% बालुवा:१००%
५	तमोर नदि (उत्खनन क्षेत्र ५)	१, अम्बोट	१००	२०	२०००	१	२०००	१८००	५२५	२७.३०३१३१, ८७.६८८४६२	टुंगा :१०%, गिट्टी:१०% बालुवा:८०%
६	काबेली खोला (उत्खनन क्षेत्र ६)	६, थुम्बेदिन	८०	४०	३२००	०.७५	२४००	२१६०	७७५	२७.२८३४८३, ८७.८३०२८६	टुंगा :०%, गिट्टी: ०% बालुवा:१००%
७	काबेली खोला (उत्खनन क्षेत्र ७)	६, थुम्बेदिन	३७	११	४०७	०.५	२०३.५	१८३.१५	७७३	२७.२८४८६६, ८७.८३१९८३	टुंगा :०%, गिट्टी:०%

											वालुवा: १००%	
८	काबेली खोला (उत्खनन क्षेत्र ८)	६, थुम्बेदिन	३०	२०	६००	०.७५	४५०	४०५	७२०	२७.२८६७१२, ८७.८३२४४३	लुंगा : ०%, गिट्टी: ०%	
											वालुवा: १००%	
जम्मा							२३३६६	२१०२९.४				
नदिजन्य पदार्थ							जम्मा					
दैनिक उत्खनन सिफारिस गरिने (घन मिटर)							३०० भन्दा कम (७७.८८)					
वार्षिक उत्खनन सिफारिस गरिने (घन मिटर)							२१०२९.४					
वार्षिक उत्खनन सिफारिस गरिने (घन फुट)							७४२६४६.९५२२					

उत्खनन स्थलमा भएका पुल (उत्खनन क्षेत्र ३), अरुण काबेली जलविद्युत आयोजनाको बाँध स्थल वरिपरी (उत्खनन क्षेत्र ६,७) मा उत्खनन तथा संकलन गर्दा जिल्ला विपद व्यवस्थापन समिति तथा काबेली जलविद्युत आयोजनासँग छलफल, स्वीकृत लिएर मात्र प्राविधिकहरूको टोलीहरूको प्रत्यक्ष निगरानीमा उत्खनन कार्य गर्न उपयुक्त देखिन्छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा २ घ (६) बमोजिम गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्रका नदी नालाको ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको बिक्री तथा निकासी शुल्क दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्ने कानूनी प्रावधान रहेको छ। वातावरण संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि स्थानीय निकायका वातावरण शाखा पूर्णरूपले जिम्मेवार रहनेछन् भन्ने समेतको व्यवस्था रहेको छ।

३.५ प्रयोग गरिने विधि र सामग्री

प्रस्तावित नदी तथा नदीबाट दिगो रूपमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्दा मुख्यतयः निम्न तरिकाहरू अवलम्बन गरिने छ।

- उत्खनन स्थलहरू विवरण अनुसूचीमा उल्लेख गरेको ढाँचामा होर्डिङ्ग बोर्ड वा अन्य सूचना प्रदायक उपाय अवलम्बन गर्ने।
- निर्दिष्ट क्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् कार्य स्थानीय जनशक्तिबाट हात र हाते औजारहरू जस्तै साबेल, हथौडा, कोदालो, गैची आदिबाट गरिने, ठुला-ठुला मेशिनरी औजार, डोजर, स्काइभेटर आदि प्रयोग गाउँपालिकाको प्राविधिकको रोहबरमा मात्र गर्ने।
- नदीजन्य पदार्थ संकलन/उत्खनन् कार्यमा संलग्न जनशक्तिलाई समाज तथा वातावरणम पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभाव बारे सचेत गराईने।
- यस प्रतिवेदनले तोकिएको स्थानबाट मात्र ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्ने तोकिएको दैनिक परिमाण भन्दा बढी उत्खनन् नगर्ने।
- ढुवानीको हकमा ट्र्याक्टर, टिपरहरू प्रयोग गर्ने।
- विद्यमान नियम अनुसार पुल क्षेत्रको ५०० मि. नदीको माथि र १००० मि. तलसम्म उत्खनन् नगर्ने, त्यस्ता क्षेत्रको उत्खनन् बारेमा होर्डिङ्ग वा अन्य सूचना प्रदायक उपाय अवलम्बन गर्ने र प्रस्तावित स्थानहरूबाट अन्य भौतिक संरचना (विधुतगृह, सिचाँइ आयोजना तथा खानेपानीको इन्टेक आदी) बाट न्यूनतम ५०० मि. को दुरीमा हुनु पर्ने।
- नदी कटान हुनसक्ने स्थान वा कमजोर भू- अवस्थिति भएको स्थानमा ग्याबियन वालको निर्माण गर्ने।
- हिउँदमा नदीमा पानी भैरहेको वा वगिरहेको क्षेत्रबाट श्रोत ननिकाल्ने।
- नदीको धार परिवर्तन हुने गरी श्रोत संकलन नगर्ने। नदीको सतह भन्दा गहिरो हुने गरी नदीजन्य पदार्थहरू निकाल्न नदीने।
- नदीको पानीको सतहभन्दा गहिरो हुने गरी नदी किनारबाट श्रोत उत्खनन् नगर्ने। वर्षा याममा नदीको बहाव हुने किनारदेखि करीब ५ मि. छोडेर मात्र उत्खनन् गर्ने।

- उपरोक्त श्रोतहरू सकलन कार्य गर्दा समय, परिमाण आदि सबै उपलब्ध विषयवस्तुहरूलाई गम्भीरताका साथ हेरी त्यस सम्बन्धमा संकलनकर्ता, ठेकेदार र कामदारलाई तालिम दिई संकलन गरिनेछ। त्यसरी संकलनगर्दा निस्केका उप- उत्पादन (प्रयोग नहुने हरूलाई उचित व्यवस्थापन गरिने छ।

३.६ मेसिन प्रयोग कार्ययोजना

संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले जारी गरेको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ को दफा ४ उपदफा ४ अनुसार, सामान्य अवस्थामा श्रममुखी प्रविधिको प्रयोग गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ। तर, वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लेखित शर्त र सीमा भित्र वा विपद् जोखिमयुक्त क्षेत्रमा जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिको सिफारिशका आधारमा मेशिनको प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

यस गाउँपालिकामा नदीजन्य पदार्थको अत्यधिक मात्रा भएकोले श्रममुखी प्रविधिबाट मात्र उत्खनन गर्न असम्भव रहेको छ। त्यसैले, वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा तोकिएको मात्रालाई ध्यानमा राख्दै, गाउँपालिकाले निर्दिष्ट गरेको क्षेत्रफलभित्र तोकिएको समय र परिणाम अनुसार उत्खनन कार्य गर्नु पर्नेछ। यस कार्यका लागि गाउँपालिकाले तयार पारेको र कार्यपालिकाबाट स्वीकृत कार्ययोजनाको पालना गरिनुपर्नेछ।

तालिका ४ : मेसिन प्रयोग कार्ययोजना

क्र.स.	शीर्षक	विवरण
१	कार्ययोजनाको उद्देश्य	नदीजन्य पदार्थ (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा) को उत्खननका लागि दिगो, वातावरणमैत्री र नियन्त्रित विधि प्रयोग गर्दै निर्माण कार्यलाई सहज बनाउनु।
२	कानुनी आधार	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन मापदण्ड, २०७७ को दफा ४ (उपदफा ४) अनुसार वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनका सिफारिश र जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिको स्वीकृतिमा मेसिन प्रयोग।
३	उत्खनन स्थलको पहिचान	वातावरणीय प्रतिवेदनमा तोकिएका संवेदनशील क्षेत्रबाहेक बाँकी क्षेत्रमा उत्खननका लागि स्थल पहिचान। संवेदनशील क्षेत्रको व्यवस्थापनको लागि श्रममुखी प्रविधिको प्रयोग।
४	कार्य योजना र क्षेत्रफल	प्रतिवेदन अनुसार क्षेत्रको नक्साङ्कन गर्दै मात्र उत्खनन।
५	प्रविधिको प्रयोग	एक्साभेटर, लोडर र डोजरजस्ता मेसिनहरूको नियन्त्रित प्रयोग। संवेदनशील स्थल नजिकै वा पुनर्संरचना आवश्यक क्षेत्रहरूमा श्रममुखी विधिको प्राथमिकता।
६	परिमाण र समयावधि	प्रतिवेदनले सिफारिश गरेको परिमाण (टन वा घनमिटरमा) र समय

		(३ देखि ६ महिना) निर्धारण। कार्यपालिका बैठकबाट अनुमोदित कार्य अवधि पछिको उत्खनन रोक।
७	वातावरणीय प्रभाव व्यवस्थापन	उत्खननले सिर्जना गर्ने असर न्यूनिकरणका लागि: -तटबन्ध निर्माण, जैविक संरचनाहरू (जस्तै बांस रोपण, गहिरो खाडल पुनःपुर्ति) प्रयोग, आसपासका जलाशय, बस्ती र कृषियोग्य क्षेत्रको संरक्षण साथै वातावरणीय प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका उपायहरू।
८	अनुगमन प्रणाली	१. गाउँपालिकाद्वारा अनुगमन टोलीको गठन। २. दैनिक रूपमा उत्खननको प्रगति मूल्याङ्कन। ३. अनुगमन रिपोर्ट हरेक सातामा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई बुझाउने।
९	स्थानीय सहभागिता	स्थानीय बासिन्दाको श्रमलाई प्राथमिकता दिइनेछ। मेसिनको प्रयोग गर्दा जोखिमको मूल्याङ्कन र परामर्शमा समुदायको सहभागिता।
१०	आर्थिक योजना	उत्खननबाट संकलित राजस्वको ऐन नियम कानून अनुसार खर्च गरिनुपर्ने।
११	प्रतिवेदन प्रणाली	हरेक महिनामा प्रगति प्रतिवेदन तयार गरी कार्यपालिकालाई पेश गर्ने।

थप विशेषताहरू:

आपतकालीन योजना: विपद् जोखिम हुने अवस्थामा उत्खनन कार्य तत्काल रोकी विपद् व्यवस्थापन टोलीद्वारा वातावरणीय नियन्त्रणका उपाय अपनाइनेछ।

सामाजिक लाभ: स्थानीय समुदायलाई रोजगारीका अवसर प्रदान गर्दै समग्र क्षेत्रमा वातावरणीय संरक्षण र आर्थिक समृद्धि सुनिश्चित गरिनेछ।

साथै कार्ययोजना पेश गर्दा आवश्यकता अनुसार निम्न विवरण भरिएको हुनुपर्नेछ:

तालिका ५ : मेसिन प्रयोग गर्नको लागि बुझाउनुपर्ने कार्ययोजना

मशिन उपकरणको किसिम	
प्रयोग हुने स्काभेटरको संख्या	
प्रयोग गर्ने क्षेत्र	
प्रयोग गर्ने कारण	
प्रयोग गर्ने समय	

प्रयोग गर्ने महिना	
विधि, प्रकृया	
अधिकतम गहिराई एवं लम्बाइ र चौडाइ	
च्यानेज	
अनुमानित निकालिने परिमाण (प्रति महिना)	
मूख्य वस्ती देखि मेशिन उपकरणको प्रयोग गर्ने क्षेत्र सम्मका औषत दुरी	
स्थानीय रोड देखि मेशिन उपकरणको प्रयोग गर्ने क्षेत्र सम्म औषत दुरी	
अन्य संवेदनशिल क्षेत्र भए	

३.७ प्रस्ताव कार्यान्वयन हुँदा निष्कासन:

- ठोस: यस प्रस्तावको कार्यान्वयनका क्रममा निकै कम मात्रामा फोहर निस्कन्छ। उत्खननमा संलग्न जनशक्तिहरूले कामका बीचमा खाने लगायतका कृयाकलापका क्रममा ठोस फोहर उत्पादन हुने हो। अनुमानित दैनिक रूपमा १ देखि २ केजी फोहर उत्पादन हुने अनुमान यस अध्ययनमा गरिएको छ।
- तरल: तरल फोहर गाडी धुँदा र कामदारले चर्पी प्रयोग गरे पश्चात आउने फोहर पानी मात्र हुन्छ। दैनिक रूपमा यो १००० लिटर अनुमान गरिएको छ। तर नदीको बहाव हेर्दा यती परिमाणले नगण्य असर पर्ने देखिन्छ।
- हावा: यस प्रस्तावबाट कुनै पनि हावा निष्कासन हुदैन।
- ग्याँस: ढुवानीका क्रममा सवारी साधनको ढुवा उत्पादन हुन्छ। अन्दाजी १०० लिटर डिजेल प्रयोग हुदा २.६२ केजी कार्बन निष्कासन हुन्छ। अन्दाजी यो आयोजनाबाट दैनिक २६२ केजी कार्बन निष्कासन हुने अनुमान गरिएको छ। यो सँगसँगै सल्फर र नाइट्रोजन ग्याँस पनि निष्कासन हुन्छ तर ती ग्याँसहरू नगण्य परिमाणमा हुन्छन्।
- ध्वनि: यस प्रस्ताव कार्यान्वयनका क्रममा सवारी साधन र उत्खनन दुवै कारणले ध्वनि उत्पादन हुन्छ। यसबाट उत्खननको समयमा मात्र ध्वनि उत्पादन हुनेछ।
- धूलो: सवारी साधन चल्दा धूलो उड्ने गर्दछ। यो पहुँच मार्गमा अझै बढी उत्पादन हुने गर्दछ।

३.८ प्रयोग हुने ऊर्जा

- किसिम : डिजेल

- स्रोत: नेपाल आयल निगम
- खपत हुने परिमाण: प्रति दिन १०० लिटर

३.९ जनशक्तिको आवश्यकता:

यस प्रस्ताव कार्यान्वयन हुँदा २ जना ड्राइभर र ४ जना अदक्ष जनशक्ति आवश्यक पर्दछ।

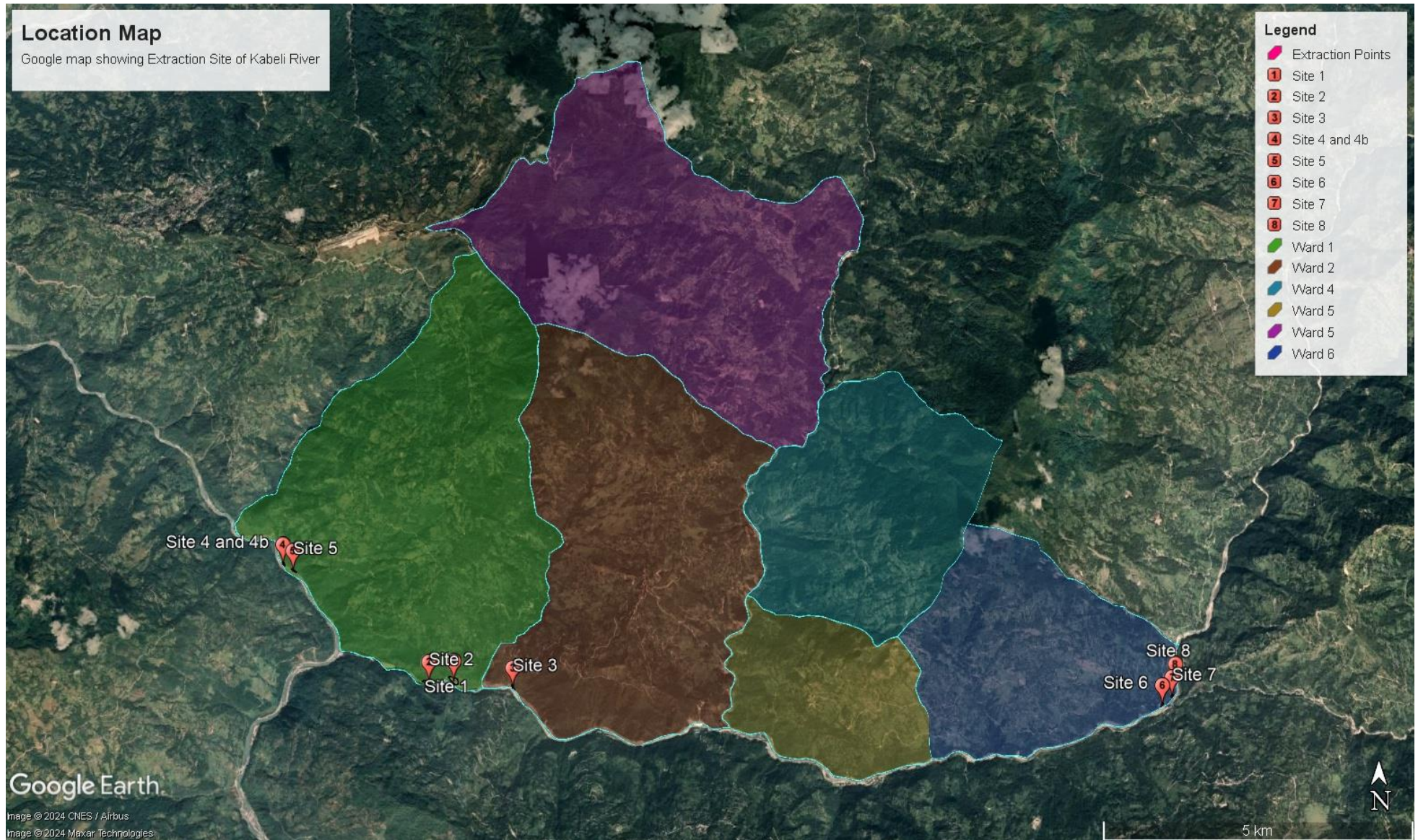
३.१० प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका ताप्लेजुड जिल्लाका आठ गाउँपालिकाहरू मध्ये एक हो। २०७३ साल फागुन २७ गते गाउँपालिका घोषणा गर्दा साविकका नाडखोल्याड, थेचम्बु, तिरीङ्गे, डुम्रिसे, चाक्सिबोटे र थुम्बेदिन गाविसहरू गाभिएर यो गाउँपालिका गठन गरिएको हो। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका नेपालमा कोशी प्रदेश अन्तर्गत ताप्लेजुड जिल्लाको पूर्वी भागमा अवस्थित एक सुन्दर गाउँपालिका हो। यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ९२.७६ वर्ग किलोमिटर रहेको छ भने जनसंख्या ११,८०६ (राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार) छ। यसको सिमाना पूर्व—उत्तरमा सिरीजंघा गाउँपालिका, पश्चिममा फुडलिङ नगरपालिका, र दक्षिणमा ताप्लेजुड र पाँचथर जिल्लाको सिमाना कावेली नदीले छुट्याएको छ। यहाँका पर्यटकीय स्थलहरूमा केसानी नाम्सानी, टोङ्के पहरा, धापपोखरी, सिरीजंघा माडिहम, र साम्बाछ्यो खोर्लिङ गुम्बा समावेश छन्, जसले यस क्षेत्रको प्राकृतिक र सांस्कृतिक महत्त्व झल्काउँछ। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकालाई ६ वडामा विभाजन गरिएको छ। वडा नं १ मा नाडखोल्याड साविक गा.वि.स.अन्तर्गत ३,२५६ जनसंख्या र २१.०४५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं २ मा थेचम्बु अन्तर्गत ३,१४१ जनसंख्या र २१.३१३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ३ मा तिरीङ्गे अन्तर्गत १,५४६ जनसंख्या र २०.७५१ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ४ मा डुम्रिसे अन्तर्गत १,२९४ जनसंख्या र ११.८५२ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ५ मा चाक्सिबोटे अन्तर्गत ८०७ जनसंख्या र ६.७८५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, र वडा नं ६ मा थुम्बेदिन अन्तर्गत १,७६२ जनसंख्या र ११.०१४ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल समावेश छन्। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका भौगोलिक, सांस्कृतिक, र पर्यटकीय दृष्टिले अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण छ।

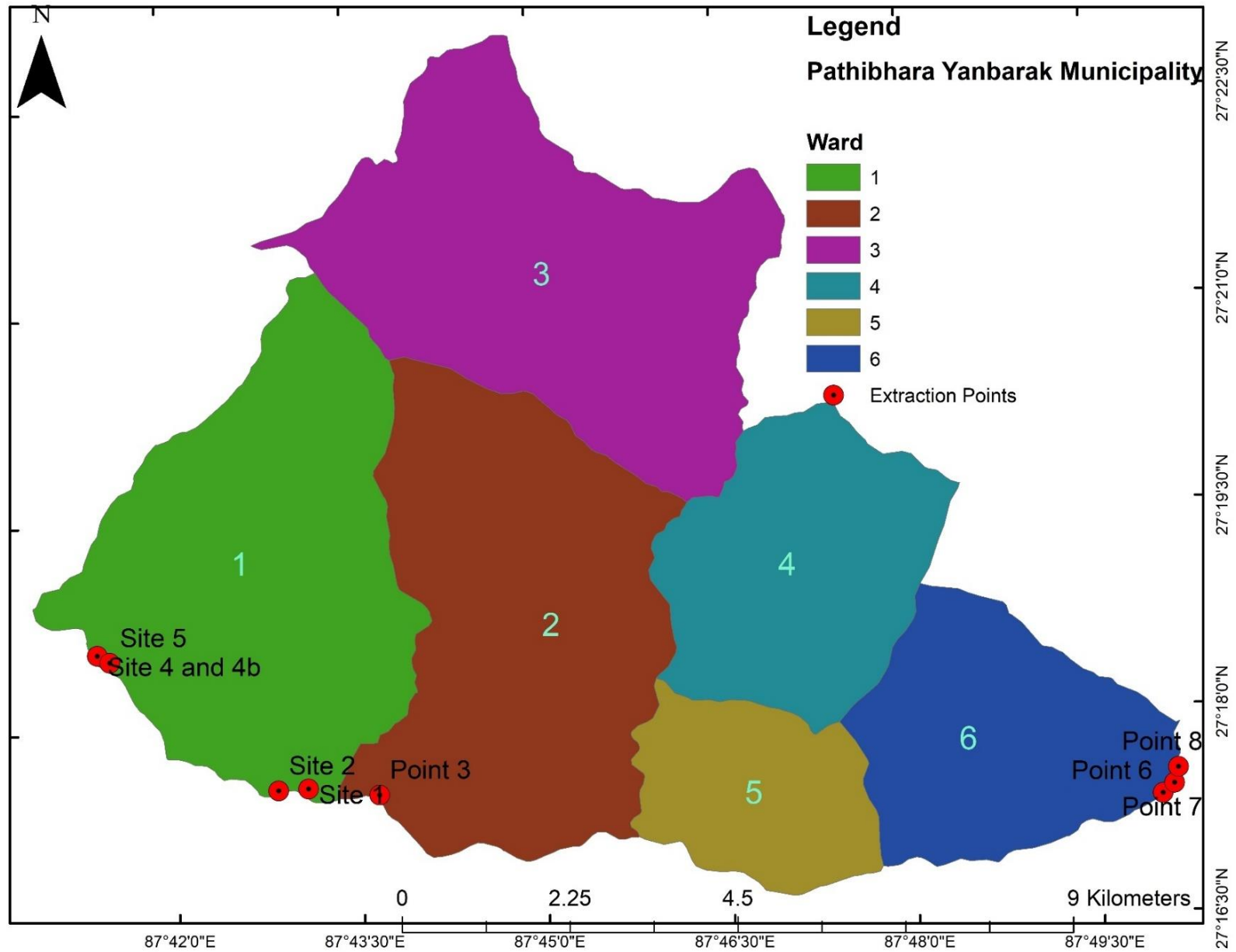
३.११ प्रस्ताव क्षेत्रको अवास्थिति

प्रस्ताव उत्खनन स्थलहरू ताप्लेजुड जिल्लाको पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका क्षेत्रमा पर्ने तमोर नदी र कावेली नदीको विभिन्न बगर क्षेत्रमा पर्दछ। प्रस्ताव क्षेत्रको अक्षांश, देशान्तर संकलन/उत्खनन स्थल, उक्त स्थलमा जाने नजिकको पहुँच मार्ग उल्लेख गरिएको छ साथै संकलन/ उत्खनन क्षेत्रलाई Location Map/ Google नक्शामा देखाईएको छ।

३.१२ प्रस्तावित क्षेत्रको नक्साहरु

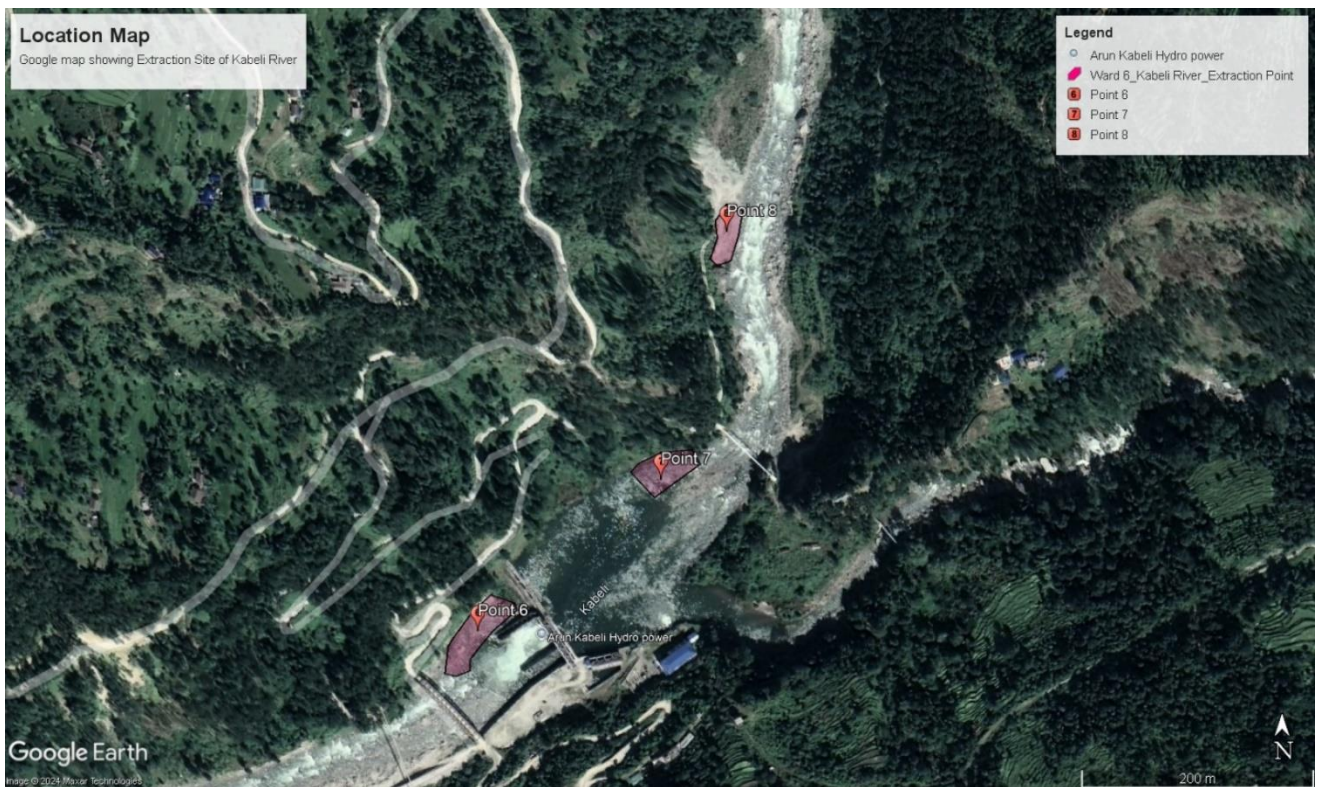

चित्र १: प्रभावित गाउँपालिकाको गुगल नक्सा

चित्र २: प्रभावित गाउँपालिकाको जी आइ एस नक्सा

चित्र ३: विभिन्न उत्खनन क्षेत्रहरू

३.१३ सामाजिक वातावरण

जनसाङ्ख्यिकी

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका ताप्लेजुङ जिल्लाको पूर्वी भागमा अवस्थित एक रमणीय गाउँपालिका हो, जुन कोशी प्रदेश अन्तर्गत पर्दछ। यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ९२.७६ वर्ग किलोमिटर रहेको छ र यहाँको जनसंख्या ११,८०६ रहेको छ (२०७८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार)। पाथीभरा याडवरकको सिमाना पूर्वमा सिरीजंघा गाउँपालिका, पश्चिममा फुडलिङ नगरपालिका र दक्षिणमा ताप्लेजुङ र पाँचथर जिल्लाका सिमानामा कावेली नदी सीमाक्षेत्रको रूपमा रहेको छ। यहाँका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूमा केसानी नाम्सानी, टोङ्के पहरा, धापपोखरी, सिरीजंघा माडिहम, र साम्बाछ्यो खोर्लिङ गुम्बा समावेश छन्, जसले यस क्षेत्रको प्राकृतिक र सांस्कृतिक महत्त्वलाई दर्शाउँछ। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका ६ वडामा विभाजित गरिएको छ। वडा नं १ (नाडखोल्याड) मा ३,२५६ जनसंख्या र २१.०४५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं २ (थेचम्बु) मा ३,१४१ जनसंख्या र २१.३१३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ३ (तिरीङ्गे) मा १,५४६ जनसंख्या र २०.७५१ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ४ (डुम्रिसे) मा १,२९४ जनसंख्या र ११.८५२ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, वडा नं ५ (चाक्सिबोटे) मा ८०७ जनसंख्या र ६.७८५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल, र वडा नं ६ (थुम्बेदिन) मा १,७६२ जनसंख्या र ११.०१४ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल रहेको छ। गाउँपालिकामा कुल २,५०४ परिवारहरू रहेका छन्, र यहाँको कुल साक्षरता दर ८२.८ % छ, जसमा पुरुष साक्षरता दर ८९.२% र महिला साक्षरता दर ७६.६% रहेको छ।

तालिका ६ : वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा नं	पुरुषको जनसंख्या	महिलाको जनसंख्या	कुल जनसंख्या
१	१,६३७	१,६१९	३,२५६
२	१,५३९	१,६०२	३,१४१
३	७५७	७८९	१,५४६
४	६४६	६४८	१,२९४
५	३९५	४१२	८०७
६	८८४	८७८	१,७६२
कुल	५,८५८	५,९४८	११,८०६

श्रोत: २०७८ को राष्ट्रिय जनगणना

जातीयता

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकामा प्रमुख जातजातीहरूको जनसंख्या विवरण प्रस्तुत गर्दा, याक्थुङ/लिम्बु समुदाय सबैभन्दा ठूलो हिस्सा ओगट्छ, जसले कुल जनसंख्याको ३७.१% जनालाई प्रतिनिधित्व गर्छ। यस जातमा पुरुषको प्रतिशत ३७.४%) र महिलाको ३६.८% छ। दोस्रो स्थानमा क्षेत्री जातजाती रहेको छ, जसको कुल जनसंख्या १६.५% छ। राई समुदायले १२.९%

हिस्सा लिएको छ, जसमा पुरुष र महिलाको संख्या लगभग समान छ। त्यस्तै, ब्राह्मण - पहाड समूहमा कुल जनसंख्या ९.७% रहेको छ, जसमा पुरुषको प्रतिशत (१०.१%) महिलाभन्दा बढी छ। अन्य जातजातीहरू, जस्तै विश्वकर्मा (५.३%), गुरुड (४.३%), र तामाड (४.२%) पनि महत्त्वपूर्ण उपस्थिति देखाउँछन्। अन्ततः, सुनुवार (३.८%), परियार (२.४%), र नेवार (१.६%) समुदायको संख्या तुलनात्मक रूपमा कम छ। यो विवरणले पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकाको जातीय विविधता र लिङ्गगत वितरणलाई स्पष्ट रूपमा झल्काउँछ।

तालिका ७ : जातीयताको विवरण

जातजाती	कुल जनसंख्या (%)	पुरुष (%)	महिला (%)
याक्थुड/लिम्बु	३७.१	३७.४	३६.८
क्षेत्री	१६.५	१६.४	१६.६
राई	१२.९	१२.९	१३.०
ब्राह्मण - पहाड	९.७	१०.१	९.३
विश्वकर्मा	५.३	५.२	५.५
गुरुड	४.३	४.३	४.४
तामाड	४.२	४.१	४.२
सुनुवार	३.८	३.५	४.१
परियार	२.४	२.३	२.६
नेवा: (नेवार)	१.६	१.७	१.५

धर्मको विवरण

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकाको धार्मिक जनसंख्याको आधारमा किरात धर्म यहाँको प्रमुख धर्म हो, जसले कुल जनसंख्याको ४८.६% ओगटेको छ। यसमा पुरुष र महिला समान अनुपातमा छन्। हिन्दु धर्म अनुयायीहरूको जनसंख्या ४१.०% छ, जहाँ पुरुषको प्रतिशत (४१.२%) महिलाको (४०.८%) भन्दा अलि बढी छ। बौद्ध धर्मको अनुयायीहरूले ८.४% जनसंख्या ओगटेका छन्, जहाँ महिलाको प्रतिशत (८.५%) पुरुषको भन्दा अलिकति बढी छ। इस्लाम धर्म यहाँ अत्यन्त कम छ, केवल ०.०२% जनसंख्या इस्लाम धर्मावलम्बी छन्, र यो पुरुषतर्फ (०.०३%) मात्र देखिएको छ। क्रिश्चियन धर्मको हिस्सा १.९% छ, जसमा महिलाको प्रतिशत (२.१%) पुरुषको (१.८%) भन्दा केही बढी छ। यो विवरण पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकाको धार्मिक विविधतालाई झल्काउँछ, जसले स्थानीय संस्कृति र परम्पराको गहिरो झल्को दिन्छ। धार्मिक सहिष्णुता र विविधता यो गाउँपालिकाको सामाजिक विशेषता हो।

तालिका ८ : धर्मको विवरण

धर्म	कुल जनसंख्या (%)	पुरुष (%)	महिला (%)
हिन्दु	४१.०	४१.२	४०.८
बौद्ध	८.४	८.४	८.५
इस्लाम	०.०२	०.०३	०.०
किरात	४८.६	४८.६	४८.६
क्रिश्चियन	१.९	१.८	२.१

आर्थिक गतिविधिको विवरण

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकाको कुल जनसंख्याको आधारमा, ७७.९०% व्यक्ति आर्थिक रूपमा सक्रिय छन्। यो आँकडाले गाउँपालिकाको जनसंख्याको ठूलो हिस्सा कुनै न कुनै उत्पादनशील क्रियाकलापमा संलग्न रहेको देखाउँछ। त्यस्तै, २२.१०% व्यक्ति आर्थिक रूपमा निष्क्रिय छन्, जसमा अध्ययनरत विद्यार्थी, गृहिणी, वृद्धहरू, वा कुनै अन्य कारणले काम गर्न असमर्थ जनसंख्या पर्छन्।

तालिका ९ : धर्मको विवरण

आर्थिक गतिविधि	जनसंख्या (संख्या)	प्रतिशत (%)
आर्थिक रूपमा सक्रिय	७,५९१	७७.९०
आर्थिक रूपमा निष्क्रिय	२,१५५	२२.१०
उल्लेख नभएको	०	०.००

साक्षरता

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकाको कूल साक्षरता दर ८२.८% छ, जसमा पुरुषहरूको साक्षरता दर ८९.२% र महिलाहरूको साक्षरता दर ७६.६% छ। यहाँ पढ्न र लेख्न दुवै जानेको जनसंख्याले ठूलो हिस्सा ओगटेको छ, जसमा पुरुषहरूको प्रतिशत ८९.२% र महिलाहरूको ७६.६% रहेको छ। पढ्न मात्र जानेका जनसंख्याको प्रतिशत ०.९% छ, जसमा पुरुष (०.७%) र महिलाहरू (१.०६%) समावेश छन्। पढ्न र लेख्न दुवै नजानेको जनसंख्याको प्रतिशत १६.३% छ, जसमा पुरुषहरूको अनुपात १०.१% र महिलाहरूको अनुपात २२.४% रहेको छ।

तालिका १० : साक्षरता विवरण

साक्षरता स्तर	कुल (%)	पुरुष (%)	महिला (%)
पढ्न र लेख्न दुवै जानेको	८२.८	८९.२	७६.६
पढ्न मात्र जानेका	०.९	०.७	१.०६

पढन र लेख दुवै नजानेको	१६.३	१०.१	२२.४
------------------------	------	------	------

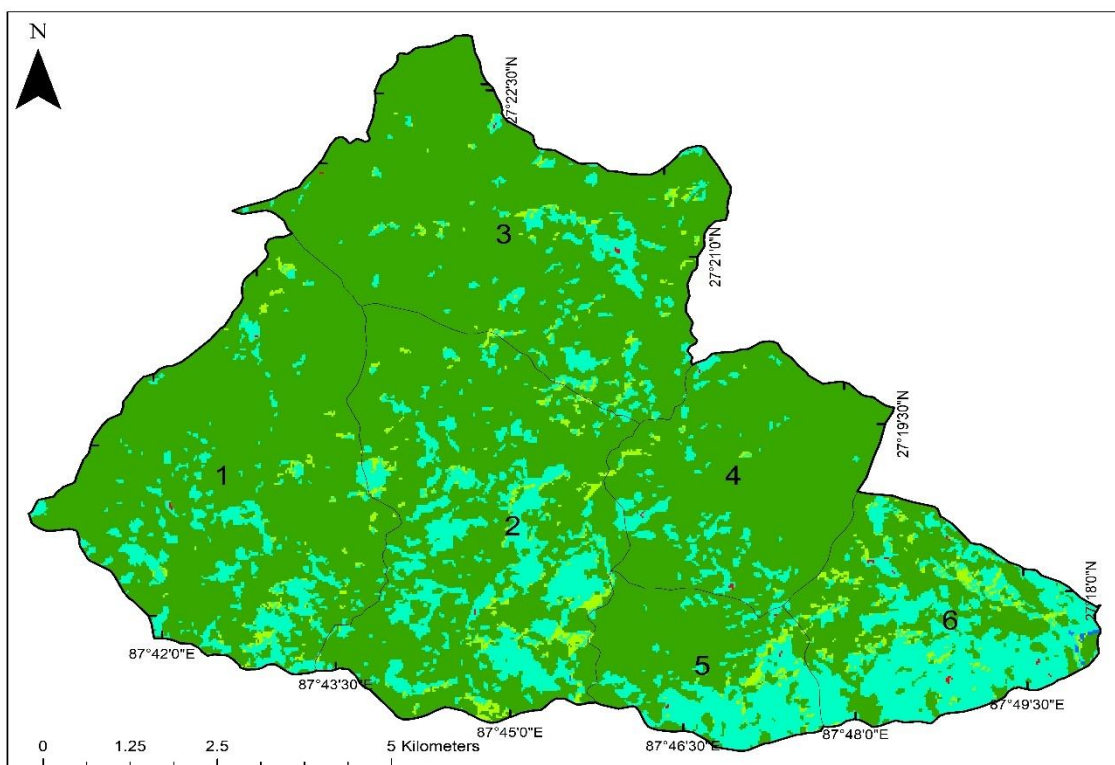
यातायात र पहुँच मार्ग

यस गाउँपालिकामा प्राय धेरैजसो ठाउँमा यातायातको सुविधा पुगिसकेको देखिन्छ। पक्की बाटो सबै ठाउँमा नपुगे पनि कच्ची तथा ग्राभेल बाटो गाउँपालिकाको धेरै क्षेत्रमा पुगेको पाईन्छ। उत्खनन् क्षेत्रसम्म कच्ची बाटो भएकाले प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी संकलन र उत्खनन् गर्न कुनै किसिमको असुबिधा रहेको छैन। प्रभावित क्षेत्रका बासिन्दाहरूका लागि यातायातमा पहुँच पुगेको देखिन्छ र यहाँका बासिन्दाहरूले बढी मोटर साईकल प्रयोग गरेको देखिन्छ। यहाँबाट सार्वजनिक यातायातको उपलब्धता पनि राम्रो देखिन्छ।

३.१४ भौतिक वातावरण

भू-स्थिति

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकाको वन क्षेत्रफल ५२.५ वर्ग किलोमिटर रहेको छ, र कुल क्षेत्रफल ९३.४ वर्ग किलोमिटर छ। यस क्षेत्रको वन क्षेत्रको प्रतिशत ५६% रहेको छ। यो गाउँपालिका ताप्लेजुड जिल्लाको कुल वन क्षेत्रको ३% हिस्सामा पर्दछ। त्यस्तै, ताप्लेजुड जिल्लाको कुल क्षेत्रफल ३६६९.६ वर्ग किलोमिटर रहेको छ, र यस जिल्लाको ४३% भाग वनले घेरिएको छ।

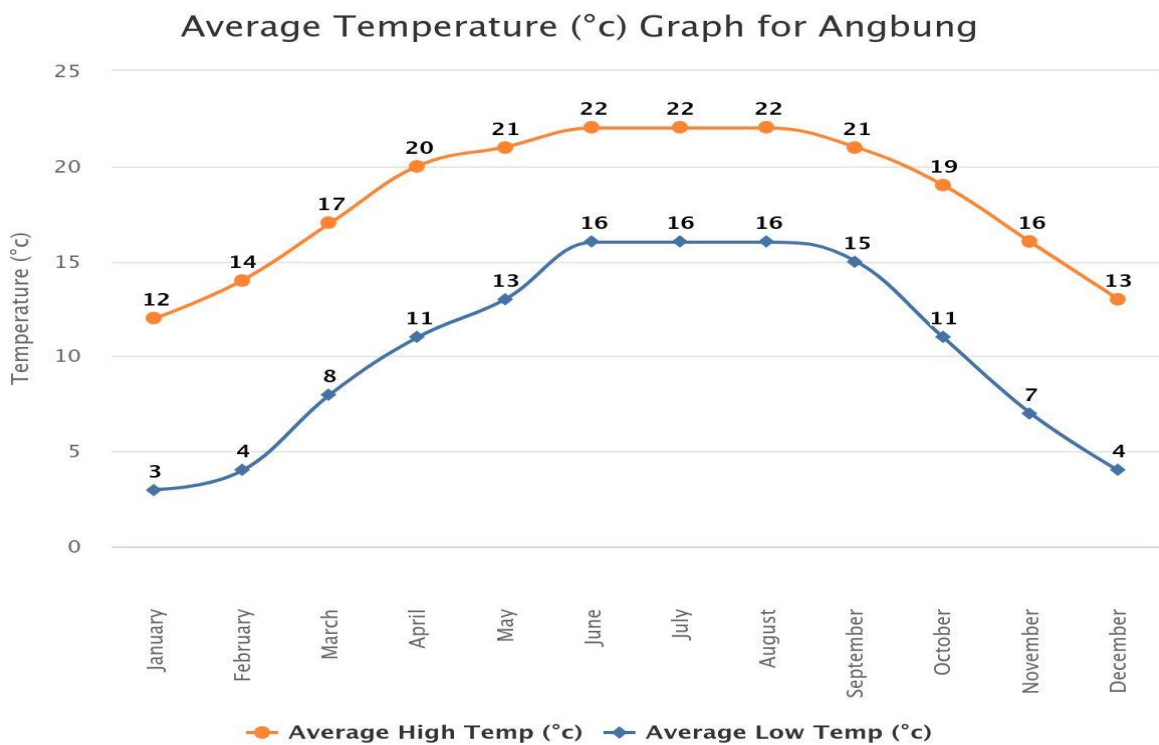
चित्र ४: प्रभावित गाउँपालिकाको भूउपयोग नक्सा

तालिका ११ : भू-स्थिति

स्थानीय तह संरचना	वन क्षेत्रफल	कुल क्षेत्रफल	वन क्षेत्रको %	जिल्लाभित्रको %
			स्थानीय संरचनाभित्र	जिल्लाभित्र
पाथीभरा याडवरक	५२.५	९३.४	५६%	३%
ताप्लेजुड	१५७६.६	३६६९.६	४३%	१००%

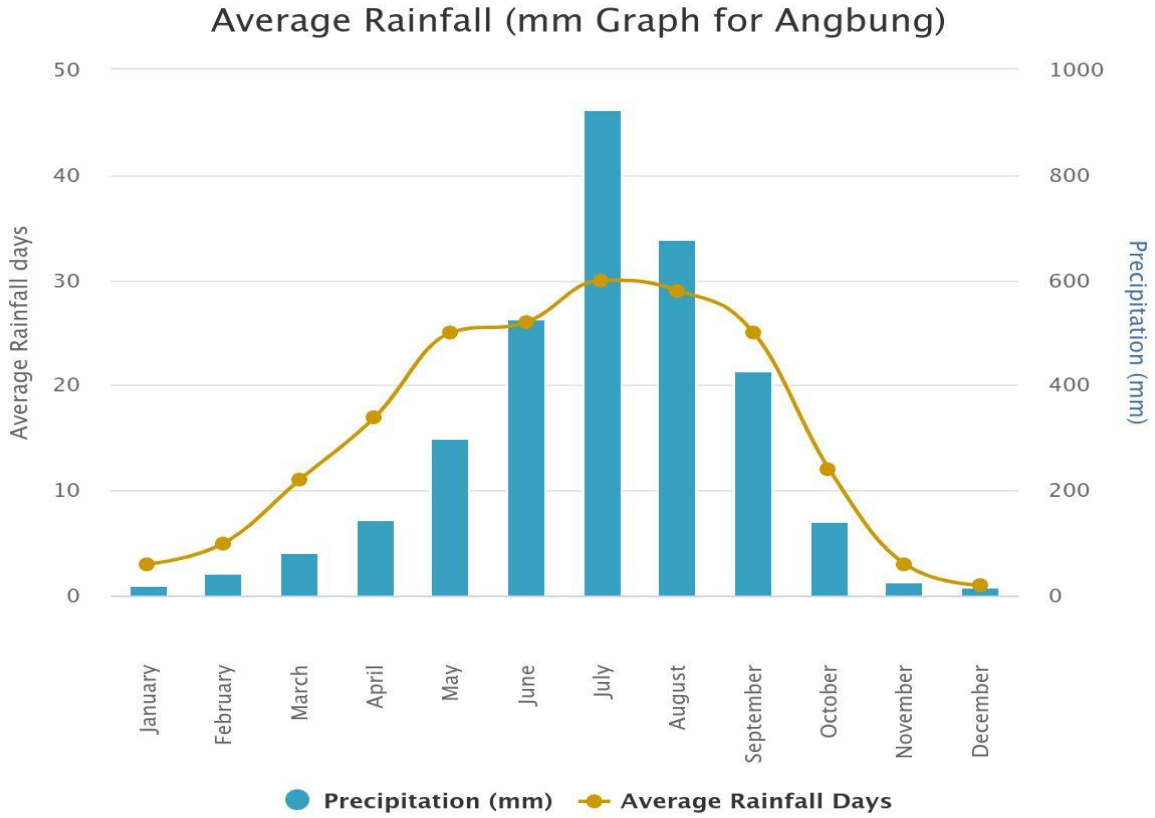
जलवायु

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका प्रायः समशीतोष्ण जलवायु क्षेत्र अन्तर्गत पर्छ। यहाँको जलवायु परिवर्तनशील हुन्छ र यस क्षेत्रमा मानसूनको प्रभाव उच्च रहन्छ, जसले वर्षभरि तापक्रम र वर्षाको स्तरमा परिवर्तन ल्याउँछ। यस गाउँपालिका भित्र मौसम सम्बन्धित तथ्यांक दिने स्टेशन नरहेको हुँदा, मौसम सम्बन्धिको तथ्यांक नजिकमा रहेको आन्बुंग बजारको लिइएको छ।

चित्र ५: तापक्रमको विवरण

अधिकतम तापक्रम २२ डिग्री से. रहेको छ भने न्युनतम तापक्रम ३ डिग्री से. सेल्सियस रहेको छ।

चित्र ६: वर्षाको विवरण

हावा र पानीको गुणस्तर एवं ध्वनीको मात्रा

यस क्षेत्रमा कुनै कलकारखाना नभएकोले हावा तथा ध्वनीको गुणस्तर राम्रो रहेको पाइयो। नदी वरपर भने ट्रिपर, ट्रयाक्टर आदि चलेको बेलामा हावामा धुलोका कणहरु मिसिने पाइयो। पानीमा ढल तथा कलकारखाना प्रस्तावित स्थान नजिक नहुनु र फोहोर नमिसाईएकोले गुणस्तर राम्रो पाइयो। वर्षाको समयमा भने बाढीको कारणले गर्दा पानीको बहाव उच्च हुने र पानी धमिलो हुने गर्दछ।

३.१५ जैविक वातावरण

वन तथा वनस्पति

ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा संकलन क्षेत्र वन क्षेत्रको नजिक पर्ने हुनाले वन, वनस्पति तथा वन्यजन्तुलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पर्न सकिने देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख रूख प्रजातिहरु सल्लो, कुट्मेरो, अंगेरी, फलाट, लालिगुराँस, धुपी आदि पर्दछन्।

तालिका १२ : आयोजना प्रभावित गाउँपालिकामा पाइने मुख्य रूखहरु

क्र.स.	वनस्पतिको विवरण		संरक्षित अवस्था			कैफियत
	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	ने.स.	आई.यु.सि.एन.	सा.ई.टि.स.	
१	निगालो	<i>Himalayacalamus spp.</i>		Not		झाडी

			Evaluated	
२	सल्लो	<i>Pinus wallichiana</i>	Not Evaluated	रुख
३	कुट्मेरो	<i>Litsea monopetala</i>	LC	रुख
४	अँगोरी	<i>Lyonia ovalifolia</i>	LC	रुख
५	फलाँट	<i>Quercus glauca</i>	LC	रुख
६	पैयुँ	<i>Prunus cerasoides</i>	Not Evaluated	
७	धुपी	<i>Juniperus spss.</i>		
८	खर्सु	<i>Quercus semicarpifolia</i>	LC	रुख
९	चाँप	<i>Magnolia champaca</i>	LC	रुख
१०	टिमु	<i>Zanthoxylum armatum</i>	LC	रुख
११	वर	<i>Ficus benghalensis</i>	Not Evaluated	रुख
१२	उत्तिस	<i>Alnus nepalensis</i>	LC	रुख
१३	दुधिलो	<i>Ficus nerifolia</i>	Not Evaluated	रुख
१४	चिलाउने	<i>Schima wallichii</i>	Not Evaluated	रुख
१५	लालीगुराँस	<i>Rhododendron arboreum</i>	LC	रुख
१६	अमला	<i>Phyllanthus emblica</i>		रुख, गै.का.
१७	लोकता	<i>Ligusticum porter</i>		गै.का.
१८	चिराइतो	<i>Swertia chiraita</i>		झार, गै.का.
१९	निउरो	<i>Dryopteris cochleate</i>		झार, गै.का.

वन्यजन्तु

गाउँपालिका वरपर पाइने मुख्य वन्यजन्तुहरू चितुवा, भालु, वनबिरालो न्याउरीमुसा, दुम्सी, स्याल आदि रहेका छन्। यस क्षेत्रमा रहेका वन्यजन्तुहरूको विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १३ : संकलन वरिपरी क्षेत्रमा पाइने वन्यजन्तुहरूको विवरण

क्र. स.	वन्यजन्तुको विवरण		संरक्षित अवस्था		
	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	ने.स.	आई.यु.सि.ए न.	सा.ई.टि.स
स्थनधारी					
१	चितुवा	<i>Panthera pardus</i>		VU	App. II
२	भालु	<i>Ursus thibetanus</i>		VU	App. I
३	वन बिरालो	<i>Felis chaus</i>		LC	
४	बँदेल	<i>Sus scrofa</i>		LC	

५	रातो बाँदर	<i>Macaca mulatta</i>		LC	App. II
६	स्याल	<i>Canis aureus</i>		LC	
७	दुम्सी	<i>Hystrix brachyura</i>		LC	

चराचुरुंगीको विवरण

आयोजना वरपर पाइने मुख्य चराचुरुंगीहरू मुनाल,कालिज, काग, भंगेरा, गौथली ढुकुर इत्यादि रहेका छन्। संकलन क्षेत्र वरिपरी रहेका चराचुरुंगीहरूको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १४ :संकलन क्षेत्र वरिपरी रहेका चराचुरुंगीहरूको विवरण

चराहरू				
मुनाल	<i>Tragopan satyra</i>		NT	App. III
कालिज	<i>Lophura leucomelanos</i>		LC	App. III
डाँफे	<i>Lophophorus impejanus</i>		LC	App. I
काग	<i>Corvus splendens</i>		LC	
जंगली काग	<i>Corvus macrorhynchos</i>		LC	
भंगेरा	<i>Passer domesticus</i>		LC	
ढुकुर	<i>Streptopelia orientalis</i>		LC	
जुरेलि	<i>Pycnonotus cafer</i>		LC	
मैना	<i>Acridotheres tristis</i>		LC	

सरीसृप तथा उभयचरको विवरण

संकलन क्षेत्र वरपर पाइने मुख्य सरीसृप तथा उभयचरहरू सर्प, खर्से भ्यागुता, छेपारो इत्यादि रहेका छन्।

तालिका १५ :संकलन क्षेत्र वरिपरी रहेका सरीसृप तथा उभयचरहरूको विवरण

क्र.स.	वन्यजन्तुको विवरण		संरक्षित अवस्था			कैफियत
	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	ने. स.	आई.यु.सि. यन.	सा.ई.टि.स.	
१	सर्प	<i>Serpentes species</i>				सरीसृप
२	खस्रे भ्यागुता	<i>Duttaphrynus sp.</i>		LC		उभयचर
३	छेपारो	<i>Calotes versicolor</i>		LC		सरीसृप
४	पहरे छेपारो	<i>Laudakia tuberculata</i>		LC		सरीसृप

४ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव

४.१. प्रभाव पहिचान, अनुमान एवं मूल्याङ्कन

प्रस्ताव कार्यान्वयनको क्रममा स्थानीय वातावरणमा सकारात्मक तथा नकारात्मक दुवै थरिका असरहरू पार्न सक्छ। उक्त प्रस्ताव कार्यान्वयनको क्रममा पर्ने प्रभावलाई पहिचान, अनुमान एवं मूल्याङ्कन गरि देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

४.१.१ अनुकूल प्रभाव

४.१.१.१ भौतिक प्रभाव

वाढी एवं अन्य जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण

नदीले बगाएर ल्याएका नदी जन्य पदार्थ बगरमा थुपारिँदा नदीको बहाव फेरिन जाने हुन्छ। साथै उत्खनन नगर्दा नदीको सतह बढेर नदी किनार नजिक रहेको जमिनलाई असर गर्न सक्छ। नदी जन्य पदार्थ उत्खनन गर्दा नदीको बहाव फेरिन पाउँदैन र वाढी तथा अन्य प्रकोपहरू हुनबाट बचाउँछ।

४.१.१.२ सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक प्रभाव

आय श्रोतको एवं रोजगारीको अवसर

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन कार्यले त्यस क्षेत्रका स्थानीय बासिन्दाको रोजगारीको अवसर श्रृजना गर्दछ। नदीको यस्ता सामग्री संकलन, उत्खनन तथा ढुवानी कार्यमा रोजगारीका विभिन्न अवसरहरू प्राप्त हुनेछ। साथै यस कार्यमा स्थानीयलाई रोजगारीमा प्राथमिकता दिनुपर्ने हुदा यसबाट स्थानीयको सीप विकास हुने हुँदा अन्य ठाउँमा पनि रोजगारीको संभावना बढ्ने देखिन्छ।

गाउँपालिकाको आय श्रोत

गाउँपालिकाले नदी जन्य पदार्थको संकलन, उत्खनन कार्यको ठेक्का बन्दोबस्तबाट राजस्व संकलन गर्नेछ। गाउँपालिकाद्वारा संकलित राजस्वको प्रयोग गरी गाउँपालिका भित्र विभिन्न पुर्वाधार विकासका काम गर्नमा सहयोग पुग्नेछ। यस कार्यबाट गाउँपालिकाले वार्षिक राजस्व संकलन गर्नेछ।

विकास निर्माण सामग्रीको उपलब्धता

स्थानीय क्षेत्रमा रहेका ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा जस्ता पैदावारमा आधारित उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थको सरल तरिकाले आपूर्ति गर्न यस योजनाले सहयोग पुऱ्याउनेछ साथै स्थानीय स्तर

तथा बाह्य आवश्यक पर्ने निर्माणका सामग्रीहरू (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा आदि) समेत उपलब्ध हुने हुदा स्थानिय र राष्ट्र विकासमा समेत मद्दत पग्नेछ।

४.१.२ प्रतिकूल प्रभाव

४.१.२.१ भौतिक प्रभाव

नदी किनार कटान

प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको जथाभावी तथा यस प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनमा सुझाव गरीएको परिमाण भन्दा बढी संकलन/उत्खनन् गर्नाले नदीले आफ्नो प्राकृतिकधार परिवर्तन गरी किनार कटान तथा नदी किनारमा रहेको वस्ती र खेतीयोग्य जमीनलाई प्रभाव पार्न सक्छ।

नदी जन्य पदार्थ प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणले सुझाव गरेको भन्दा भिन्न उत्खनन्

उत्खनन् कर्ताले प्रस्तावित क्षेत्रबाट जथाभावी रूपले सिफारिस गरिएको विधि र परिमाण भन्दा भिन्न र बढी उत्खनन् गर्न सक्दछन्। जसको कारण नदीको बहाव परिवर्तन हुने, सतह गहिरो हुने र बाढी, नदी कटान, आदि प्राकृतिक प्रकोप निम्त्याउँन सक्ने हुन्छ।

भौतिक संरचनामा हुने असर

प्रस्तावित क्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा ओसार पसार गर्दा पहुँच बाटोमा चल्ने गाडीको चाप बढनाले बाटो छिट्टै जीर्ण हुने तथा बाटोमा जताततै खाल्डो बन्न सक्दछ। साथै अत्याधिक मात्रामा उत्खनन् गर्दा प्रस्तावित स्थान नजिक रहेको भौतिक संरचनाहरूमा असर पर्नसक्छ।

फोहर व्यवस्थापन तथा जल प्रदूषण

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्ने क्रममा कामदारहरूबाट फोहर सिर्जना हुन्छ र उचित तरिकाले विसर्जन नगर्दा नदीको वातावरण प्रदूषित हुन सक्छ। नदीमा शौच गर्ने, खानेकुराहरू फाल्ने, पोखिने, प्लाष्टिकहरू यत्रतत्र छरिने संभावना हुन्छ।

वायु तथा ध्वनी प्रदूषण

ढुवानी साधनको आवागमन तथा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खननले वायु प्रदूषण बढ्छ र ढुवानी साधनको कारणले ध्वनि प्रदूषण बढ्छ। साथै ढुवानी साधनको धेरै आवत जावतले गर्दा धुलो उड्न सक्ने देखिएकोछ।

संकलन/उत्खनन् सामग्रीको भण्डारणको प्रभाव

नदीजन्य पदार्थहरूलाई निश्चित ठाउँमा निकास गर्नु अघि थुप्रो लगाउनु जरूरी हुन्छ। यसरी ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा माटो धेरै समयसम्म थुप्रिदा हेर्दा र वातावरणीय दृष्टिकोणले नकरात्मक असर

पर्दछ। साथै अकस्मात वर्षाका कारण आउने आकस्मिक बाढीले संकलित सामग्री बगाई लैजाने सम्भावना पनि रहन्छ। भण्डारण कार्यलाई सकेसम्म निरूत्साहित गर्नु पर्दछ।

४.१.२.२ सामाजिक आर्थिक प्रभाव

धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा प्रभाव

कामदारहरू स्थानीय बासिन्दा हुने भएको कारणले धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा अन्य कुनै प्रभाव पर्ने छैन। यस नदीको ढुङ्गा, गिट्टी, बालवा संकलन तथा उत्खनन् स्थलहरू देखि नजिकमा रहे पनि उच्च प्रभाव क्षेत्र भित्र कुनै मठ मन्दिर, गुम्बा, देवस्थल आदि नपर्ने भएकोले कुनै असर पर्ने छैन।

पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन गर्दा विभिन्न प्रकृतिका औजारहरूको प्रयोगले कामदारहरूलाई चोटपटक लाग्न सक्छ। त्यसै गरि ढुङ्गा, गिट्टी उछिट्टिएर पनि जिउमा चोट लाग्न सक्छ। धुलोको कारणले स्वास प्रस्वास र आँखाहरूका रोगहरू लाग्न सक्छन्। ढुवानी साधनहरूको आवतजावतले आकस्मिक दुर्घटनाको संभावना पनि त्यतिकै रहन्छ।

जनसंख्या विस्थापन

उत्खनन् तथा संकलन क्षेत्रबाट ५० मि. वरिपरि कुनै बस्ति नरहेकाले प्रस्तावित क्षेत्रबाट जनसंख्या विस्थापनामा कुनै असर नपर्ने देखिन्छ। सार्वजनिक सुनुवाईमा बस्तीहरूमा असर पर्ने भन्ने गुनासो आएकोले, बस्ती देखि न्यूनतम ५० मि. र किनारदेखि न्यूनतम ५ मि. दुरी कायम गरी उत्खनन गर्दा यो प्रभाव न्यून गर्न सकिने देखिन्छ।

नदीको वरपर बस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण

बहिरबाट कामदारहरू भित्रिएको अवस्थामा नदीको वरपर बस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ। साथै कामदारहरूले शिविर स्थल स्थापना गरी बसोवास नै गर्न सक्ने संभावना पनि रहेको छ।

४.१.२.३ जैविक प्रभाव

वन्यजन्तु तथा माछा

यो नदीमा विभिन्न जलचरहरू रहेकाले यस कार्यले नदीको पानी धमिलो र प्रदुषित हुनसक्ने हुदा र श्रमिकहरूद्वारा नदीका माछा मार्ने काम पनि हुनसक्छ। श्रमिकहरू तथा ढुवानी साधनको आवागमनले वरपरको वनका वन्यजन्तुको प्राकृतिक आवासमा असर पुग्न सक्छ। ध्वनी, धुलो र पानी प्रदूषणका कारण माछा एवं अन्य जलचरहरूका बासस्थान परिवर्तन गर्न सक्छन्। साथै

श्रमिक लगायत सवारी साधन आवत जावतमा वृद्धि हुनाले कार्यरत टोलीहरू जङ्गलमा शिकार गर्न घुसपैठ हुनसक्छ।

४.१.२.४ रसायनीक वातावरण

रसायनको प्रयोगले हुने असरहरू

उत्खनन् तथा संकलन गर्दा रसायनको प्रयोग हुने छैन तर पनि गाडी तथा औजारहरूको प्रयोग हुदाँ तेल तथा रसायन चुहिन सक्छ जसले पानी तथा जमिनमा प्रदूषण हुनेछ। लुब्रिकेन्ट्स र ग्रिजले गर्दा प्रदूषण हुनेछ। सवारी साधनहरू नदी छेउमै धुनाले नदीको पानी दूषित हुने सम्भावना बढ्छ।

तालिका १६ : प्रभावहरू पहिचान एवं मूल्याङ्कन

क्र.स	विषयवस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव बढोत्तीकरण/ न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू
क) भौतिक वातावरण (Physical Environment):					
१	बाढी एवं अन्य जल उत्पन्न प्रकोप	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> नदीले बगाएर ल्याएका नदीजन्य पदार्थ बगरमा थुपारिँदा नदीको बहाव परिवर्तन हुनसक्छ, जसले बाढी र अन्य प्राकृतिक प्रकोपको सम्भावना बढाउँछ। तर यी पदार्थलाई व्यवस्थित रूपमा निकाल्दा नदीको बहाव प्राकृतिक रूपमा निरन्तर रहन सक्छ, जसले बाढी र प्रकोपबाट बचाउन सहयोग पुऱ्याउँछ। नदीको सतह बढेर नदी किनार नजिक रहेको जमिनमा बाढीको सम्भावना बढ्छ। तर नदीजन्य पदार्थको नियमित व्यवस्थापनले नदीको सतहलाई नियन्त्रणमा राख्न मद्दत गर्दछ, जसले नदी किनारको क्षेत्र सुरक्षित राख्न योगदान पुऱ्याउँछ। 	प्रस्ताव कार्यावयन भन्दा पहिले	<ul style="list-style-type: none"> बर्षायाममा र रातको समयमा नदीमा पानीको बहाव तीव्र र जोखिमपूर्ण हुने भएकाले सुरक्षा र वातावरणीय सन्तुलनका लागि नदीजन्य पदार्थ निकाल्न प्रतिबन्ध लगाइन्छ। अध्ययन र रिपोर्टको आधारमा निर्दिष्ट गरिएको परिमाण र स्थलबाट मात्र नदीजन्य पदार्थ निकाल्ने गरिनेछ। यसले वातावरणीय क्षति न्यूनीकरण गर्न र नदीको बहावलाई प्राकृतिक रूपमा सन्तुलित राख्न मद्दत पुऱ्याउँछ। नदीजन्य पदार्थको निकासी प्रक्रियाको प्रभावकारीता र नियमको पालना सुनिश्चित गर्न सम्बन्धित सरकारी निकाय नियमित अनुगमन गर्नेछ। यसले दुरुपयोग र अव्यवस्थित उत्खननलाई रोक्न मद्दत गर्दछ।
२	नदी किनार कटान	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> उत्खनन् कर्ताले जथाभावि रूपले सिफारिस गरिएको परिमाण भन्दा बढी उत्खनन् गरेमा। 	प्रस्ताव कार्यान्वयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> नदीजन्य पदार्थको अनियमित र जथाभावी उत्खनन पूर्ण रूपमा रोकिनेछ। प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन सिफारिस गरेको परिमाणलाई ध्यानमा राख्दै निर्दिष्ट गरिएको निश्चित स्थानबाट मात्र उत्खनन गरिनेछ। उत्खननपछि संकलन गरिएको क्षेत्रको

					<p>सतहलाई यथासम्भव पुरानै अवस्थामा फर्काउनुपर्नेछ। यसले वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न मद्दत पुऱ्याउँछ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • उत्खनन क्षेत्रको नाम, क्षेत्रफल, लम्बाइ, चौडाइ, गहिराइ, कुल परिमाण, र समयावधि स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको सूचना पाटी (बोर्ड) राख्नुपर्नेछ। यसमा जनताको सहज पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ। • स्थानीय बासिन्दाहरूबाट अनुगमन समिति गठन गरी, सूचना पाटीमा उल्लिखित मापदण्डअनुसार उत्खनन कार्य भए/नभएको अनुगमन गरिनेछ। • सम्बन्धित निकाय (प्रस्तावक)ले प्रभावकारी अनुगमन संयन्त्र तयार गरी कार्यान्वयन गर्नेछ। यसमा उचित दण्डका साथै नियमअनुसार कार्य गर्नेहरूलाई प्रोत्साहन गर्न पुरस्कारको व्यवस्थासमेत गरिनेछ।
३	नदी जन्य पदार्थ प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण ले सुझाव गरेको भन्दा बढी उत्खनन्	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> • उत्खनन् कर्ताले जथाभावी रूपले सिफारिस गरिएको परिमाण भन्दा बढी उत्खनन गरेमा। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> • गाउँपालिकाले प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण) रिपोर्टको सिफारिसअनुसार संकलन र उत्खननसम्बन्धी स्पष्ट कार्यविधि तयार गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्नेछ। • उत्खनन र संकलन कार्य सम्पन्न भएपछि आदेशमा उल्लेख गरिएको परिमाणभन्दा बढी वा कम संकलन भएको छ भन्ने सुनिश्चित गर्न

					<p>नापजाँच गरी त्यसको विवरण अभिलेखमा राखिनेछ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • नदीको सतहभन्दा गहिरो ठाउँबाट नदीजन्य पदार्थ निकाल्न पूर्णरूपमा रोक लगाइनेछ, जसले नदीको प्राकृतिक बहाव र पारिस्थितिकीय सन्तुलन कायम राख्न सहयोग पुऱ्याउँछ। • वडास्तरमा पनि उत्खनन र संकलन स्थानहरूको नियमित अनुगमन गर्न उचित व्यवस्था गरिनेछ। • संकलन र उत्खनन गरिने स्थान/ निकासी क्षेत्रहरूमा सम्भव भएसम्म सीसीटीभी जडान गरिनेछ, जसले पारदर्शिता र अनुगमन प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउनेछ।
४	नदीको बहावमा आउने प्रभाव	सकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> • नदीको बहावमा आउने प्रभाव कम देखिन्छ किनकि नदीले बगाएर ल्याएका नदीजन्य पदार्थ निकाल्दा नदीले आफ्नो धार परिवर्तन गर्दैन। 	प्रस्ताव कार्यावयन भन्दा पहिले	<ul style="list-style-type: none"> • नदीको बहावधारमा आउने प्रभाव कम गर्नका लागि नदीले बगाएर ल्याएका नदी जन्य पदार्थहरू थुपारेको ठाउँबाट मात्र निकाल्ने। • उत्खननकर्ताले निकाल्दा फाईदाको लागि बढी नदीजन्य पदार्थ निकाल्ने हुनाले र तोकिएको निश्चित ठाउँबाट मात्र निकाल्ने त्यस ठाउँका बासिन्दाबाट अनुगमन समिति बनाई निकाल्न लगाउने। • उत्खनन संकलनका क्रममा भारी यान्त्रिक उपकरण प्रयोग निरुत्साहित गरिनेछ।

५	भौतिक संरचनामा हुने असर	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> पहुँच बाटोमा चल्ने गाडीको चाप बढनाले बाटोमा जताततै खाल्डो बन्न सक्ने। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> निकासी ढुवानी हुने मार्ग निर्धारण गरी सोही मार्गबाट मात्र नदीजन्य पदार्थ ढुवानी गर्ने र यस्तो मार्गको नियमित मर्मत संहार गर्ने व्यवस्था मिलाउने। ढुवानी साधनको क्षमता भन्दा बढी पदार्थ राखेर ओसार पोसार नगर्ने। पुलको माथि ५०० मिटर र तल १००० मिटर क्षेत्र भित्र उत्खनन तथा संकलन कार्य नगर्ने। उत्खनन स्थलमा भएका पुल (उत्खनन क्षेत्र ३), अरुण काबेली जलविद्युत आयोजनाको बाँध स्थल वरिपरी (उत्खनन क्षेत्र ६,७) मा उत्खनन तथा संकलन गर्दा जिल्ला विपद व्यवस्थापन समिति तथा काबेली जलविद्युत आयोजनासँग स्वीकृत लिएर मात्र उत्खनन कार्य गर्ने
६	पानी तथा सरसफाई	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> कामदारहरुको उपस्थिले गर्दा खाएका खाने कुराका खोल र दिसा पिसाव गर्न सक्ने प्रवल सम्भवना देखिएको हुनाले प्रदुषण बढ्न सक्छ। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> संकलन क्षेत्रमा खुला दिसा पिसाव रोक्नु पर्ने र कामदारहरुको लागि अस्थाई रूपले भएपनि शौचालयको व्यवस्था गर्नुपर्ने। खाद्यपदार्थबाट आएका फोहरहरुलाई न्युनिकरण गर्नका लागि ठाउँ, ठाउँमा फोहर राख्ने भाडा (डोको) राख्ने र उपयुक्त स्थानमा विसर्जनको व्यवस्था गर्ने।

७	वायु एवं ध्वनि प्रदुषण	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> धुलो धुवा एवं ध्वनि प्रदुषण बढ्छ किनकि नदी जन्य पदार्थ ढुवानी गर्दा मोटरहरुको धुवा एवं ध्वनि बढ्न गई प्रदुषण बढने सम्भाना रहेको छ। साथै मोटरहरुको धेरै आवत जावतले गर्दा धुलो उड्ने देखिएको छ। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> संकलन गरिएका पदार्थहरु तत्काल ढुवानी प्रबन्ध मिलाउने। पदार्थ लोड भएको ढुवानी साधन सडकमा पार्किङ्ग नगर्ने। ओसार पसार गर्दा प्रेशर हर्नको प्रयोग नगर्ने। ढुवानी गर्दा त्रिपालले छोपेर गर्ने। धेरै धुलो उड्ने र बस्ती भित्रबाट हुदै जाने सडकमा पानी छर्किने।
८	संकलन र उत्खनन सामाग्री भण्डारणको प्रभाव	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> सामान्य रूपमा संकलनरर उत्खनन सामाग्रीहरुको भण्डारण गर्दा धुलो उड्ने संभावना हुन्छ। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> संकलन गरिएका पदार्थहरु तत्काल ढुवानी प्रबन्ध मिलाउने।
ख	सामाजिक आर्थिक एवं सांस्कृतिक वातावरण (Socio-economic and Cultural Environment):				
१	आयश्रोतको एवं रोजगारीको अवसर	सकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> प्रस्तवित योजना संचालन गर्दा स्थानिय बासिन्दाले रोजगारको अवसर पाई आयश्रोत बढने छ। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> प्रस्तवित क्षेत्रमा रोजगारीको लागि स्थानिय बासिन्दाहरुलाई नै प्राथमिकता दिनु पर्ने।
२	गाउँपालिकाको आयश्रोत	सकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> नदीजन्य पदार्थ निकाल्दा गाउँपालिकाको आयश्रोत वृद्धि हुन्छ। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाले ठेक्का लगाउँदा प्रभावित ठाउँमा कुनै किसिमको जैविक, भौतिक रूपले असर नहुने गरी उत्खननकर्ता संग सम्झौता गर्नु पर्ने।
३	विकास निर्माण सामाग्रीको उपलब्धता	सकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> नदीजन्य पदार्थको संकलनबाट विकास निर्माणका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउन सकिन्छ, जसले निर्माण कार्यलाई सहज र प्रभावकारी बनाउन मद्दत पुऱ्याउँछ। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> विकास निर्माण कार्यका लागि नदी जन्य पदार्थ निकाल्नु पर्दा ती विकास निर्माण कार्यको रेकर्ड राख्नु पर्ने।

४	धार्मिक र सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थल	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> धार्मिक र सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थलमा अन्य कुनै किसिमको प्रभाव पर्दैन किनकि त्यस क्षेत्रमा काम गर्ने कामदार त्यसै क्षेत्रका भएकाले र प्रस्तावित क्षेत्रको उच्च प्रभाव क्षेत्रमा धार्मिक र सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थलहरू नपर्ने भएकाले। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> उच्च प्रभाव क्षेत्रमा धार्मिक र सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थलहरू नपर्ने
५	पेशागत स्वास्थ्य एवं सुरक्षा	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> धूलो र धुवाँका कारण श्वासप्रश्वाससम्बन्धी रोगहरू उत्पन्न हुने सम्भावना रहन्छ। लामो समयसम्म कठिन शारीरिक श्रमले मानसिक तनाव, थकान र मानसिक स्वास्थ्यमा असर पुर्याउन सक्छ। साथै, खसेका ढुंगा वा माटोले पुरिने जोखिम पनि हुन्छ। भारी मेसिनरीको असावधानीपूर्ण प्रयोगले चोटपटक लाग्ने सम्भावना पनि देखा पर्दछ। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> प्रस्तावित क्षेत्रमा प्राथमिक उपचारका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउने। कामदारहरूलाई काम गर्दा हेल्मेट, माक्स, र पन्जा अनिवार्य रूपमा प्रयोग गर्नुपर्छ।
६	जनसंख्या विस्थापना	होइन	<ul style="list-style-type: none"> उत्खनन् क्षेत्र वरिपरि कुनै बस्ती नरहेकाले असर पर्दैन। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	
७	नदीको वरपर वस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> बहिरबाट कामदारहरू भित्रिएको अवस्थामा। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> नदीको वरपर वस्तीको विस्तार हुँदै गएकोले, त्यस क्षेत्रहरूमा सम्बन्धित निकायले नियमित रूपमा अनुगमन गर्नुपर्ने छ।
ग)	जैविक वातावरण (Biological Environment)				
१	वन वन्यजन्तु तथा माछामा पर्ने प्रभाव	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> संकलन कार्यक्षेत्र वरिपरि सामुदायिक वन परेमा, सवारी साधनहरूको आवत-जावतले वन्यजन्तुहरूमा नकारात्मक असर पुर्याउन सक्छ। साथै, माछा र अन्य जलचरमा पनि नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्छ, किनकि नदीका माछा कामदारहरूले मारेर खाने सम्भावना रहन्छ र नदीजन्य पदार्थ निकाल्दा उत्पन्न हुने ध्वनि र कम्पनले 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> सवारी साधन आवत-जावत गर्ने बाटोमा हर्नको प्रयोग न्यूनतम गर्नुपर्छ। रातको समयमा काम नगर्ने शिकार सम्बन्धी कानूनी कारवाहीको बारेमा

			माछ्राहरू मर्न सक्ने सम्भावना बढाउँछ।		<p>समुदायलाई सचेत गराउनु पर्छ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • नदीमा विस्फोटक पदार्थ, रसायन र करेन्त प्रयोग गरेर माछ्रा मार्ने कामलाई निषेध गर्नु पर्छ। • माछ्रा र अन्य जलचरमा पर्ने प्रभाव र हानि बारेमा अभिमुखिकरण तालिम दिनु पर्छ। • माछ्रा र अन्य जलचरका बासस्थानमा रहेको ठूला ढुंगा फोर्न र झिक्न कार्य नगर्ने।
घ	रसायनिक वातावरण (Chemical Environment)				
१	राशायनको प्रयोगले हुने असरहरू	नकारात्मक	<ul style="list-style-type: none"> • इन्धन, लुब्रीकेन्टस, अम्ल तथा अन्य रसायनहरूको चुहावट हुने सम्भावना बढ्छ, किनकि ढुवानीका साधनहरूको बढ्दो चाप र तिनीहरूको विभिन्न अवस्थाले गर्दा रसायनहरूको चुहावट हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ। 	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	<ul style="list-style-type: none"> • इन्धन, लुब्रीकेन्ट, अम्ल तथा अन्य रसायनहरू कम गर्नका लागि उत्खन क्षेत्रमा जानु भन्दा पहिले गाडीहरूलाई मर्मत सम्भार गरेर लैजानु पर्ने। पुराना थोत्रा गाडीहरू संचालन गर्न नदिने। ढुवानी साधनको महत्वपूर्ण पार्ट टायर, बेरक, इन्जीनको अवस्था ठिक पारेर मात्र ढुवानी गर्ने।

तालिका १७ : सकारात्मक प्रभावहरूको मूल्याङ्कन

क्रियाकलाप	सकारात्मक प्रभावहरू	सम्बन्धित सकारात्मक असरहरू	प्रभावको प्रकार				
			प्रकृति	आकार	विस्तार	अवधि	कूल योगफल कति महत्वपूर्ण
भौतिक प्रभाव							
संकलन/उत्खनन	बाढी एवं अन्य जल उत्पन्न प्रकोपको न्यूनिकरण	कम जनधनको क्षति	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	मध्यम महत्वपूर्ण (६०)
सामाजिक—आर्थिक तथा सांस्कृतिक							
संकलन/उत्खनन	रोजगारीको अवसर	स्थानीय बासिन्दाहरूले रोजगार पाई आयअर्जन मा वृद्धि	प्रत्यक्ष	उच्च (६०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उच्च महत्वपूर्ण १००

तालिका १८ : सकारात्मक प्रभावहरूको मूल्याङ्कन

क्रियाकलाप	नकारात्मक प्रभावहरू	सम्बन्धित नकारात्मक असरहरू	प्रभावको प्रकार				
			प्रकृति	आकार	विस्तार	अवधि	प्रकृति
भौतिक वातावरण							
संकलन/उत्खनन	नदी किनार कटान	ठेकदारले जथाभावी धेरै नदी जन्य पदार्थ निकाल्न सक्ने	प्रत्यक्ष	उच्च (६०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उच्च महत्वपूर्ण (१००)
संकलन/उत्खनन	पानीको प्राकृतिक बहाव—मार्ग कायम	नदीको दायँ, बायाँ भागमा नदी जन्य पदार्थ निकाल्न सक्ने	प्रत्यक्ष	उच्च (६०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उच्च महत्वपूर्ण (१००)

संकलन/उत्खनन	फोहर तथा जल प्रदूषण	कामदारहरूको चापले गर्दा फोहर तथा जल प्रदूषण	प्रत्यक्ष	उच्च (६०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उच्च महत्वपूर्ण (१००)
संकलन/	बायु तथा ध्वनि प्रदूषण	ढुवानी साधनहरूको चापले गर्दा बायु प्रदूषण	प्रत्यक्ष	उच्च (६०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उच्च महत्वपूर्ण (१००)
संकलन/उत्खनन	पानी प्रदूषण एवं सरसफाइमा कमी	फोहर वातावरण, सरुवा रोग फैलन सक्ने सम्भावना	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	मध्यम महत्वपूर्ण (६०)
जैविक वातावरण							
संकलन/उत्खनन	बन्यजन्तु तथा माछा	बन्यजन्तु र माछा को शिकार हुन सक्छ।	अप्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	मध्यम महत्वपूर्ण (६०)
सामाजिक—आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण							
संकलन/उत्खनन	धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा प्रभाव	प्रभाव नपर्ने	—	—	—	—	—
संकलन/उत्खनन	स्वास्थ्य तथा सुरक्षा	काम गर्दा कहिले काहि अप्रिय घटना	अप्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	मध्यम महत्वपूर्ण (६०)
संकलन/उत्खनन	विकासका संरचनाहरूको संरक्षण	प्रभाव पर्ने	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	मध्यम महत्वपूर्ण (६०)

५ प्रभाव कार्यान्वयनका विकल्प

विकल्पहरूमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्ने वा नगर्ने भन्ने हो। यदि नगर्ने हो भने त्यसबाट के प्रभाव पर्छ र गर्ने हो भने पनि त्यसबाट के प्रभाव पर्छ भन्ने कुराको विश्लेषण हुनु आवश्यक छ।

५.१ प्रस्तावक कार्यान्वयन नगर्ने

कार्यान्वयन नगर्ने विकल्पलाई स्वीकार गर्ने हो भने उक्त क्षेत्रमा बाहिरी मानिसहरू आई झै-झगडा गर्न कम हुने, वायु तथा ध्वनी प्रदूषण नहुने, जथाभावी फोहोरमैला नफालिने, पेशागत स्वास्थ्य एवं सूरक्षाको संरक्षण हुने, माछा एवं अन्य जलचरमा प्रभाव नपर्ने देखिन्छ।

वर्षाको समयमा पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकामा बग्ने विभिन्न नदीहरूले ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा नदी जन्य पदार्थ थुपर्ने गर्दछ। यी सामग्रीहरू नदीको बगरमा थुपारिँदा नदीको बहाव फेरिन जाने तथा प्रकोप निम्तिने सम्भावना हुन्छ। दोश्रो, प्राकृतिक श्रोतको सदुपयोग हुन पाउदैन। तेश्रो स्थानीयबासीको रोजगारीको अवसरमा बाधा पुग्छ र चौथो सम्बन्धित निकायको आन्तरिक आर्थिक श्रोत वन्द हुन्छ। नदी जन्य पदार्थहरू बढी मात्रामा थुप्रिएर रहेको हुँदा यदी त्यस ठाउँबाट नदी जन्य पदार्थ निकालिएन भने त्यस ठाउँमा नदीको बहाव फेरिन जाने र आवादी क्षेत्र र खेतीयोग्य जमिनको कटान भई प्रकोप निम्त्याउने सम्भावना हुन्छ।

अध्ययनबाट प्राप्त विकल्पको विश्लेषण गर्दा विकल्पहरूमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् नगर्ने र प्रस्ताव कार्यान्वयन नगर्ने विकल्पलाई अस्वीकार गरिएको छ।

५.२ प्रस्तावका विकल्पहरू

५.२.१ ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्ने

यस नदीको उल्लेखित खण्डमा वर्षेनि हजारौं घन मिटर ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा माथिबाट बगाएर समथर भू-भागमा थुपारिएको पाइन्छ। यी नदीजन्य पदार्थहरूलाई तोकिएका स्थानबाट निकाल्ने काम गरिनेछ र यसरी निकाल्दा वरपर रहेका बस्तिहरूलाई कुनै नकारात्मक असर नपर्ने सुनिश्चित गरिनेछ। यसरी प्राप्त बहुमूल्य स्रोतको सही प्रयोग नगर्नु बुद्धिमानीको कुरा होइन। यस गाउँपालिका र जिल्लाको जनसंख्या वृद्धि र शहरीकरणको गतिलाई हेर्दा स्थानीय तथा राष्ट्रिय बजारमा यसको माग बढ्दो छ। आन्तरिक माग आपूर्ति गरेर राजस्व संकलनमा योगदान दिन सकिन्छ।

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको व्यवस्थित संकलनले नदी किनार कटान नियन्त्रणमा ठूलो सहयोग पुर्याउँछ। यसले स्वदेशी श्रमिकहरूको रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्दै उनीहरूको

जीवनस्तरमा सुधार ल्याउँछ, बहाव फेरिने र प्रकोप निम्त्याउने सम्भावनालाई कम गर्दछ, र राजस्व संकलनको लागि पनि उपयुक्त हुन्छ।

त्यसैले, प्रस्तावमा उल्लेखित शर्तहरूको पालना गर्दै ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन गर्न सिफारिस गरिन्छ।

५.२.२ आयोजना स्थल

बालुवा, गिट्टी तथा ढुङ्गा नदी बाहेक अन्य ठाउँमा उपलब्ध हुँदैनन्, त्यसैले यदि प्रस्ताव लागू नगर्ने हो भने, निर्माण सामग्रीलाई अन्य स्थानबाट आयात गर्नुपर्ने वा उत्खनन गर्नुपर्ने हुन्छ। साथै, नदीले नदीजन्य वस्तुहरू निश्चित स्थानमा मात्र जम्मा गर्छ। यी नदीजन्य पदार्थहरूलाई उत्खनन नगर्दा बाढीको समस्या बढ्ने सम्भावना उच्च हुन्छ। त्यसकारण, यी थुप्रिएका वस्तुहरूको निकासी गर्नु बाहेक अरु कुनै विकल्प छैन।

यस परिस्थितिमा, नदीबाट निम्तिने प्राकृतिक प्रकोपबाट सुरक्षित स्थानहरूको चयन गर्नु अनिवार्य छ। अध्ययन टोलीको स्थलगत अध्ययन अनुसार, निजी र सार्वजनिक संरचनाहरू, कुलो सिंचाई योजना, पहुँच मार्गको उपलब्धता र नदीजन्य वस्तुहरूको उपलब्धताको आधारमा प्रस्तावित स्थानहरू उपयुक्त देखिए।

५.२.३ प्रक्रिया, समय-तालिका

२४ घण्टा उत्खनन गर्दा रातको समयमा स्थानीयलाई हल्ला हुने, अनुगमन गर्न नसकिने, र जथाभावी उत्खनन हुने सम्भावना उच्च हुने भएकाले यो विकल्पलाई स्वीकार गरिएको छैन। त्यसैले, प्रस्तावित क्षेत्रबाट नदीजन्य पदार्थ ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा 'सूर्योदयदेखि सूर्यास्तसम्म मात्र निकाल्ने विकल्पलाई अपनाइएको छ। यससँगै, अन्य विधिबाट उत्खनन गर्न असम्भव देखिन्छ। मेशिनरी उपकरण प्रयोग गर्दा अत्यधिक उत्खनन हुने र अन्य समस्या उत्पन्न हुने सम्भावना रहेकोले यसलाई त्यागिएको छ।

यस अध्ययनमा, वर्षमा ९ महिना (असारदेखि भाद्रसम्म) मात्रै संकलन र उत्खनन गर्ने विकल्पलाई स्वीकार गरिएको छ, जबकि १२ महिना भरि संकलन तथा उत्खनन गर्ने विकल्पलाई अस्वीकार गरिएको छ।

५.२.४ बैकल्पिक विधि

प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी, र बालुवा उत्खनन गर्दा प्रस्तावित गरिएको विधिबाट मात्र उत्खनन र संकलन गर्नुपर्ने देखिन्छ। प्रस्तावित विधिले मानिसद्वारा र हाते औजार प्रयोग गरेर उत्खनन र संकलन गर्नका लागि सुरक्षित र नियन्त्रित उपाय प्रदान गर्दछ। यस विधिबाट, अनुगमन गर्न

सजिलो हुन्छ र अनावश्यक उत्खनन र प्राकृतिक प्रकोपका जोखिमहरूलाई नियन्त्रण गर्न सकिन्छ।

५.२.५ वैकल्पिक श्रोत

बालुवाको निकासको लागि अरु कुनै विकल्प छैन, तर गिट्टी र ढुङ्गाको स्थानमा ईट्टा र खानीबाट झिकिएको ढुङ्गा प्रयोग गर्न सकिन्छ। यसका लागि स्थानीय निकायमा श्रोत साधन उपलब्ध हुनु र त्यही श्रोत साधनको उपयोग गर्नु उपयुक्त हुन्छ। यसले स्थानीय श्रोतको सदुपयोग गर्ने मात्र नभई नदीबाट निम्टने प्रकोपलाई पनि न्यून बनाउँछ। साथै, यो विकल्प स्थानीय स्तरमा राजस्व संकलन र रोजगारका अवसर सिर्जना गर्न मद्दत पुर्याउँछ। त्यसैले, यस श्रोतको प्रयोगले दीगो र सुरक्षित विकासमा योगदान पुर्याउने देखिन्छ।

६ वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

६.१ प्रभाव बढोत्तरीकरण एवं न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू

६.१.१ प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू

प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन गर्दा पर्न जाने असरहरूको न्यूनीकरण निम्न तरिकाले गरिने छ।

६.१.१.१. भौतिक वातावरण

नदी किनार कटान

जथाभावी नदी जन्य पदार्थ निकाल्दा नदी किनारमा क्षति पुऱ्याउने जोखिम र नजिकका गाउँलाई प्रभाव पर्ने सम्भावना रहन्छ। यसैले, नदीजन्य पदार्थलाई केवल निश्चित स्थलबाट मात्र निकाल्ने कुरा सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ, जसलाई प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनले पनि सुझाव दिएको छ। यसका लागि नदी किनारको उचित अनुगमन र नियन्त्रण महत्त्वपूर्ण छ।

साथै, गाउँपालिकाबाट बेलाबेला अनुगमन गरिनेछ र संकलन तथा उत्खनन क्षेत्रको नाम, क्षेत्रफल, लम्बाई, चौडाई, गहिराई, कूल परिमाण र समयावधि लगायतका विवरणहरूको सूचना पाटी राख्नु पर्नेछ। स्थानीय बासिन्दाहरूलाई समावेश गर्दै अनुगमन समिति गठन गरिनेछ र यस समितिले सूचना पाटी अनुसार उत्खनन कार्यको अनुगमन गर्नेछ। यस प्रकारका कदमहरू लागू गरेर नदी किनार कटानको समस्या नियन्त्रण गर्न सकिन्छ र प्राकृतिक प्रकोपको सम्भावना कम गर्न मद्दत पुऱ्याउन सकिन्छ।

नदी जन्य पदार्थ उत्खनन नियन्त्रण

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणले सिफारिस गरेको परिमाण भन्दा बढी उत्खनन हुने सम्भावना रहेको हुँदा यसलाई रोक्नका लागि कडाइका साथ कार्यविधि तयार गर्न र लागू गर्न आवश्यक छ। यदि उत्खनन कर्ताले जथाभावी रूपमा नदी जन्य पदार्थ उत्खनन गरे भने, त्यसले नदी किनारमा क्षति पुऱ्याउने जोखिम उत्पन्न हुन सक्छ। यसकारण, नदीजन्य पदार्थ उत्खनन गर्दा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेखित परिमाण र स्थानमा मात्र उत्खनन गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ। अलि बढी उत्खनन नगर्नका लागि निगरानी र अनुगमन प्रक्रिया सुदृढ गर्नु महत्त्वपूर्ण छ। नदीको सतहभन्दा गहिरो भएर उत्खनन गर्न नदीनै रोक लगाउन सकिन्छ। यसरी, नदी जन्य पदार्थको उत्खनन गर्दा वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न, नदी किनारको कटान र प्रकोपका जोखिम कम गर्न सकिन्छ।

भौतिक संरचनामा हुने असर

नदीजन्य पदार्थको निकासी र ढुवानीमा भौतिक संरचनामा असर नपर्ने सुनिश्चित गर्नका लागि निश्चित मार्गबाट मात्र पदार्थ ढुवानी गरिनेछ, र यस मार्गको नियमित मर्मत संहारको व्यवस्था मिलाइनेछ। ढुवानी साधनको क्षमता भन्दा बढी पदार्थ राखेर ओसारपसार नगर्ने व्यवस्था गरिनेछ, जसले अनावश्यक दबाव र क्षतिबाट बचाउँछ। पुलको माथि ५०० मीटर र तल १ कि.मि क्षेत्र भित्र उत्खनन् र संकलन कार्य नगर्ने गरिनेछ, जसले पुलको संरचनात्मक सुरक्षा सुनिश्चित गर्नेछ। साथै, प्रस्तावित उत्खनन् स्थल नजिकका सामाजिक संरचनासम्म न्यूनतम २०० मीटरको दूरी कायम राखेर उत्खनन् नगर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ, जसले नजिकका आवासीय र सार्वजनिक संरचनाहरूलाई सुरक्षित राख्नेछ।

फोहर र जल प्रदूषण

फोहर र जल प्रदूषणलाई नियन्त्रण गर्नका लागि, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् कार्यमा संलग्न कामदारहरूले नदीमा फोहर नफाल्ने सुनिश्चित गर्नका लागि प्रत्येक स्थानमा फोहर राख्ने भाडा (डोको) राखिनेछ। यसले कामदारहरूलाई फोहर व्यवस्थापनको जिम्मेवारी पुरा गर्न मद्दत गर्नेछ। साथै, हप्तामा कम्तिमा एक पटक फोहर संकलन गरी उपयुक्त स्थानमा विसर्जन गरिनेछ, जसले जल स्रोतहरूलाई प्रदूषणबाट जोगाउने र वातावरणीय सरसफाइलाई सुनिश्चित गर्नेछ।

वायु तथा ध्वनि प्रदूषण

वायु र ध्वनि प्रदूषणलाई न्यूनिकरण गर्ने उपायहरूमा, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् कार्यको क्रममा धुलोको उत्पत्ति रोक्नका लागि ढुवानी साधनहरूमा लोड गरिएका बालुवा र गिट्टीलाई अनिवार्य त्रिपालले ढाकिनेछ। यसले धुलोको फैलावटलाई नियन्त्रण गर्नेछ। साथै, ढुवानी साधनहरूमा प्रेशर हर्नको प्रयोग निषेध गरिनेछ, र अत्यधिक पुराना तथा ध्वनि उत्पन्न गर्ने साधनहरूको प्रयोग पनि बन्द गरिनेछ, जसले ध्वनि प्रदूषणलाई कम गर्नेछ।

संकलन/उत्खनन् सामग्रीको भण्डारणको प्रभाव

संकलन/उत्खनन् गरिएका सामग्रीहरूको भण्डारण गर्दा, तिनीहरूलाई तत्काल ढुवानी गर्नका लागि प्रबन्ध मिलाइनेछ। घाटगद्दीको व्यवस्था उत्खनन् स्थल नजिक नगरिनेछ, ताकि त्यहाँको प्राकृतिक संरचनामा कुनै नकारात्मक असर नपरोस् र सामग्रीहरू सुरक्षित रूपले ढुवानी गरिन सक्न्। यसरी, सामग्रीहरूको भण्डारण र ढुवानी प्रक्रियामा प्रभावकारी व्यवस्थापन सुनिश्चित गरिनेछ।

६.१.१. २. सामाजिक—आर्थिक प्रभाव

धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा प्रभाव

स्थानीयबासीहरू कामदारको रूपमा कार्य गर्ने हुनाले धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा अन्य कुनै नकारात्मक प्रभाव पर्ने छैन।

पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्दा कामदारहरूलाई चोटपटक लाग्न सक्छ। त्यसै गरि ढुङ्गा गिट्टी उछिट्टिएर चोट लाग्न सक्छ। धुलोका कारणले स्वास—प्रस्वास एवं आंखाका रोगहरू लाग्न सक्छ। ढुवानी साधनहरूको आवतजावतले आकस्मिक दुर्घटनाको संभावना पनि त्यतिकै रहन्छ। चोट पटक र धुलोको कारणले स्वास्थ्यमा हुने प्रतिकूल असर न्यूनीकरण गर्न कामदारहरूलाई स्वास्थ्य तथा सुरक्षाका आधारभूत जनकारी,सुरक्षा सामाग्रीहरू जस्तै मास्क, बुट, पञ्जा, हेलमेट, र प्राथमिक उपचारका लागि जस्तै टिचर, आयोडिन, व्याण्डेज प्याड, टेप आदि उपलब्ध गराइनेछ। त्यसक्षेत्रमा खुला दिसा पिसाब रोक्नु पर्ने र कामदारको लागि अस्थायी रूपले भएपनी शौचालय को व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।

नदीको वरपर बस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण

बहिरबाट कामदारहरू भित्रिएको अवस्थामा नदीको वरपर बस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण हुन सक्छ। त्यसैले स्थानीय बासिन्दालाई उक्त काममा प्राथमिकता दिने र रातको समयमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन कार्य गर्न नदीने र रातको समयमा कामदारहरूलाई बगर क्षेत्रमा बस्न नदीने। नदीको वरपरको ठाँउमा बस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण हुन सक्ने भएकाले त्यस ठाउँहरूमा गाउँपालिकाले बेलाबेलामा अनुगमन गर्नु पर्ने। कामदारहरूको लागि काम गर्दा दिनमा छाँयामा बस्नको लागि अस्थायी रूपमा लेबर क्याम्प बनाउन सकिनेछ।

६.१.१. ३. जैविक वातावरण

वन्यजन्तु तथा माछा

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् कार्यमा संलग्न श्रमिकहरू र चालक दलका सदस्यहरू तथा ढुवानीका साधनको आवागमन र उत्पन्न ध्वनिले वन्यजन्तुको प्राकृतिक विचरण र बासस्थानमा खलल पुग्छ। त्यसका साथै वनमा पाइने वन्यजन्तु प्रजातिहरूको अबैधानिक शिकार पनि हुन्छ। यी कार्यहरूको न्यूनीकरणका लागि जैविक विविधता र वतावरण सम्बन्धि जनचेतना जगाउने र विद्यमान नेपाल सरकारले अख्तियारी गरेको कानून बारे जानकारी गराइने छ।

वन्यजन्तु, माछा एवं अन्य जलचरमा जीवहरूलाई मार्ने सम्भावना हुने भएकाले त्यस ठाउँमा माछा मार्ने मानिसलाई कारवाहीको व्यवस्था गर्नुपर्ने। कामदारहरूलाई वन क्षेत्रमा बस्न नदीने र हो हल्ला गर्न नदीने। ढुवानिका साधनहरूलाई हर्न निषेध गर्नुपर्ने।

६.१.१. ४. रसायनिक वातावरण

रसायनको प्रयोगले हुने असरहरू

यस्तो रसायनहरूको प्रयोग गर्दा सावधानी अपनाईनेछ र यसको भण्डारण गरिनेछ। अति आवश्यक क्षणमा मात्र नदी किनारमा मर्मत तथा संभार गरिनेछ। नदी किनारमा सवारी साधनलाई धुन निषेध गरिनेछ।

तालिका १९ : वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

नकारात्मक	विवरण	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
भौतिक वातावरण							
नदी किनार कटान	ठेकदारले जथाभावी धेरै नदी जन्य पदार्थ निकाल्न सक्ने	सूचना पाटी राख्नु पर्ने, संकलन / उत्खनन कार्यविधि बनाएर गर्नु पर्ने / नदी नियन्त्रण कार्यहरू / प्रभावित बस्तीको संरक्षण	नदीको बगरमा	उत्खनन सुरु गर्नु अगाडी	सम्बन्धित निकाय / ठेकदार	२,००,०००	जिल्ला अनुगमन समिति, जि.स.स. र गाउँपालिका
पानीको प्राकृतिक बहाब—मार्ग कायम	नदीको दायाँ, बायाँ भागमा नदी जन्य पदार्थ निकाल्न सक्ने	सुख्खा मौसमको बेलामा बग्ने नदी किनाराबाट ५ मी सम्म उत्खनन कार्य नगर्ने।	नदीको किनारमा	हरेक पटक	सम्बन्धित निकाय / ठेकदार	—	जिल्ला अनुगमन समिति, जि.स.स. र गाउँपालिका
फोहर तथा जल प्रदूषण	कामदारहरूको चापले गर्दा फोहर तथा जल प्रदूषण	फोहर संकलन र उपयुक्त स्थानमा विसर्जन, ढुवानी साधनलाई नदीमा धुन निषेध	उत्खनन स्थल	हरेक पटक	सम्बन्धित निकाय र ठेकदार	२५,०००	जिल्ला अनुगमन समिति, जि.स.स. र गाउँपालिका
बायु तथा ध्वनि प्रदूषण	ढुवानी साधनहरूको चापले गर्दा बायु प्रदूषण	ढुवानी साधनलाई त्रिपालले छोप्ने, प्रेशर हर्न निषेध, धेरै धुलो उठेमा पानी छर्किने	पहुँच मार्गमा	हरेक पटक	सम्बन्धित निकाय र ठेकदार	—	जिल्ला अनुगमन समिति, जि.स.स. र गाउँपालिका
पानी प्रदूषण एवं सरसफाइमा कमी	फोहर वातावरण, सरुवा रोग फैलन सक्ने सम्भावना	अस्थायी सार्वजनिक सौचालयको निर्माण	उत्खनन स्थल	उत्खनन सुरु गर्नु अगाडी	सम्बन्धित निकाय, ठेकदार	२५,०००	जिल्ला अनुगमन समिति, जि.स.स. र गाउँपालिका
जैविक वातावरण							

वन्यजन्तु तथा माछा	वन्यजन्तु र माछा को शिकार हुन सक्छ।	वातावरण संरक्षण सम्बन्धि अभिमुखीकरण	उत्खनन स्थल	हरेक महिना	सम्बन्धित निकाय, स्थानीय बासी, जिल्ला वन कार्यालय	५०,०००	जिल्ला अनुगमन समिति, जि.स.स. र गाउँपालिका
सामाजिक—आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण							
धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा प्रभाव	प्रभाव नपर्ने	—			प्रभाव नपर्ने	—	
स्वास्थ्य तथा सूरक्षा	काम गर्दा कहिले काहि अप्रिय घटना	स्वास्थ्य सूरक्षा सम्बन्धि तालिम /आधारभूत सूरक्षाका सामग्रीहरू	उत्खनन स्थल	हरेक पटक	सम्बन्धित निकाय, ठेकेदार	२५,०००	जिल्ला अनुगमन समिति, जि.स.स. र गाउँपालिका
विकासका संरचनाहरूको संरक्षण	प्रभाव पर्ने	बाटोको निर्माण तथा मर्मत संभार र प्रभावित वस्तीको संरक्षण	पहुँच मार्गमा	बाटो बिग्रिँदा	सम्बन्धित निकाय र ठेकेदार	१,००,०००	जिल्ला अनुगमन समिति, जि.स.स. र गाउँपालिका

७ अन्य आवश्यक कुरा

७.१ अध्ययन विधि

यस प्रस्तावित ताप्लेजुड जिल्लाको पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका क्षेत्राधिकार भित्र बग्ने काबेली र तमोर नदीको विभिन्न बगर क्षेत्रबाट दिगो र वातावरण मैत्री रूपले नदी जन्य पदार्थहरू उत्खनन् तथा संकलन क्षेत्रको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ मा व्यवस्था भएका प्रक्रियाहरूको अनुसरण गरी प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणका लागि प्रस्तावित क्षेत्रमा गएर त्यहाँका स्थानीय बासिन्दाहरू, पदाधिकारी, बुद्धिजीवीहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरूसँग ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा निकाल्दा वातावरणमा पर्न जाने असरवारे छलफल गरेर वातावरणीय अवस्थाको अध्ययन गरिएको छ। यसको अध्ययन गर्दा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण विधिका निम्न सैद्धान्तिक पक्षहरूको प्रयोग गरिएको छ।

७.१.१ प्रकाशित/उपलब्ध जानकारी र तथ्याङ्कको पुनरावलोकन एवं संश्लेषण

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने काबेली र तमोर नदीको विभिन्न बगर क्षेत्रबाट दिगो रूपमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवाको संकलन/उत्खनन विभिन्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्दा यस क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, भु-उपयोगको स्थिति जस्ता भौतिक वातावरणसँग सम्बन्धित जानकारी प्राप्त गर्न टोपोग्राफी नक्सा, नगरपालिका तथा जि.स.स. प्रोफाइलहरूको प्रयोग गरिएको छ। त्यसै गरि जैविक वातावरण सम्बन्धित जानकारी डिभिजन वन कार्यालय ताप्लेजुडबाट प्राप्त दस्तावेजहरूबाट प्रयोग गरिएको छ। सामाजिक आर्थिक अवस्थासँग सम्बन्धित जानकारीका लागि जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय ताप्लेजुड, जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, ताप्लेजुडबाट प्रकाशित प्रकाशनहरू, नक्शाहरू तथा उपलब्ध तथ्यांकहरूको साथै बैधानिक र कानूनी नीति, ऐन, नियम, निर्देशिकाहरूको अध्ययन गरिएको छ।

७.१.२ फिल्ड सर्भे एवं प्रस्ताव क्षेत्र अवलोकन

यस प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको उद्देश्यहरू पुरा गर्नका लागि जानकारी संकलनको तरिकाहरू जस्तै स्थलगत भ्रमण, समूह छलफल, घरधुरी सर्भेक्षण समेत गरिएको थियो। प्रस्तावित क्षेत्रको भौतिक तथा जैविक वातावरणीय जानकारीहरू उच्च प्रभाव क्षेत्र तथा मध्यम प्रभाव क्षेत्रबाट संकलन गरि विश्लेषण गरिएको छ। आर्थिक सामाजिक जानकारी प्रस्तावित क्षेत्रको संकलन गरि विश्लेषण गरिएको छ।

फिल्ड सर्भे तथा प्रस्ताव क्षेत्र अवलोकन क्रममा स्थानीय व्यक्ति, गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा प्रतिनिधिहरूसँगको अन्तरवार्ता, परामर्श बैठक, बिषय विज्ञको स्थलगत भ्रमण आदि विधिहरूको

प्रयोग गरिएको थियो। फिल्ड सर्भे तथा प्रस्ताव क्षेत्र अवलोकन गर्नका लागि विज्ञहरूको टोली प्रस्तावित क्षेत्रमा पुगेको थियो।

७.१.३ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रभावहरूको पहिचान/अनुमान/मूल्याङ्कन, प्रभाव न्यूनीकरण विधिहरूको पहिचान सुझाव एवं प्रतिवेदन तयारी

वातावरण सम्बन्धि विभिन्न पक्षहरू बीचको आन्तरिक सम्बन्धको पहिचान गरि विश्लेषण गर्नका लागि विभिन्न विषयगत विज्ञहरू (वातावरणविद्, भूगर्भविद्, समाजशास्त्री) सम्मिलित टोलीले छलफल गरेको थियो। वातावरणीय प्रभावको पहिचान र यसका संभावित न्यूनीकरण उपायहरू बारे र वातावरणीय अनुगमन योजनाको तयारीको बारेमा टोलीले सामुहिक निर्णय गरेको थियो। त्यस क्षेत्रको भौतिक, जैविक, आर्थिक सामाजिक तथा साँस्कृतिक वातावरण बारे स्थलगत तथ्यांक संकलन गरि वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार न्यूनीकरणका उपायहरू तथा अनुगमन योजना समेत प्रस्तुत गरिएको छ। कुनै पनि काम गर्दा त्यसका सकारात्मक र नकारात्मक असरहरू पर्दछन्, यसरी ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा निकाल्दा विभिन्न किसिमका सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, साँस्कृतिक प्रभावहरू पर्दछन्।

७.१.४ सार्वजनिक सूचना, सार्वजनिक सुनुवाई एवं सिफारिस पत्रहरू

७.१.४.१ सार्वजनिक संलग्नता

यस अध्ययनका क्रममा स्थानीय र सरोकारवालाहरूसँग विभिन्न चरणमा संलग्न गराईएको छ। वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सार्वजनिक दस्तावेज भएको र वातावरणको संरक्षण एवं दिगो विकासका लागि यस अध्ययनमा तथ्याङ्क संकलन देखि नै प्रतिवेदन तयारी पश्चात सम्म सार्वजनिक सरोकारवालासँग हातेमालो गर्दै जानु पर्ने हुन्छ। तथ्याङ्क संकलनमा पनि चेक लिष्ट भर्दा औपचारिक अनौपचारिक छलफलहरू लगायत धेरै तरिकाले सरोकारवालासँग संलग्न भइएको थियो। तस बाहेक सार्वजनिक सुनुवाई र सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरि यस दस्तावेजलाई थप सार्वजनिक गराइएको थियो।

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार स्थानीय जनता र सरोकारवालाहरूलाई स्थानीय संचारको माध्यमबाट सार्वजनिक सुनुवाईका लागि मिति, स्थान र आयोजनाका बारे जानकारी गराई सो कार्यक्रम संचालन गरि राय सुझाव संकलन गरिएको छ। सो संकलित राय सुझावहरू समावेश गरी मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरीएको थियो र दैनिक पत्रिकामा सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी सूचित गरिएको थियो। प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी चासो र मुद्दाहरू लिखित रूपमा प्रस्तुत गर्न स्थानीय र सरोकारवालाहरूलाई सूचित गर्न ७ दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी स्थानीय क्षेत्रका कार्यालयमा राखिएको थियो वातावरण संरक्षण नियमावली प्रावधान बमोजिम सार्वजनिक मुचुल्का पनि गरिएको छ।

७.१.४.२ सिफारिस

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार सम्बन्धित नगरपालिका र वार्डबाट सिफारिस पत्रहरू संकलन गरी यस प्रतिवेदनमा संलग्न गरिएको छ।

७.२ संबिधान, नीति, कानुनी व्यवस्था, निर्देशिका, मापदण्ड एवं सम्मेलनहरूको पुनरावलोकन

७.२.१ बिद्यमान सान्दर्भिक नीति तथा कार्यनीतिहरू

नेपालको संबिधान

नेपालको संबिधान, २०७२ ले प्रत्येक व्यक्तिलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्ने हक हुनेछ भनी धारा ३० अन्तर्गत स्वच्छ वातावरणको हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ। त्यस्तै धारा ५१ को उपधारा छ मा राज्यका नीतिहरू अन्तर्गत प्राकृतिक श्रोतको संरक्षण, संवर्धन र उपयोगका सम्बन्धमा विभिन्न नीतिहरू अवलम्बन यस संबिधानले गरेको छ। उपधारा छ (१) अनुसार राष्ट्रिय हित अनुकूल तथा अन्तरपुस्ता समन्यायको मान्यतालाई आत्मसात गर्दै देशमा उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधनको संरक्षण, संवर्धन र वातावरण अनुकूल दिगो रूपमा उपयोग गर्ने र स्थानीय समुदायलाई प्राथमिकता र अग्राधिकार दिंदै प्राप्त प्रतिफलहरूको न्यायोचित वितरण गर्ने नीति राज्यले अवलम्बन गर्ने छ। उपधारा छ (४) अनुसार राज्यले जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र नदीको व्यवस्थापन गर्दै दिगो र भरपर्दो सिंचाइको विकास गर्ने नीति लिएको छ। उपधारा छ (५) अनुसार जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छता सम्बन्धी चेतना बढाई औद्योगिक एवं भौतिक विकासबाट वातावरणमा पर्न सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै वन, वन्यजन्तु, पक्षी, वनस्पति तथा जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्धन र दिगो उपयोगलाई राज्यले प्राथमिकता दिने छ। प्रकृति, वातावरण वा जैविक विविधता माथि नकरात्मक असर परेको वा पर्न सक्ने अवस्थामा नकरात्मक वातावरणीय प्रभाव निर्मूल वा न्यून गर्ने उपयुक्त उपायहरू अवलम्बन गर्ने नीति राज्यले लिएकोछ।

त्यस्तै अनुसूची—८ स्थानीय तहको अधिकारको सूचीमा २१ मा जलाधार/ वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण रहेको छ।

यस्तै, प्रस्तावनाको कार्यान्वयनमा वातावरणीय अध्ययन गर्नु गराउनु संबिधानले परिकल्पित प्रकृति र प्राकृतिक श्रोतको संरक्षण तथा संवर्धनको सुनिश्चित गराउने सिद्ध कार्यविधि हो।

वातावरण सम्बन्धित नीति

नेपाल सरकारले विकास आयोजना तथा उद्योग स्थापना गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने असरहरूलाई ध्यानमा राखी छैटौँ योजना अवधि (२०३७ —२०४२) देखि नै वातावरण संरक्षणमा सजगता देखाउँदै केही चुनिएका आयोजना तथा कार्यक्रमहरू संचालन गर्न वातावरणीय अध्ययनको आवश्यकता औल्याएको थियो।

यो नीतिलाई सातौं योजना अवधिमा (२०४२—२०४७) केही विस्तार गरी ठूला आयोजना तथा कार्यक्रमहरू संचालन गर्दा वातावरणीय अध्ययनको आवश्यकतामा जोड दिइएको थियो। तर वातावरण संरक्षण र त्यसको सुनिश्चितताका लागि नेपाल अधिराज्यको संबिधान २०४७ मा पहिलो पटक व्यवस्था भए पछि आठौं योजना (२०४९—२०५४) ले यसलाई अझ सुदृढ गर्न वातावरणीय अध्ययनका लागि एक राष्ट्रिय पद्धति स्थापनाको सोच राख्दै सडक, जलविद्युत, उद्योग, सिंचाई, खानेपानी तथा ढल निकास जस्ता ठूला आयोजनाको लागि वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने कुरामा जोड दियो।

वनक्षेत्रको नीति २०४६

वर्तमान वन सम्बन्धि नीतिहरू वन विकास गुरु योजना, २०४६ हाल सम्म प्रमुख दस्तावेजको रूपमा रहेको छ। यसमा दीर्घकालीन र अल्पकालीन उद्देश्यहरूका साथै प्रमुख प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रम र टेवामुलक कार्यक्रम गरी दुई किसिमका कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गरेको छ। दीर्घकालीन उद्देश्य अन्तर्गत जनसाधारणको आधारभूत आवश्यकता काठ, दाउरा, डालेघाँस र अन्य वन पैदावार सहज रूपमा उपलब्ध गराउने, परिस्थितिक्रिय प्रणाली र वंशाणु श्रोतको संरक्षण तथा वन व्यवस्थापन, वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूको विकास गरी राष्ट्रिय तथा स्थानीय अर्थतन्त्रमा योगदान गर्ने, रोजगारी तथा आयस्रोतको अवसर तयार गर्ने रहेको छ। यसका प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमहरूमा सामुदायीक वन तथा नीजि वन, राष्ट्रिय वन तथा कबुलियति वनका अतिरिक्त वन परिस्थितिक्रिय प्रणाली र वंशाणु श्रोत संरक्षण रहेको देखिन्छ।

नेपाल सरकारको वन क्षेत्रमा कार्यान्वयन संरचनाको रूपमा गैहकाष्ठ वन पैदावर र औषधी जन्य तथा सुगन्धित वनस्पति को संरक्षण व्यवस्थापन र खेती गर्ने तथा जैविक विविधता अभिलेखीकरण आदि कुराहरूलाई उठाईएका छन् भने यसलाई प्रमुख कार्यनीतिका रूपमा अगाडी बढाईएको छ।

जडिबुटी तथा गैहकाष्ठ वन पैदावार विकास नीति २०६१, जैविक विविधता सम्बन्धी रणनीति, २०५० पनि मुख्य सान्दर्भिक नीतिका रूपमा रहेका छन्।

७.२.२ सान्दर्भिक ऐन तथा नियमहरू

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ र वातावरण संरक्षण नियावली २०७७

विकास आयोजना तथा कार्यक्रमहरू संचालन गर्दा वातावरणीय पक्षलाई समावेश गर्नुपर्ने अवधारण अनुरूप नेपाल सरकारद्वारा वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ जारी भै सकेको छ। उक्त ऐनमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण/प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण/वातावरण प्रभाव मुल्यांकन गर्नुपर्ने प्रस्तावहरू र प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न नहुने व्यवस्था गरिनुका साथै यस प्रस्ताव सन्दर्भमा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को

नियम ३ संग सम्बन्धित अनुसूची १, २ र ३मा कस्ता कस्ता आयोजनालाई कस्तो वातावरणीय अध्ययन गर्नुपर्ने उल्लेख भएको छ। उक्त नियमावलीमा अन्य व्यवस्थाका अतिरिक्त प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नुपूर्व सम्बन्धित निकायबाट सोको कार्यसूची स्वीकृत गराउनुपर्ने प्रावधान समेत रहेको छ।

वातावरण संरक्षण ऐन को परिच्छेद २ वातावरणीय अध्ययन को ३ (२) (ग) स्थानीय तहको अधिकारक्षेत्रभित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको हकमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन भए सम्बन्धित स्थानीय कानूनले तोकेको निकाय समक्ष र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन भए प्रदेश कानूनले तोकेको प्रदेश सरकारको निकाय समक्ष पेश गर्ने उल्लेख गरेको छ।

वन सम्बन्धि ऐन तथा नियमहरू

वन जंगलको संरक्षण गरी वातावरणको प्रबर्धन गर्न र वन पैदावारको समुचित सदुपयोग गरी जनताको आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्न नेपाल सरकारको वन ऐन, २०७६ जारी गरेको छ। सोही ऐनमा सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको दिगो व्यवस्थापनका लागि कार्ययोजना तयार गरी स्वीकृत गर्नुपर्ने तथा कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरेको बाहेक अन्य कुनै पनि कार्य गर्न गराउन नपाईने कानुनी प्रावधान रहेको छ। सोही ऐनमा सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको वन पैदावारको स्वामित्व तथा बिक्री वितरण गर्ने व्यवस्था गरेको पाईन्छ। वन व्यवस्थापन कार्ययोजनामा समावेश हुनुपर्ने कुराहरू, वनपैदावार संकलन गर्दा अपनाउनु पर्ने तरिका, बिक्री, व्यवस्थापन, निकासी गर्ने अवधि तथा कस्तो अवस्थामा वन पैदावार संकलन र बिक्री गर्न नपाईने आदि उल्लेख गरेको छ।

यसका अतिरिक्त वन ऐन ले कुनै राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना संचालन गर्दा वातावरणमा उल्लेख प्रतिकूल असर नपर्ने भएमा र वन क्षेत्र प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य विकल्प नभएमा नेपाल सरकारले राष्ट्रिय वन प्रयोग गर्न दिन सक्ने प्रावधान गर्दै यस्तो आयोजना संचालन गर्दा कसैलाई हानी नोक्सनी पुग्न गएमा सम्बन्धित आयोजनाले क्षतिपूर्ति दिनु पर्ने प्रावधान गरी जनसाधारणको मौलिक हकको सुरक्षको प्रत्याभूति दिएको छ।

भु तथा जलाधार संरक्षण ऐन, २०३९ तथा नियमावली २०४२

भु तथा जलाधार संरक्षण ऐन, २०३९ तथा भु तथा जलाधार संरक्षण नियमावली २०४२ मा जलाधार क्षेत्रहरूमा भु-क्षय तथा बाढी पहिरोको प्रकोपलाई नियन्त्रण तथा न्यूनीकरण गर्न विभिन्न प्रावधानहरू समावेश गरिएको छ।

जलश्रोत ऐन सम्बन्धि ऐन तथा नियमहरू

जलश्रोत ऐन, २०४९ र नियमावली २०४९ मा पानीको कारणले भू-क्षय, बाढी तथा पहिरो हुन गई जमिनको क्षति हुने कुराको साथै जल प्रदूषण पनि बढ्ने हुनाले वातावरणमा पर्ने यस्ता दूषप्रभावहरूको न्युनीकरणका प्रावधानहरू उल्लेख गरीएका छन्। ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् कार्यले बसोबास क्षेत्रमा पर्ने वातावरणीय प्रभावहरूको न्युनीकरण गर्न प्रस्तावको वातावरणीय विश्लेषण गरी प्रभाव नियन्त्रण र सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन गर्न प्रस्तावकलाई अनिवार्य गरिएको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा २ घ(६) बमोजिम गाँउपालिका वा नगरपालिकाले आफ्ना क्षेत्रभित्रका नदी नालाको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको बिक्री तथा निकासी शुल्क दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्ने कानुनी प्रावधान रहेको छ। वातावरण संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि स्थानीय निकायका वातावरण शाखा पूर्णरूपले जिम्मेवार रहने छन् भन्ने समेतको व्यवस्था रहेकोछ। साथै दफा ६२ (क) बिक्री गर्न सक्नेमा १) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको बिक्री गर्न सक्नेछ भनि उल्लेख गरेको छ।

७.२.३ निर्देशिका, दिग्दर्शन तथा मापदण्डहरू

ढुङ्गा गिट्टी बालुवा उत्खनन बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०७७

यस मापदण्डका अनुसार नदी जन्य पदार्थ स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनले तोकेको स्थान वा विपदको संभावना भइ जिल्ला विपद व्यवस्थापन समितिद्वारा स्वीकृति भएमा मात्र उत्खनन गर्न पाउने प्रावधान रहेको छ। यसका लागि उत्खनन/संकलन सम्बन्धी कार्य योजना तयार गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरी, अधिकार प्राप्त निकायबाट वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गराइ, गाँउसभा वा नगरसभाद्वारा स्वीकृत दरमा प्रतिवेदनले तोकेको मात्राको ठेक्का लगाउन पाउने प्रावधान रहेको छ। दफा ४ उपदफा ४ का अनुसार सामान्यतया श्रम मूलक प्रविधिको प्रयोग गर्नुपर्ने तर वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लेखित शर्त र सीमा भित्र रही वा विपद् जोखिम संवेदनशील क्षेत्रमा जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिको सिफारिशमा मेशिनको प्रयोग गर्न सकिने उल्लेख गरेको छ। यसका अनुसार घना बस्ती र वन बाट २ किमि, राजमार्गको पाँचसय मिटर, पुलहरूबाट १ किमि तल र पाँचसय मिटर माथिबाट उत्खनन गर्न नपाइने उल्लेख गरेको छ। अनुगमनका लागि जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुखको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय अधिकारी सदस्य सचिव रहने गरी स्थानीय सरकारको प्रमुख, प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी कार्यालयको प्रमुख, जिल्ला स्थित सशस्त्र प्रहरी बलको प्रमुख, डिभिजन

वन कार्यालय प्रमुख, जिल्लामा कार्यरत मध्येबाट समितिले तोकेको इन्जिनियर, आन्तरिक राजश्व कार्यालय वा को.ले.नि.का प्रमुख रहेका टोलीले गर्ने प्रावधान गरेको छ।

चुरे संरक्षण क्षेत्रमा विकास निर्माण गर्दा अबलम्बन गर्नुपर्ने कार्यविधि तथा मापदण्ड, २०७७

यस मापदण्डको परिच्छेद २ दोस्रो अवस्था (नदी प्रणालीबाट व्यवसायिक उत्खनन्, संकलन, गर्ने सम्बन्धी विषय) अनुसार प्रस्तावले चुरे क्षेत्रभित्र रहेका नदी प्रणालीहरूबाट नदीजन्य पदार्थ (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो आदि) उत्खनन् संकलनको निम्ति वातावरणीय अध्ययनको आधारमा जिल्ला अनुगमन समितिको शिफारिस साथ संकलन उत्खनन्को अनुमति लिनुपर्ने छ।

संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण कार्यविधि, २०७७

यस कार्यविधिको दफा ३ अनुसार स्थानीय सरकारले क्षेत्रभित्र गरिने स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको विक्री सम्बन्धी कार्य समेत समावेश गरी कार्यालयले स्वीकृत बार्षिक कार्यक्रम तथा कार्ययोजनाको आधारमा वातावरणीय अध्ययन आवश्यक पर्ने विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना तथा कार्यक्रम पहिचान गरी सङ्घीय वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को आधारमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनका लागि छुट्टाछुट्टै सूची तयार गर्नु पर्नेछ। अनुसूची ३ र ४ का अनुसार कार्यसूची तयार गरी वातावरण हेर्ने महाशाखा/शाखा/एकाईमा पेश गर्नु पर्नेछ र पेश भएको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी कार्यसूची भए प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी कार्यसूची भए प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत मार्फत अध्यक्ष/प्रमुखले आवश्यक जाँचबुझ गरी पेश भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र स्वीकृत गर्नु पर्नेछ। दफा ५ का अनुसार प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट प्रभावित हुने क्षेत्रमा प्रस्तावको बारेमा सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गरी राय सुझाव सङ्कलन गर्नु पर्नेछ। परिच्छेद ३ दफा ६का अनुसार बमोजिम स्वीकृत कार्यसूची र दफा ५ बमोजिम आयोजना हुने सार्वजनिक सुनुवाईबाट प्राप्त सुझाव समेतको आधारमा प्रस्तावकले प्रत्येक आयोजना तथा कार्यक्रमको लागि छुट्टाछुट्टै वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ। यस सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना पनि प्रकाशन गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ। संशोधित प्रतिवेदन स्वीकृतिका लागि पेश गरिनु पर्ने प्रावधान रहेको छ। यसका अनुसार अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रस्तावक स्वयंको हुनेछ र प्रत्येक छ महिनामा उपदफा (१) बमोजिम स्वःअनुगमन गरी तयार गरेको प्रतिवेदन गाउँ/नगरपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ। गाउँपालिका/नगरपालिका स्वयं प्रस्तावक भएको वा अन्य प्रस्तावकबाट कार्यान्वयन गरिने प्रस्तावको अनुगमनका लागि कार्यपालिकाले अनुगमन समिति गठन गर्नेछ।

राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका २०५०

नेपाल सरकारले आठौं योजनाको नीति कार्यन्वयनमा सहयोग पुगोस् भन्न को लागि वातावरण संरक्षण ऐन र वातावरण संरक्षण नियमावली ल्याउनु अगाडी नै एक राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका २०५० लागु गरिसकेको छ। यो निर्देशिकाले अध्ययनको क्रममा जनसहभागिता जुटाउनु पर्ने, आवश्यक सूचनाहरुको संकलन गर्ने, विवादका विषयहरुको गम्भिरताको मूल्याङ्कन गर्ने र वातावरणीय अध्ययनको लागि विषयहरुको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्ने कुराहरुलाई प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्ने कुराहरुलाई प्रष्ट रुपमा जोड दिएकोछ। त्यसै गरि वातावरणीय योजना तर्जुमा निर्देशिका २०५५ र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका २०६२ समेत जारी भएको पाईन्छ। यसका साथै मन्त्रिपरिषदको मिति २०६६/१२/१७ को निर्णय तथा व्यवस्थापिका संसद, प्राकृतिक श्रोत साधन समितिको निर्देशनले ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन सम्बन्धी जिल्लागत रुपमा एकीकृत कार्य योजना बनाउने, संकलन गर्न हुने वा नहुने भन्ने क्षेत्रको पहिचान गर्ने, जिल्ला अनुगमन तथा समन्वय समितिले गर्ने तथा रणनीति बनाउने आदि उल्लेख गरेको पाईन्छ।

अन्तराष्ट्रिय कानून तथा सम्झौता

माथि उल्लेख गरेका ऐन नियमका अतिरिक्त नेपाल पक्ष भएका वातावरण सम्बन्धि केही अन्तराष्ट्रिय कानूनहरुलाई प्रस्ताव कार्यन्वयनका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणका क्रममा ध्यान दिनु पर्ने जरुरी देखिन्छ। नेपालले हस्ताक्षर तथा अनुमोदन गरेका अन्तराष्ट्रिय स्तरका विभिन्न सन्धि वा महासन्धिहरुमा महत्वपूर्ण दस्तावेजको रुपमा रहेका छन्। यस्ता अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा वा महासन्धिहरु दक्षिण पूर्वी एशिया तथा प्रशान्त क्षेत्रको लागि विरुवा संरक्षण सम्झौता (Plant protection Agreement for Southeast Asia and Pacific, February - 27,1956,Rome), जैविक विविधता सम्बन्धि महासन्धि (Convention n Biological Diversity, June 5, 1992,Rio De Jenerio), संकटापन्न जंगली वनस्पति तथा जीव जन्तुका प्रजातिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार सम्बन्धी (CITES Convention on international Trade in Endangered Species or Wild Flora and Founa, March -3,1973, Washington), जल पंक्षिको बसोबास जस्ता अन्तराष्ट्रिय महत्वका सिमसार सम्बन्धि महासन्धि (Convention on Wetlands or international importance, February-2,1971), विश्व सास्कृति तथा प्राकृतिक सम्पदा संरक्षण सम्बन्धि महासंधि (November- 23,1972, Paris), अन्तराष्ट्रिय ट्रपिकल-Tropical_ काष्ठ सम्झौता आदि प्रमुख छन्। यी महासन्धिहरुले प्राकृतिकोत व्यवस्थापन तथा जीव र वनस्पति संरक्षणको सुनिश्चिताबाट वातावरण संरक्षण गर्न आवश्यक प्रावधानको व्याख्या गरेका छन्।

अदालत र मन्त्रि परिषदका निर्णयहरु

संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ का अनुसार यो मापदण्ड लागू हुन साथ निम्न आदेशहरू खारेज हुने उल्लेख गरेको छ।

प्राकृतिक स्रोत र साधनको बचाउ गर्नका लागि जिल्ला बारा सपही गा.वि.स वडा नं ९ घर भै हाल काठमाण्डौ जिल्ला काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं ३२ अनामनगर बस्ने अधिवक्ता नारायण प्रसाद देवकोटाले सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा दायर गर्नुभएको रिट निवेदनको सुनुवाईको सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०६७ श्रावण २१ गते एउटा महत्वपूर्ण आदेश जारी भएको छ। सो आदेशमा अन्य कुराको अतिरिक्त खास गरी देहायका कुराहरू उल्लेख गरिएका छन् :

- ढुङ्गा, बालुवा आदी प्राकृतिक स्रोत हुन्। प्राकृतिक स्रोत अनुसार कुनै व्यक्तिको ownership मा हुन सक्दैन। प्राकृतिक स्रोत सबै नेपालीको फाइदा र सार्वजनिक हित हुने काममा मात्र प्रयोग हुन सक्दछ।
- प्राकृतिक स्रोतको संकलन तथा उत्खनन प्रयोग आदी गर्दा विद्यमान प्रचलित कानून अनुसार वातावरणमा कुनै प्रकारको प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी मात्र गर्नुपर्नेछ।
- कानूनी व्यवस्था अनुसार कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा प्रस्ताव तयार गर्नुपर्ने हुन्छ। त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय प्रभाव र परीक्षण मूल्यांकन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसरी वातावरणीय प्रभाव र परिमाण मूल्यांकन गर्नु भनेको वातावरणलाई असर पार्ने नपार्ने र पार्ने भए त्यस्तो प्रभावलाई हटाउने वा कम गर्ने अध्ययन र मूल्यांकन हो। वातावरण संरक्षण नियमावलीको व्यवस्था अनुसार वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्दा सार्वजनिक सूचना जारी गरी गाँउ विकास समिति वा नगरपालिका वा त्यस क्षेत्रको स्कूल, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थाबाट सुझाव लिने र उनीहरूको सुझाव अनुरूप प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने वा नहुने सम्बन्धमा स्थानीय जनता वा निकायको विशेष भूमिका हुने देखिन्छ। यस्तो कानूनी व्यवस्था नै defective देखिन्छ। यो व्यवस्था फौजदारी मुद्दामा सर्जिमिन गर्ने र सर्जिमिनका भरमा कसैलाई दोषी नठहर्याउने व्यवस्था सरह हो। वातावरण प्रदूषण हुने वा नहुने भन्ने कार्य उल्लेखित निकायका व्यक्तिहरूले दिएको व्यक्तिगत विचार र रायले यकिन र निर्धारण गर्ने विषय होईन। वातावरण प्रदूषण हुने वा नहुने भन्ने कुरा सम्बन्धीत आयोजनाको प्रस्ताव प्राप्त भएपछि नेपाल सरकारको आफ्नो वा कुनै निष्पक्ष विशेषज्ञ जस्तै भू-गर्भविद्, भुगोल विद्, भौतिक शास्त्री, रसायन शास्त्री, वातावरण विशेषज्ञ, जलस्रोत विशेषज्ञ, वन, वन्यजन्तु विशेषज्ञ, तथा अन्य विशेषज्ञ तथा

अर्थशास्त्री सहित रहेको टोलीले प्रस्तावको सन्दर्भमा प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने स्थलको वैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरण प्रदूषण हुने वा नहुने एकीन हुने विशुद्ध प्राविधिक विषय हो। तर विद्यमान कानूनी व्यवस्था हेर्दा प्रस्तावक आफैले सार्वजनिक सूचना जारी गरी उल्लेखित व्यक्ति र संस्थाहरूको विरोध वा समर्थनमा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा प्रदूषण हुने वा नहुने निर्धारण हुने कानूनी व्यवस्था नै अव्यवहारीक, अनुपयुक्त र त्रुटीपूर्ण देखिन्छ।

- अब यस्ता उद्योग सञ्चालन गर्ने इजाजत दिनु अगाडी सरकार आफैले विशेषज्ञ टोलीद्वारा उद्योग स्थापना गर्न इच्छुक प्रस्तावकको प्रस्तावमा फिल्ड भिजिट समेत गराई प्रतिवेदन लिई सरकारले गठन गरेको टोलिले दिएको राय अनुसार कति हदसम्म ढुङ्गा, रोडा, बालुवा झिक्न दिदा वातावरणीय सन्तुलन विग्रदैन त्यति हदसम्म मात्र रोडा, ढुङ्गा झिक्न अनुमति दिनु। त्यसरी वैज्ञानिक आधारमा उत्खनन् गर्ने कुरा निर्धारण गरी त्यही हद ननाघ्ने गरी मात्र इजाजत दिने, त्यसको अनुगमन गर्ने र इजाजत अवधि समाप्त भएपछि सो क्षेत्रलाई उद्योग स्थापना गर्नेले नै यथास्थितिमा ल्याउने शर्त तोक्नु।
- प्रस्ताव कार्यान्वयनमा उद्योग विभागले दर्ता गरी स्वीकृति दिएपछि माथि उल्लेखित विशेषज्ञ सम्मिलित टोलीबाट अनुगमन हुने कानूनी व्यवस्था नै देखिएन। उद्योग सञ्चालन भएपछि विशेषज्ञले नियमित पानीको नमूना लिने, आवाज कत्तिको प्रदूषण भयो जाँचनुपर्ने। आवाजले वनजंगल, वनस्पति र वन्यजन्तुलाई कति प्रभाव पार्यो हेर्ने। उद्योग सञ्चालन गर्दा वन क्षेत्र हेरियो हेरिएन सो केही देखिएन। वायुमण्डलमा धुवाँ र धुलोले कति प्रदूषण गर्यो गरेन, बालुवा, रोडा, ढुङ्गा कति उत्खनन् गर्यो सो पनि हेर्ने आदी केही हुने गरेको देखिएन। तसर्थ यि सबै कुरा उद्योग सञ्चालन कै अवस्थामा नियमित रूपमा विशेषज्ञ टोलीको गठन गरी अनिवार्य अनुगमन गर्नु।
- निवेदकको अर्को मुख्य माग ट्रकको क्षमता भन्दा बढी बालुवा, रोडा र ढुङ्गा लोड गरी त्यस्ता Over loaded ट्रकले सडक तथा पुललाई क्षति पुर्याएको कारण यसलाई रोकी पाउँ भन्ने रहेको छ। सो माग जायज माग हो। ठेकेदार वा उद्योगको मालिकले सवारी साधन चलाएकोले सार्वजनिक सडक क्षति गरी त्यसको मर्मतको लागि करदातामा नाजायज भार पार्न हुँदैन। त्यस कारण निम्नानुसार गर्नु:
- यस प्रकार ट्रकमा रोडा, ढुङ्गा, बालुवा overloaded गरी चलाउने कार्यलाई रोक्नको लागि प्रहरी परिचालन गर्नु।
- जनताको कर तिरेको पैसाले बनेको सडक सबैको साझा सम्पत्ति हो। यस्तो सम्पत्ति रोडा, ढुङ्गा उद्योग सञ्चालन गर्ने केही सीमित व्यक्तिहरूको मात्र आर्थिक फाइदाको लागि चलाएको overloaded सवारी साधनको प्रयोगले हुन गएको सडकको क्षतिको मर्मत

गर्नजनतालाई पुनः करको भार बोकाउन हुँदैन। तसर्थ यस्ता रोडा, ढुङ्गा बोकेको सवारी साधनको कारण सडक पुल बिग्रन हुँदैन। उद्योग क्षेत्रबाट माल बोकेको truck मुल सडकमा निस्कनु अघि truck को भारी तौलने यन्त्र उद्योग सञ्चालन कर्ताको खर्चमा जडान गर्ने व्यवस्था मिलाई truck को क्षमता अनुसारको माल मात्र छाड्नु।

- यस्तो साझा सम्पत्तिको सडक तथा पुलमा कसैको व्यक्तिगत फाइदाको लागि सो को क्षमता र स्वयं सवारी साधनको क्षमता भन्दा बढी overloaded सवारी साधन चलाउँदा सडक र पुलको क्षति हुने उल्लेखित कारणहरूले गर्दा त्यस्ता overloaded सवारी साधन चलाउन नदीन नेपाल प्रहरीलाई कडा निर्देशन दिनु। साथै त्यस्ता सवारी साधनको वजन जाँच गर्न सडकका मूख्य—मूख्य ठाउँमा जाँच यन्त्र राखी जाँच गर्ने व्यवस्था मिलाई जाँचपास हुने सवारी साधनलाई मात्र सडकमा प्रवेश दिने व्यवस्था मिलाउनु।

निवेदकको माग बालुवा, रोडा, ढुङ्गा भारत निकासी रोकी पाउँ भन्ने पनि छ। मिसिल हेर्दा नेपाल र भारतसँग भएको सन्धि अनुसार भारत निकासी गरिएको भन्ने देखिन्छ। प्राकृतिक स्रोत प्रकृतिले प्रयोग कै लागि दिएको हो। त्यसकारण राष्ट्र निर्माण र आर्थिक विकासमा प्राकृतिक स्रोतको प्रयोग गरेर वा प्राकृतिक स्रोत निकाल्दा वरपरका अन्य क्षेत्र, बस्ती, सडक, पानीको मुहान, वन, वन्यजन्तु, प्राचिन स्मारक आदीलाई प्रतिकूल असर पर्ने भए त्यसलाई रोक्नुपर्छ। तसर्थ हाललाई रोडा, ढुङ्गा, बालुवा विदेश निकासी गर्ने कार्य रोकी यस अदालतको आदेश अनुसार गठित प्राविधिक समितिले तत्तत् उद्योगबाट बालुवा, रोडा, ढुङ्गा निकाल्न सक्ने क्षमता, आर्थिक लगायत वातावरणीय दृष्टिले सम्भव छ भन्ने प्रतिवेदन दिएमा सो प्रतिवेदन अनुसार मात्र निकासी गर्न दिनु।

- यस आदेशको प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धीत निकायको संयोजकत्वमा देहाय बमोजिमको समिति गठन गर्नु :

१. वातावरण मन्त्रालयको वा वातावरण मन्त्रालयले तोकेको वातावरणविद् संयोजक,

२. भूगर्भ शास्त्री,

३. माइनिङ इन्जिनियर,

४. उद्योग विभागको प्रतिनिधि,

५. स्थानीय निकायको प्रतिनिधि र

६. नेपाल सरकारले तोकेको अन्य सदस्य तथा वातावरणविद् भएको एक समिति गठन गर्नु।

- दर्ता नभई संचालन भएको र इजाजत अवधि नाघेका उद्योगहरू तुरुन्त बन्द गर्नु।
- दर्ता भई अवधि ननाघेको सञ्चालनमा रहेको उद्योगले प्रदूषण गरे नगरेको, उद्योग सञ्चालन गर्ने अनुमति दिएको क्षेत्रमा बालुवा, रोडा, ढुङ्गाको क्षमता अर्थात मात्रा अब कति हो / यकिन गर्ने। यदि अब अरु बढी उत्खनन् गर्दा वातावरणीय र भौगोलिक क्षति पुग्ने भएमा त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित उद्योग बन्द गर्नु। तर अहिले नै वातावरण प्रदूषण गरिरहेको देखिएमा वा उत्खनन् गर्दा वातावरणलाई प्रतिकूल असर पार्छ भने तुरुन्त बन्द गर्नु।
- अब उपरान्त उद्योग स्थापनाको अनुमति दिदा प्रस्तावकले पेश गरेको प्रस्तावमा संलग्न वातावरण प्रभाव मूल्यांकनलाई यस आदेश अनुसार गठित समितिले पनि आफुले अध्ययन गरी दिएको राय र प्रतिवेदन अनुसार मात्र अनुमति प्रदान गर्नु।
- बालुवा, रोडा, ढुङ्गा प्राकृतिक स्रोत भएको कारण र संविधानको धारा ३३ (क) अनुसार प्राकृतिक स्रोत राज्यको स्वामित्वको सार्वजनिक सम्पत्ति हो। यस्तो सम्पत्तिमा कुनै एक ठेकेदारले राजस्व बुझाएको भरमा कारोबार गरी ठेकेदारलाई नाजायज फाईदा हुनुहुँदैन। प्राकृतिक स्रोत उत्खनन् पछि जमिनलाई यथास्थितिमा छाड्न पर्ने गरी नेपाल पेट्रोलियम ऐन र खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन अनुरूप सरकारलाई हुने फाईदाको आधारमा मात्र ठेक्का दिनु।
- यस आदेश अनुसार गठित विशेषज्ञ समितिको राय प्रतिवेदन र सुझाव अनुसार मात्र बालुवा, रोडा, ढुङ्गा, ऋसर उद्योग सञ्चालन गर्ने अनुमति दिनु र उक्त समितिको राय प्रतिवेदन सुझाव नआउन्जेल ढुङ्गा र रोडा उद्योगलाई इजाजत नदीनु।
- प्राकृतिक स्रोतको अधिकतम सदुपयोग र प्राकृतिक स्रोतको उत्खनन् एवं विकास गर्दा हुने प्रदूषण नियन्त्रणमा वातावरण सम्बन्धी ऐन, नियम ज्यादै अपर्याप्त देखियो, यसमा सुधार गर्नु।
- प्रदूषण मुक्त र स्वच्छ वातावरण प्रत्येक नागरिकको मौलिक हक हो। आजको विश्व वातावरण सचेत विश्व हो। दोस्रो विश्वयुद्ध पछि औद्योगिककरणमा दौडेको विश्वले गरेको कोइला, पेट्रोल, डिजेल आदीको खपतले गर्दा प्रदूषण बढेको कारण औद्योगिक राष्ट्रमा सवारी र यातायातको साधनमा विद्युत प्रयोग र कोइलाको सट्टा Nuclear energy तर्फ केन्द्रित छ। नेपालमा पनि प्रदूषणको आफ्नै समस्या छ। नेपालमा औद्योगिक विकासको कारण भन्दा पनि जथाभावी उद्योग सञ्चालनको कारण प्रदूषण बढेको छ। नेपालको वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कानून ज्यादै अपुरो देखिन्छ। प्रदूषण रोकथामको नजरमा सरकारमा सीमित छ।

उद्योग स्थापना गर्न चाहने प्रस्तावकले स्थानीय जनता र निकायहरूसँग सोधी उनीहरूले

उद्योग स्थापना गर्न हुन्छ भनेको व्यक्तिगत रायका आधारमा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन पारित हुने र त्यही आधारमा सरकारले इजाजत दिने गरिन्छ। वातावरणीय प्रदूषण भन्नाले ध्वनी प्रदूषण, वायुमण्डलमा धुलो र धुँवाको प्रदूषण, पानीको मुहानहरूमा मानवीय कार्यले गर्दा प्रदूषण, भू-क्षय तथा वन विनास, वन क्षेत्रमा धुलो, धुँवा र आवाजको प्रवेशले वन जंगलमा भएको शान्तिको खलबलीले चराचुरुङ्गी र जनावरमा पर्ने क्षती आदी पर्दछन्।

यसै गरि वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कानून पनि वातावरण प्रदूषणको रोकथाम र नियन्त्रणमा प्रभावकारी हुन सक्ने प्रकृतिको हुनुपर्छ। तर नेपालको वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कानूनले सरकारलाई licensing भूमिकामा सीमित राखेको देखिन्छ। सो कानूनले आजको वातावरण समस्यालाई cope गर्न सक्दैन। वातावरण सम्बन्धी कानूनमा आवश्यक संशोधन भई self-contained act, नहुन्जेल र सरकारी निकायहरू अनुगमन गर्न well equipped नहुन्जेल यस अदालतले असाधारण अधिकार अन्तर्गत active role खेल्नुपर्ने हुन्छ। अदालतले आफ्नो संवैधानिक भूमिका निर्वाह गर्न यस अदालतमा एक वातावरण इजलासको गठन गर्ने व्यवस्था हुन आवश्यक छ। त्यसैले वातावरण इजलास को गठन गर्न कानूनी व्यवस्था हुनुपर्ने तर्फ सम्माननीय प्रधान न्यायधिशज्यूलाई जानकारी गराउनु।

मन्त्रिपरिषद, आर्थिक तथा पूर्वाधार समितिका निर्णय—२०७०/०२/२१

मन्त्रिपरिषद, आर्थिक तथा पूर्वाधार समितीको २०७०/२/२१ गतेका बैठकबाट गठित उपसमितिबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा समेतको व्यवस्थापनका सन्दर्भमा महत्वपूर्ण निर्णय भएको छ। सो तय भएको निर्णयहरूबाट अन्य कुराको अतिरिक्त खास गरी देहायका कुराहरू उल्लेख गरिएका छन :

१. वन क्षेत्रको ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा संकलन, ओसारपसार र विक्री वितरणमा विद्यमान वन ऐन, २०४९ र प्रचलित स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ मा देखिएको क्षेत्राधिकारको विवाद व्यवस्थापन गरी नेपाल सरकारको निर्णयनुसार एकद्वार प्रणाली अर्न्तगत ठेक्का बन्दोवस्त गर्ने सम्बन्धमा निम्न अनुसार गर्ने :

क. राष्ट्रिय वनको हकमा जिल्ला अनुगमन समितिले वन क्षेत्र अनुगमन गरी आवश्यकता र औचित्य खुलाई अनुरोध गरेमा प्रचलित वन ऐन बमोजिम वार्षिक रुपमा संकलन गर्ने क्षेत्र, परिमाण, समयबाध र उपयुक्त प्रविधि खुलाई जिल्ला वन कार्यालयले IEE/EIA स्वीकृत गराउनुपर्ने।

ख. स्वीकृत IEE/EIA प्रतिवेदनमा उल्लेख भए बमोजिमको ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा संकलन र विक्री कार्यका लागि सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालयको सिफारिसमा जिल्ला समन्वय समितिले ठेक्का बन्दोबस्त गर्ने।

ग. वन क्षेत्रको ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन् संकलन गर्दा स्वीकृत IEE/EIA प्रक्रिया भन्दा अन्यथा गरे गराएको पाइएमा वन सम्बन्धी कसुरमा सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालयले प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्ने। ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवाका ठेक्का पट्टा सम्बन्धी कसुर भएमा कारवाहीको लागि जि.स.स.लाई अनुरोध गर्ने र त्यस्तो अनुरोधमा जि.स.स.ले कारवाही गर्ने।

घ. वन क्षेत्र बाहिरको ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन् संकलन तथा विक्रिको हकमा प्रचलित कानून बमोजिम जिल्ला समन्वय समितिले गर्ने/गराउने।

२. ढुवानी गर्दा तोकिएको भन्दा बढी परिमाण बोकी वा न्यून विल काटी बढी सामान उठाएको पाइएमा कानून बमोजिम कारवाही गर्ने।

मन्त्रिपरिषद्, आर्थिक तथा पूर्वाधार समितिका निर्णय—२०७०/०३/२७

मन्त्रिपरिषद्, आर्थिक तथा पूर्वाधार समितिको २०७०/०२/२१ गतेको बैठकबाट गठित उपसमितिबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा समेतको व्यवस्थापनको सन्दर्भमा महत्वपूर्ण निर्णय भएको छ। उक्त निर्णय अनुसार प्राकृतिक स्रोत र साधनको संकलन, उत्खनन् वा दोहन अनियन्त्रित रूपमा नहोस् भन्नका लागि प्रत्येक जिल्लाले आफ्नो जिल्लाभित्र रहेका प्राकृतिक स्रोत र साधनको आँकलन गरी कुन क्षेत्रबाट कति हदसम्म संकलन, उत्खनन् वा दोहन गर्न सकिन्छ सो विवरण सार्वजनिक रूपमा प्रकाशन गरी त्यसैका आधारमा EIA/IEE गरेपछि मात्र ठेक्का बन्दोबस्त लगाउने व्यवस्था मिलाउने।

राजमार्ग, खेतबारी, गाउँ, वस्ती, बजार, पुल जस्ता सार्वजनिक ठाउँमा बाढी, पहिरोले थुपारेको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, ग्रेग्रान हटाउनुपर्ने भएमा जिल्ला समन्वय समितिले सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरी रीतपूर्वक प्राथमिकता साथ हटाई व्यवस्थापन गर्नुपर्ने निर्णय गरिएको छ।

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रिज्यूका अध्यक्षतामा बसेको बैठकको निर्णय—२०७०/११/२०

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रिज्यूका अध्यक्षतामा २०७०/११/२० गते बसेको ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवाको उत्खनन् तथा नियमन सम्बन्धी बैठकमा महत्वपूर्ण निर्णय भएको छ। सो तय भएको निर्णयहरूबाट अन्य कुराको अतिरिक्त खास गरी देहायका कुराहरू उल्लेख गरिएका छन्:

१. निकुञ्ज र आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको विदेश निकासी बन्द गर्ने।

२. जैविक विविधताको संरक्षण, जैविक मार्गरूका व्यवस्थापन तथा जलाधारको संरक्षणबाट तल्लो तटीय क्षेत्रमा पानीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्न चुरेका अति संवेदनशील क्षेत्रको पहिचान गरी संरक्षित क्षेत्र/संरक्षित वनका रूपमा विकास गर्ने कार्य वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले आरम्भ गर्ने।

३. चुरे क्षेत्रमा व्यापक रूपमा भईराखेको मानवीय अतिक्रमण र गैरकानूनी बसोबासले समेत समस्यालाई जटिल बनाएको सन्दर्भमा यसरी अनाधिकृत रूपमा बसोबास गर्नेलाई स्थान्तरण प्रक्रिया आरम्भ गरी स्थानीय जनताको जीविकोपार्जनका लागि नयाँ अवसरहरूको सिर्जना गर्ने।

४. केहि क्रसर उद्योगहरूले मापदण्ड पुरा नगरेका, केही अवैध रूपमा संचालनमा रहेको अवस्था र वातावरणीय, मानवीय संवेदनशीलता र सुरक्षालाई दृष्टिगत गरी २०७१ आषाढ मसान्त सम्मका लागि क्रसर उद्योगका दर्ता बन्द गर्न उद्योग मन्त्रालयल कारवाही अघि बढाउने।

मन्त्रपरिषद, आर्थिक तथा पूर्वाधार समितिका निर्णय— २०७०/१२/२०

१. ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा नदी जन्य पदार्थ उत्खनन तथा संकलन तथा ढुवानी प्रयोजनका लागि वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा नियमावली २०५४ बमोजिम के गर्नुपर्ने हो, सो को यकिन गरी प्रस्तावको कार्यसूची तयार गरी यस मन्त्रालय/विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालयबाट स्वीकृत गराएर मात्र गर्ने, वातावरणीय अध्ययन कार्यको लागि अध्ययन कार्यदलमा geologist, Biologist, Environmentalist, Sociologist लाई विज्ञको रूपमा अनिवार्य रूपमा समावेश गर्ने र स्थलगत रूपमा नै उपस्थित हुने व्यवस्था मिलाउने।

२. वातावरणीय अध्ययन गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा नियमावली २०५४ का अतिरिक्त ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा नदी जन्य पदार्थ उत्खनन् तथा संकलन प्रयोजनको लागि EIA/IEE प्रतिवेदनमा स्वीकृत भएको अवस्थामा बाहेक डोजर, स्काभेटर जस्ता भारी मेशिन, उपकरण प्रयोग गर्न गराउन पूर्णतः निषेध गर्ने।

३. स्वीकृत प्रतिवेदन बमोजिमको वातावरण व्यवस्थापन योजना (EMP) कार्यान्वयनको लागि प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिए बमोजिम वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउने।

४. ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा नदी जन्य पदार्थ उत्खनन तथा संकलन तथा ढुवानी स्वीकृत EIA/IEE प्रतिवेदन बमोजिम भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रूपमा अनुगमन, मूल्यांकन गर्ने गराउने र चौमासिक रूपमा त्यसको प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पठाउने, प्रमुख जिल्ला अधिकारीको अध्यक्षतामा गठित जिल्ला स्तरीय अनुगमन तथा समन्वय समितिबाट गरिएको अनुगमन प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्ने गराउन र यसको जानकारी मन्त्रालयलाई समेत गराउने।

५. उत्खनन् तथा संकलन स्थलका साइट र परिमाणको नियमित रूपमा जि.स.स. ले अनुगमन गर्नुपर्ने।

६. उत्खनन् तथा संकलन गरिने प्रत्येक स्थानमा उत्खनन तथा संकलन गरिने क्षेत्र, परिमाण, विधि र समय सहितका होर्डिङ्गबोर्ड राख्ने, जि.स.स.ले प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको सम्बन्धमा जनचेतना जगाउने र होर्डिङ्गबोर्ड राख्ने, स्वीकृत प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको एक/एक प्रति संबन्धित प्रभावित न.पा. र गाँउपालिका पठाउने।

७. उत्खनन्/संकलनको अवधि आश्विन-जेठ सम्म र समय सूर्योदय देखि सूर्यास्त सम्म मात्र हुने, दैनिक उत्खनन्/संकलनको परिमाण बढीमा ३०० घ.मी मात्र हुने।

८. नदीको पानी बगीरहेको सतहभन्दा गहिरो हुने गरी उत्खनन् तथा संकलन गर्न नहुने, संकलन र ढुवानीको लागि नदीको मार्गलाई नै पहुँच मार्गका रूपमा प्रयोग नगरी छुट्टै पहुँच मार्गको व्यवस्था गर्ने गराउने।

९. वातावरण संरक्षण प्रयोजनका लागि स्वीकृत भएका सब योजना तथा कार्यक्रमहरू वातावरण संरक्षण विशेष कोष अन्तर्गत राखी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउने।

८ वातावरणीय योजना र अनुगमन योजना

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार अनुगमन कार्यमा प्रस्तावक जिम्मेवार निकाय हुन पर्दछ। विभिन्न वातावरणीय समस्याहरू, प्रतिकूल प्रभावहरूको न्यूनीकरणका उपायहरू, अनुकूल प्रभावका अभिवृद्धि आदि ठीक र सही ढंगबाट कार्यान्वयन भइरहेको छ वा छैन भनी अध्ययन गर्न अनुगमन गर्नु अनिवार्य आवश्यकता हो। वातावरणमैत्री कृयाकलापहरूको कार्यान्वयनले मात्र वातावरणीय प्रतिकूल प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ। अनुगमन नियमित र कडाईका साथ भएन भने कार्यान्वयन पक्ष फितलो र अप्रभावकारी हुन्छ। त्यसैले प्रस्तावमा उल्लेखित न्यूनीकरण उपायहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रस्तावकले अनुगमन गर्नु पर्दछ। ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने असरहरूको प्राविधिक दृष्टिकोण सहितको व्यवस्थापन योजनाको अवधारणको आवश्यकता हुन्छ। यस्तो अवधारणमा योजना,संगठन, श्रमशक्ति, निर्देशिका, समन्वय, प्रगति तथा लागतको समावेश हुन्छ। सकारात्मक पक्षहरूको अभिवृद्धि र नकारात्मक पक्षहरूको न्यूनीकरणका उपायहरू कार्यान्वयन गर्नलाई के गर्ने, कसरी गर्ने, कहाँ गर्ने, कहिले गर्ने र कसले गर्ने भन्ने विस्तृत अवधारणा सहितको योजना तयार गर्नु पर्ने हुन्छ। वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाले वातावरण संरक्षणका उपायहरू उपयुक्त रूपमा कार्यान्वयन भएको छ कि छैन, यसको प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन भएको छ कि छैन भन्ने कुराको निर्देश गर्छ।

८.१ स्थानीय स्तरका जिम्मेवार निकायहरू

८.१.१ गाउँपालिका

गाउँपालिकाले ठेक्का लगाइसकेपछि पनि स्थानीय बासिन्दा लगायत सरोकारवालाहरूले दिएको राय सुझाव अनुसार काम भैरहेको छ वा छैन भन्ने कुराको अनुगमन गर्नुपर्नेछ। साथै गाउँपालिकाले उत्खननकर्तालाई दैनिक उत्खनन अभिलेख राख्न लगाउने र सोको पनि अनुगमन गर्नु पर्नेछ।

८.१.२ गैर सरकारी तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरू

स्थानीय क्लबहरू, गैर सरकारी संस्थाहरू, साझेदारी वन उपभोक्ता आदि संघसंस्थाहरूले ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन र ढुवानी कार्य र वातावरण संरक्षणमा प्रमुख भूमिका खेल्न सक्नेछन्।

८.१.३ जिल्ला समन्वय समिति

नदी नदीबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन र ढुवानी गर्न स्वीकृति प्रदान गर्ने संस्था जिल्ला समन्वय समिति हो। नदी नदीबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन कार्यको कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने जिल्ला समन्वय समिति जिल्ला कै सबैभन्दा उच्च संस्था हो। ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन सम्बन्धि योजना र नीतिहरू जिल्ला समन्वय समितिको अनुमतिमा गर्न पाईन्छ।

८.१.४ डिभिजन वन कार्यालय

वन क्षेत्र भित्र पर्ने नदी नदीहरूवाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् कार्यको स्वीकृति दिन सक्ने अधिकारिक संस्था डिभिजन वन कार्यालय हो। यस कार्यालयका प्रमुख सदस्य रहेको जिल्ला अनुगमन समितिको भूमिका अनुगमनमा रहन्छ।

८.१.५ जिल्ला अनुगमन समिति

नदी नदीबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् र ढुवानीको अनुगमन जिल्ला समन्वय समिति अन्तर्गतको जिल्ला अनुगमन समितिले पनि गर्नेछ।

ढुङ्गा गिट्टी बालुवा उत्खनन बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०७७ का अनुसार ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा खानीजन्य पदार्थको उत्खनन्, संकलन र बिक्री सम्बन्धी प्रक्रियाको अनुगमन गर्न देहाय बमोजिमको अनुगमन तथा समन्वय समिति रहने भनी उल्लेख गरिएको छ।

१. जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख	संयोजक
२. स्थानीय सरकारको प्रमुख	सदस्य
जिल्ला समन्वय समितिको उप—प्रमुख	सदस्य
३. प्रमुख जिल्ला अधिकारी	सदस्य
४. जिल्ला प्रहरी कार्यालयको प्रमुख	सदस्य
५. जिल्ला स्थित सशस्त्र प्रहरी बलको प्रमुख	सदस्य
६. डिभिजन वन कार्यालय प्रमुख	सदस्य
७. जिल्लामा कार्यरत मध्यबाट समितिले तोकेको इन्जिनियर	सदस्य
८. आन्तरिक राजस्व कार्यालय वा कोलेनिका प्रमुख	सदस्य
९. जिल्ला समन्वय अधिकारी	सदस्य सचिव

८.२ केन्द्रीय स्तरका जिम्मेवार निकायहरू

८.२.१ वन तथा वातावरण मन्त्रालय

वातावरणीय असरहरू र तिनीहरूको न्यूनीकरणका उपायहरूको सवाल आउन साथ वन तथा वातावरण मन्त्रालयको सन्दर्भ अनिवार्य हुन्छ। वातावरण संरक्षण ऐन र वातावरण संरक्षण नियमावली जारी गर्ने केन्द्रस्तरको संस्था वन तथा वातावरण मन्त्रालय हो। त्यसैले प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण, प्रारम्भिक वातावरण परीक्षण प्रतिवेदन र वातावरण प्रभाव मूल्यांकन गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन र वातावरण संरक्षण नियमावलीलाई मुख्य आधार बनाउनु अनिवार्य हुन्छ।

द.३ अनुगमन तथा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना र समय तालिका

राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका २०५० ले अबस्था अनुसार आधार रेखा अनुगमन, नियमपालन अनुगमन र प्रभाव अनुगमन गरी ३ प्रकारका अनुगमन प्रस्ताव गरिएका छन्। यस प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणले गरेका अनुगमन प्रस्तावहरूको विस्तृत विवरण यस प्रकार रहेका छन्।

द.३.१ आधाररेखा अनुगमन

आधाररेखा अनुगमनको लागि नगरपालिका जिम्मेवार हुनेछ। अनुगमनको लागि गाउँपालिकाले खटाएका कर्मचारीले उत्खनन स्थलको स्थलगत भ्रमणमा जानेछन्। भ्रमणको क्रममा कर्मचारीले नदीको तटीय अवस्था, भीर नदी किनाराको उत्खननको अवस्था, नजिकका रुखहरूको अवस्था र नदीको बहावको अवस्थाको बारेमा अध्ययन गर्नेछन्। यस प्रकारको अनुगमन प्रत्येक ६/६ महिनामा गर्नुपर्नेछ।

द.३.२ नियमपालन अनुगमन

सम्झौता अनुसार वा कानून पालना गरे नगरेको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी गाउँपालिकाको हुन्छ भने सोको पालना गर्ने दायित्व ठेकेदारको हुन्छ। यसप्रकार नियमपालन गराउने र गर्ने क्रममा हुने अनुगमनमा सम्बन्धित निकायले तल प्रस्तुत गरे अनुसारको कार्यहरू गर्नु पर्नेछ।

- प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणले प्रस्ताव गरेका वातावरणीय न्यूनीकरणका कार्यहरू भए नभएको अनुगमन गर्ने।
- ठेकामा प्रस्तुत भए अनुसारको प्रविधिले उत्खनन गरे नगरेको वा भए नभएको अनुगमन गर्ने।
- तोकिएको परिमाण मात्र संकलन भए नभएको अनुगमन गर्ने।
- भौतिक, जैविक र सामाजिक संरचनाहरूको संरक्षण भए नभएको अनुगमन गर्ने।

द.३.३ प्रभाव अनुगमन

योजना संचालन गर्दा पर्न सक्ने प्रभावहरूको निरन्तर अनुगमन हुनु आवश्यक हुन्छ। प्रभाव अनुगमनको प्रमुख जिम्मेवारी गाउँपालिका र ठेकेदारको रहनेछ। प्रभाव अनुगमन कार्य गर्दा देहायका विषयहरूमा ध्यान दिनुपर्ने र गर्नुपर्नेछ।

- योजना क्षेत्र वरपरका जनतासँग निरन्तर सल्लाह र सुझाव माग्ने।
- योजना क्षेत्र वरपरका वन तथा वन्यजन्तुलाई असर परे नपरेको अनुगमन गर्ने।
- योजना कार्यान्वयनले गर्दा नदीको बहावलाई कुनै असर परे नपरेको अनुगमन गर्ने।
- वायु, जल र ध्वनिको प्रदूषण भए नभएको अनुगमन गर्ने।
- स्थानीय रोजगारी प्रदान गरे नगरेको अनुगमन गर्ने। यस ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा आदि संकलन कार्यको अनुगमन तथा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना र समय तालिका यस प्रकार छ।

तालिका २० : अनुगमन तथा बातावरण व्यवस्थापन योजना र समय तालिका

क्र.स.	अनुगमन प्रकार	विषय बस्तु	सूचक	अनुगमनको विधि	अनुगमन गर्ने स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
१	आधार रेखा अनुगमन	नदीको तटिए अवस्था, भीरको अवस्था, बहाबको अवस्था, छेउछाउको रुखहरूको अवस्था	नदीको अवस्था	स्थलगत निरीक्षण	संकलन क्षेत्र	प्रत्येक ६ महिनामा	५०,०००	गाउँपालिका, जि.स.स.
२	नियम पालना अनुगमन	सिफारिस गरिएका न्यूनीकरणका कार्य भए नभएको	उत्खनन् कार्य तोकिएको	ठेक्का सम्झौताको सम्पूर्ण व्यहोरा अध्ययन	न्यूनीकरणका उपायहरू दिईएका स्थानहरू	प्रत्येक ३ महिनामा	१००,०००	गाउँपालिका, जि.स.स.
३		संकलन ईजाजत अनुसार काम भए नभएको	स्थान र मापदण्ड र मात्रामा संकलन गरेको हेर्ने	स्थलगत निरीक्षण, स्थानीयसंग छलफल	संकलन क्षेत्र	प्रत्येक ३ महिनामा		गाउँपालिका, जि.स.स.
४		तोकिएको परिमाण वा बढी संकलन गरेको तथा संवेदनशील स्थानमा संकलनकार्य भए नभएको	रेकर्ड हेर्ने तथा पैदावारको निरीक्षण, संवेदनशील क्षेत्रको विवरण	स्थलगत निरीक्षण	सबै संकलन क्षेत्रहरू	आवश्यकता अनुसार प्रत्येक ३,३ महिनामा		गाउँपालिका, जि.स.स.

५		भौतिक	नदी किनारको संरक्षित क्षेत्र, भौतिक संरचना तलमाथिको क्षेत्र, नदीको बहाव आदि	स्थलगत निरीक्षण	सबै क्षेत्रहरू	संकलन	आवश्यकता अनुसार प्रत्येक ३,३ महिनामा		गाउँपालिका, जि.अ.स.
६	प्रभाव अनुगमन	भू संरक्षण कार्य गरे नगरेको	नदी किनारको अवस्था, बाटो	स्थलगत निरीक्षण	सबै स्थानको किनारा	संकलन नदीको	आवश्यकता अनुसार प्रत्येक ६ महिनामा	१०००००	गाउँपालिका, जि.स.स.
७		वायु, धुवा, ध्वनीको प्रदूषण	संकलन गर्ने तरिका तथा ढुवानीमा	स्थलगत निरीक्षण	सबै क्षेत्रहरू	संकलन पार्ने वाड	आवश्यकता अनुसार प्रत्येक ६ महिनामा		गाउँपालिका, जि.स.स.
८		जैविक विविधता तथा बासस्थानमा असर परे नपरेको	वन र वनस्पतिको अवस्था, बन्यजन्तु र माछाको अवस्था, स्थानीयसँग छलफल	स्थलगत निरीक्षण	सबै स्थलको	संकलन नदीमा	आवश्यकता अनुसार प्रत्येक ६ महिनामा		गाउँपालिका, डिभिजन वन कार्यालय, ठेकदार

द.४ अनुगमन र न्यूनीकरणको खर्चको विवरण

आयोजना कार्यान्वयन पूर्व, कार्यान्वयन भइरहेको समयमा र कार्यान्वयन पश्चात नियमित अनुगमन गरिने हुंदा त्यसको लागि निम्न रकम छुट्याइएको छ।

तालिका २१ : अनुगमन र न्यूनीकरणको खर्चको विवरण

सि.न.	कृयाकलाप	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
१	अनुगमन गरिने कृयाकलाप	२,५०,०००।—	गा.पा./जि.अ.स.
२	नदी किनार कटान संरक्षण	२,००,०००।—	गा.पा./जि.अ.स./ठेकेदार
३	अस्थायी सार्वजनिक शौचालयको निर्माण	२५,०००।—	गा.पा./जि.अ.स./ठेकेदार
४	बाटोको निर्माण तथा मर्मत सम्भार	१,००,०००।—	गा.पा./जि.अ.स./ठेकेदार
५	फोहर संकलन गर्ने र विस्तापित गर्ने	२५,०००।—	गा.पा./जि.अ.स.
६	वातावरण संरक्षण सम्बन्धी जनचेतना	५०,०००।—	गा.पा./जि.अ.स.
७	स्वास्थ्य तथा सुरक्षा	२५,०००।—	गा.पा./जि.अ.स.
	जम्मा	६,७५,०००।—	

अनुगमन र प्रभाव न्यूनीकरणको खर्चको प्रति वर्ष रु ७,७५,०००।—

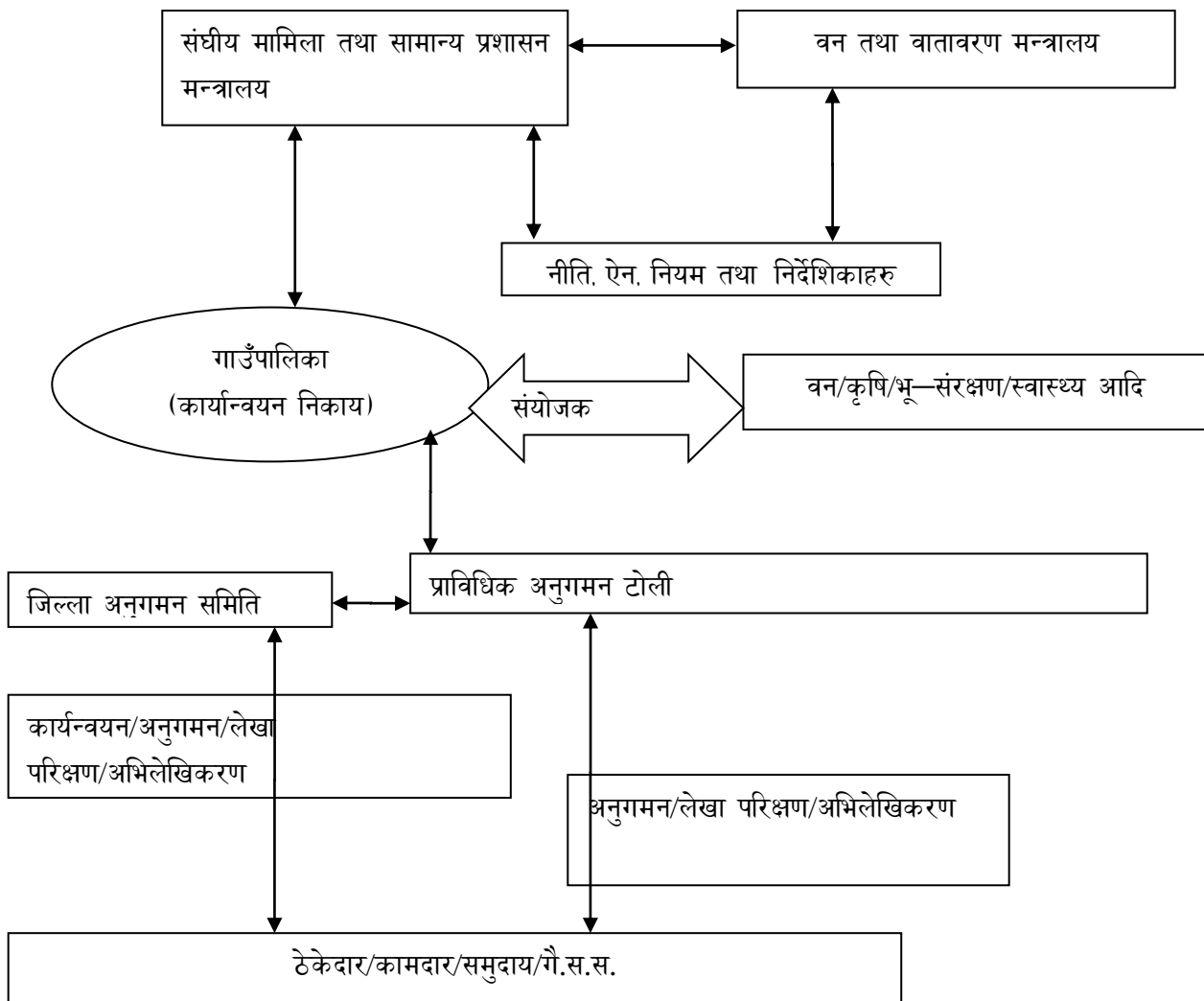
द.५ वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार निकायहरूको संगठनात्मक स्वरूप

विशेषज्ञ अनुगमन सदस्यहरू निम्न रहेका छन्।

तालिका २२ : विशेषज्ञ अनुगमन सदस्य

क्र.स.	विशेषज्ञ
१	वातावरण विज्ञ
२	समाजशास्त्री
३	वन विज्ञ
४	सर्भेयर

वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यन्वयनका लागि जिम्मेवार निकायहरूको संगठनात्मक स्वरूप निम्न स्वरूप देखाइएको छ।

चित्र ७: वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यन्वयनका लागि संगठनात्मक स्वरूप

९ निष्कर्ष

वातावरण संरक्षण दिगो विकासको मुल धेय हो। ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा (नदिजन्य पदार्थ) संकलन-उत्खनन गर्ने तमोर र काबेली नदि प्रस्तावित क्षेत्रहरु कुनै विशेष संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दैन। सिसुवा नदीले माथिको भूभागबाट वर्षामा आउने भेलले धेरै नदिजन्य पदार्थ यस नदीको वगरमा थुपार्ने गर्दछ। प्रस्ताव कार्यान्वयनको चरणमा दैनिक ७७.८८ घनमिटर मात्र नदीजन्य वस्तुको संकलन गरिने हुँदा ठूलो क्षति हुने वा अपेक्षाकृत धेरै प्रतिकूल प्रभावहरु पर्ने स्थिति देखिदैन। मुख्य रूपमा सामाजिक—आर्थिक तथा सांस्कृतिक, जैविक र भौतिक वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभावहरुको न्यूनीकरणका उपायहरु कार्यान्वयन गर्न वातावरण संरक्षण ऐन २०७७ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ बमोजिम कार्यान्वयनका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण गर्नु पर्ने हुन्छ।

प्रस्ताव कार्यान्वयन गरिदा ठूलो क्षति हुने वा अपेक्षाकृत धेरै प्रतिकूल प्रभावहरु पर्ने स्थिति, देखिदैन। त्यसकारणले अनुगमन कार्यलाई नियमितरूपमा निरन्तरता दिई उक्त नदीबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा (नदिजन्य पदार्थ) संकलन-उत्खनन गर्न सकिन्छ।

९.१ उत्खनन संकलनकर्ताको जिम्मेवारी

- उत्खनन संकलन क्षेत्रसम्म पुग्ने पहुँच मार्गको नियमित मर्मत संभार गर्ने।
- प्रस्तावित क्षेत्रका स्थानिय बासिन्दाहरु संग सहमती कायम गर्ने।
- नियामक निकायहरु संग निरन्तर समन्वय र सहकार्य गर्ने।
- नदीबाट उत्खनन गरेको नदीजन्य पदार्थको परीमाणको लगत महिनाको मसान्त सम्ममा अनिवार्य रूपले प्रमाणीत गरी स्थानिय तहमा बुझाउनु पर्नेछ।
- नदिबाट नदिजन्य पदार्थहरु उत्खनन गर्दा नजिक रहेको पानीको श्रोत, सर्वसाधारण जनताको घर जग्गा, ढल क्षति नहुने गरी उत्खनन गर्नु पर्नेछ।
- उत्खनन पश्चात काम नलाग्ने भनि छोडिएको निर्माण सामाग्रीहरु जुन स्थल बाट निकालिएको सोहि स्थलमा लगी पुर्व अवस्थामा छोड्नु पर्नेछ। नदीको धार बदलिने गरी उत्खनन गर्न पाईनेछैन।
- कार्यालयको तर्फबाट स्विकृत परिमाण, उत्खनन योग्य स्थान र सम्झौताका शर्तहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न निमित्त अनुगमन, निरीक्षण, भौतिक नियन्त्रण तथा स्थलगत निरीक्षण लगाएतका प्रकृयाहरु अवलम्बन गर्न उत्खाननकर्ताले पुर्ण सहयोग गर्नुपर्नेछ।

९.२ गाउँपालिकाको प्रतिबद्धता

- अनुगमन योजनामा दिइएका न्युनीकरणका उपायहरूको अनिवार्य कार्यन्वयन र त्यसको नियमित अनुगमन गरिनेछ।
- उत्खनन स्थलमा भएका पुल (उत्खनन क्षेत्र ३), अरुण काबेली जलविधुत आयोजनाको बाँध स्थल वरिपरी (उत्खनन क्षेत्र ६,७) मा उत्खनन तथा संकलन गर्दा जिल्ला विपद व्यवस्थापन समिति तथा काबेली जलविधुत आयोजनासँग स्वीकृत लिएर मात्र उत्खनन कार्य गरिनेछ।
- स्थानीय बासीको समस्याहरू बुझि नियमित रूपमा उनीहरूको राय सुझाव लिइने छ।
- रोजगारीको लागि स्थानीयलाई प्राथमिकता दिइनेछ।
- सम्झौतामा उल्लेख भएको पीरमाण, स्थान आदिको नियमित अनुगमन गरिनेछ।
- जि.स.स. स्थित जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुखको संयोजकत्वमा भएको जिल्ला अनुगमन समितिद्वारा नियमित अनुगमन गरिनेछ।

सम्बन्धित शाखाले उत्खनन कार्यलाई व्यवस्थित गर्न यस प्रतिवेदनको अधिनमा रही कार्यविधि बनाई लागु गर्न सक्नेछ।

सन्दर्भ समग्रीहरू

- ✓ Grimmet, R.; Inskipp, C.; Inskipp, T. and Baral, H. S. 2016, *Bird Life International and Stichting J.C. von der Hucht Fonds (The Netherlands)*
- ✓ Inskipp, C., Baral, H. S., Inskipp, T., & Stattersfield, A. (2013). The state of Nepal birds 2010. *Journal of Threatened Taxa*, 5(1), 3473-3503.
- ✓ Jnawali, S.R., Baral, H.S., Lee, S., Acharya, K.P., Upadhyay, G.P., Pandey, M., Shrestha, R., Joshi, D., Lamichhane, B.R., Griffiths, J., Khatiwada, A.P., Subedi, N., and Amin, R. 2011. *The Status of Nepal's Mammals: The National Red List Series. IUCN, DNPWC, SSC, WWF, NTNC, ZSL, Himalayan Nature. Kathmandu Nepal*
- ✓ Shah, K. B., Tiwari, S. 2004. Herpetofauna of Nepal: *A Conservation Companion. IUCN Nepal.*
- ✓ Shrestha, T B (1999) Nepal country report on biological diversity. Kathmandu: IUCN

अनुसूचीहरू

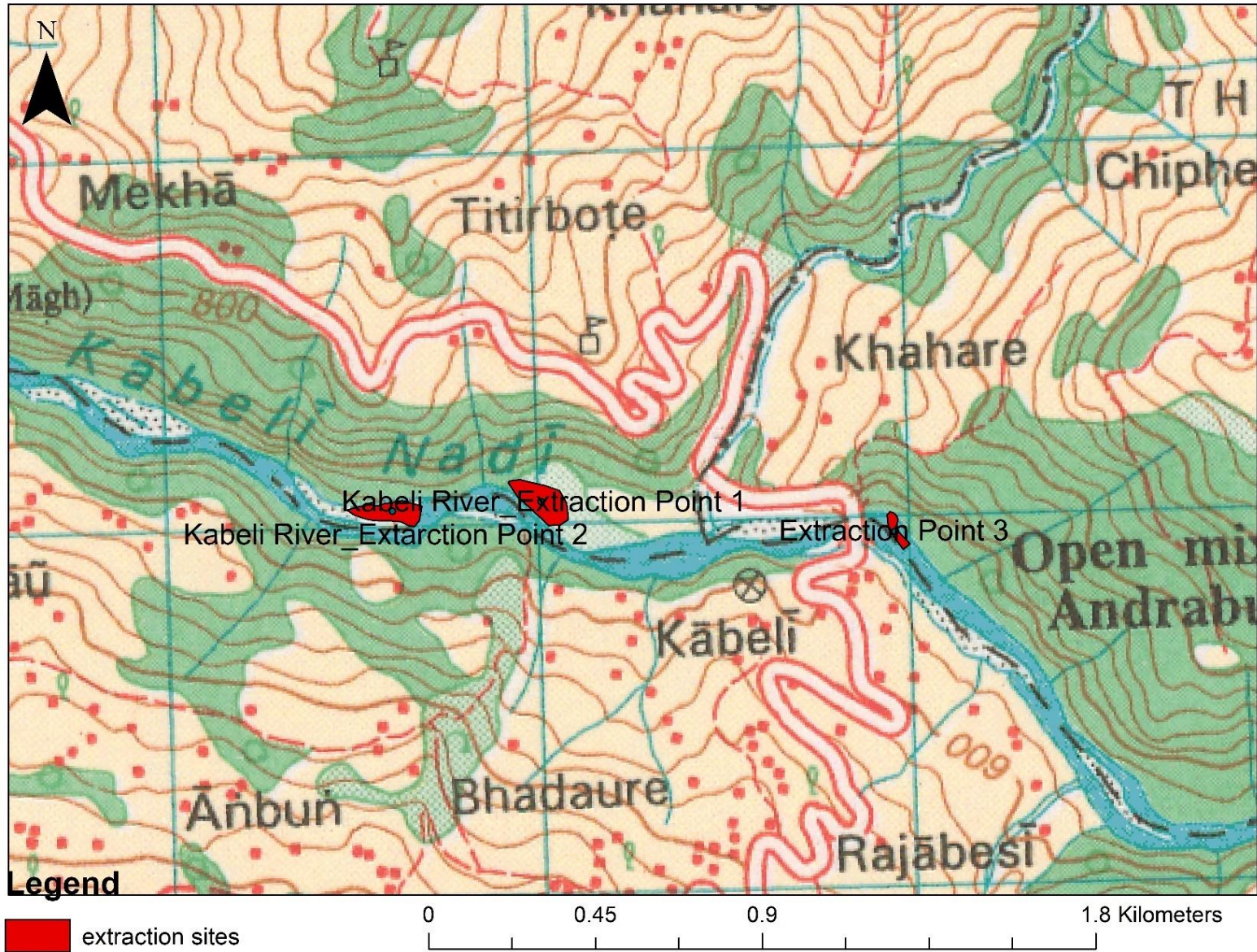
अनुसूची १: स्वीकृत कार्यसूची.....	I
अनुसूची २: प्रस्तावित क्षेत्रका नक्सा.....	II
अनुसूची ३: प्रस्तावित क्षेत्रका तस्बिरहरु.....	V
अनुसूची ४: सार्वजनिक सुनुवाईका माइन्ड्युट तथा छलफल तस्बिर.....	VII
अनुसूची ५: प्रस्तावकद्वारा प्रमाणित ७ दिने सूचना, सूचना टाँसको मुचुल्का तथा पत्रिकामा प्रकाशित सात दिने सूचना.....	XII
अनुसूची ६: उत्खनन स्थलमा राख्नु पर्ने सूचना पाटीको नमूना.....	XIX

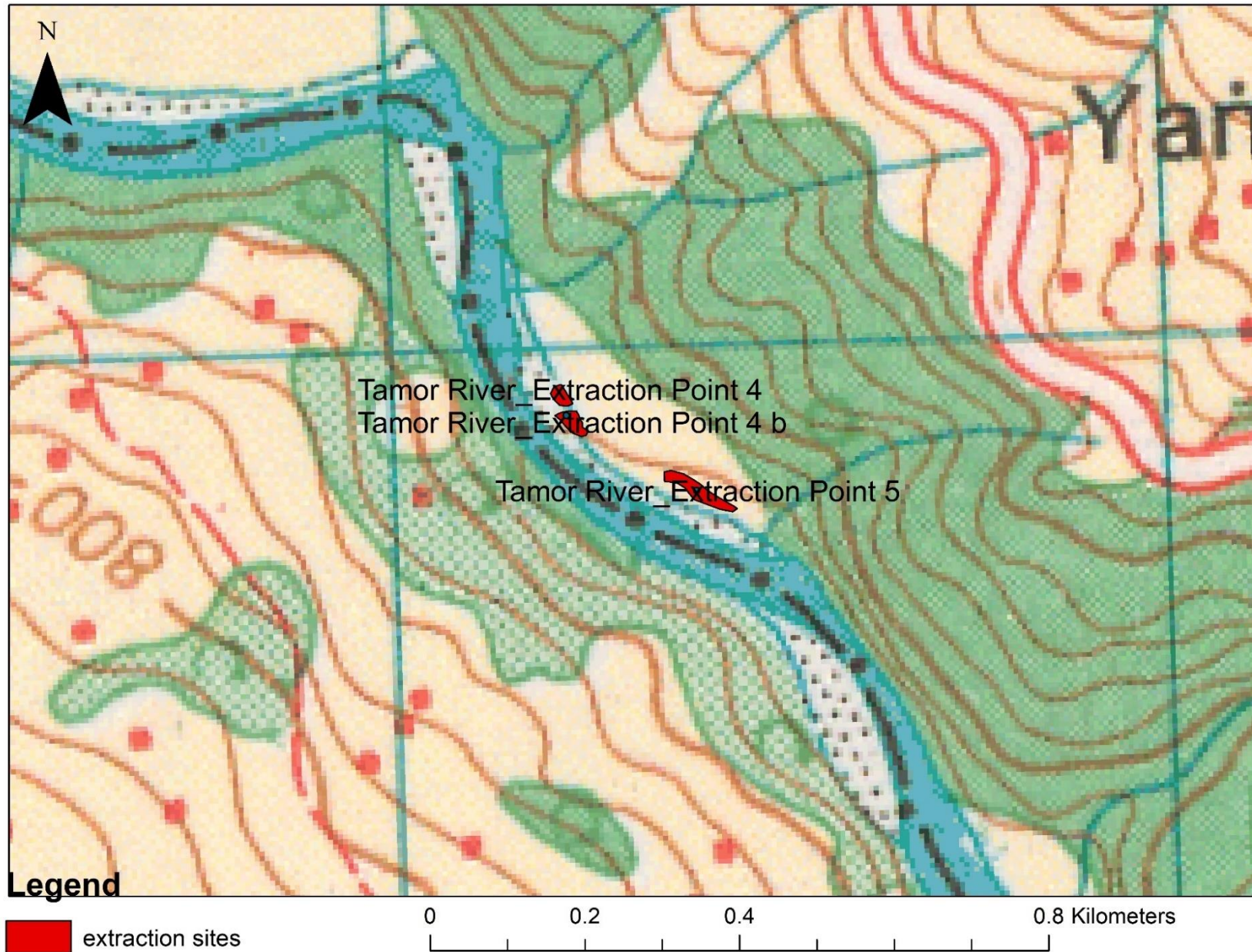
अनुसूची १: स्वीकृत कार्यसूची

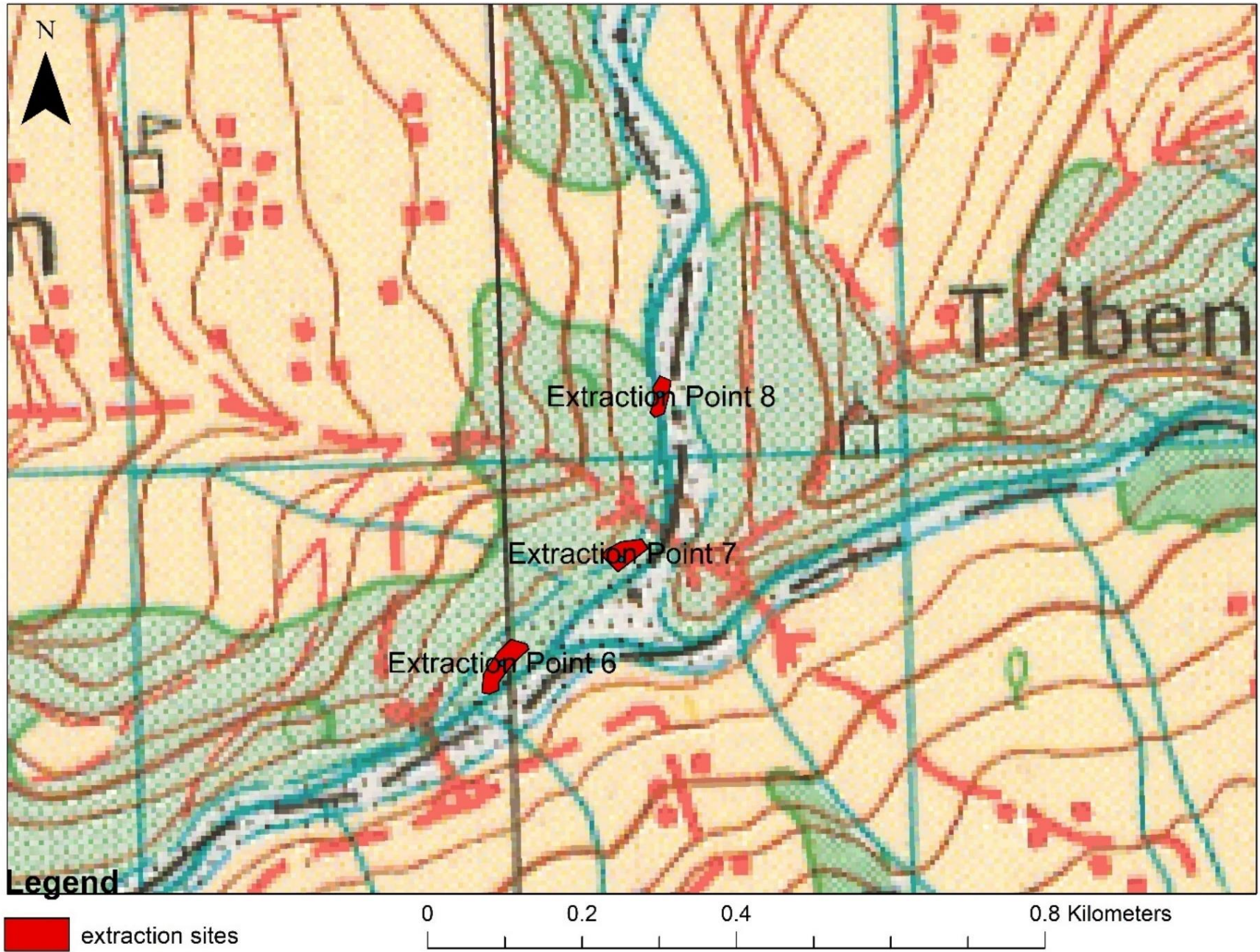

अनुसूची २: प्रस्तावित क्षेत्रका नक्सा

टोपो नक्सा

अनुसूची ३: प्रस्तावित क्षेत्रका तस्बिरहरु

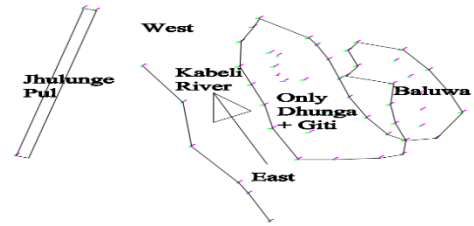
१. संकलन/उत्खनन क्षेत्र, काबेली नदी, १, टारी

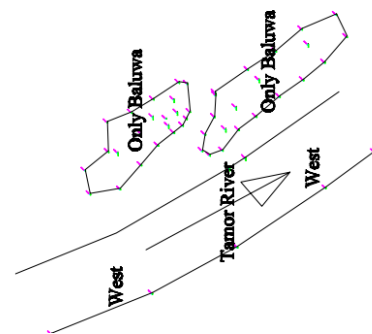
२. संकलन/उत्खनन क्षेत्र, काबेली नदी, १, सिरुपा

३. संकलन/उत्खनन क्षेत्र, काबेली नदी, २, काबेली पुत

४. संकलन/उत्खनन क्षेत्र, तमोर नदी, १, आम्बोट

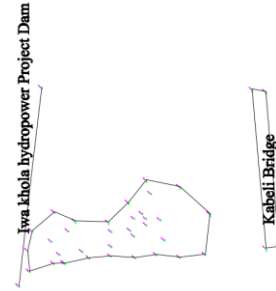
५. संकलन/उत्खनन क्षेत्र, तमोर नदी, १, आम्बोट

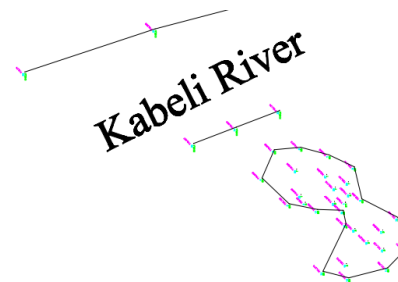
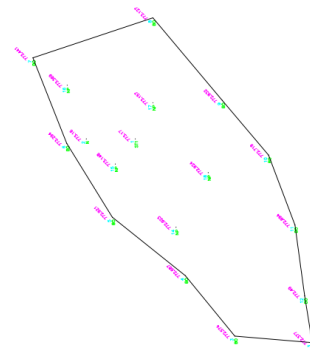
६. संकलन/उत्खनन क्षेत्र, तमोर नदी, ६, थुम्बेदिन

७. संकलन/उत्खनन क्षेत्र, तमोर नदी, ६, थुम्बेदिन

८. संकलन/उत्खनन क्षेत्र, तमोर नदी, ६, थुम्बेदिन

अनुसूची ४: सार्वजनिक सुनुवाईका माइन्सुट तथा छलफल तस्बिर

Date: .....
Page: .....

आज मिति २०८१/०८/१२ गते का दिन
काँशी प्रदेश, रामपुर जिला, पाचीआरा
माइवरु गाउँपालिका वडा नं. ६
धुम्बेदिन हाँतषिकान् मित्र वगने काबेली
नदीको बगर क्षेत्र काबेली पुल नजिक
इवा खोला जलविद्युत आयोजना बाध
नजिक, न साँलुई पुल नजिक बाट
दिगाँ रुपमा दुइगा, चिटी र बालुवा
सङ्कलन कार्यका निम्ति प्रारम्भिक
वातावरणीय परीक्षण गर्न सर्वे कार्य
र सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रममा
निम्न बसो जिम को उपस्थिति हरु
र रामु डोल्गाई सुन्धीव सङ्कलन
गर्नेछ।

उपस्थितिहरू :

- १) जीतमान तामाङ - वडा अध्यक्ष - ~~चि~~
- २) प्रकाश शर्मा - समाज क्षेत्री - ~~प्र~~
- ३) लाल सुर्ज रावत - समाज क्षेत्री - ~~प्र~~
- ४) केशव लामा - का.स - ~~प्र~~
- ५) राम कुण्डा पण्डित - कानूनवेत्ता - ~~प्र~~
- ६) भवानी प्रसाद खतिवडा - वडा सचिव - ~~प्र~~
- ७) लक्ष्मी प्रसाद गुवागार् - लक्ष्मी

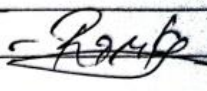
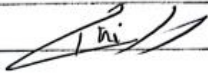

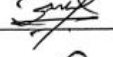

Date: .....

Pages .....

सुझाव दए :

1. (क) बालवडण मॅत्री लडकाली दुडुगा थिली,
र बालुवा सङ्कलन गरिनु पर्ने ।
2. (ख) माँटर बाटी अवस्थित गर्नु पर्ने ।
3. (ग) अवस्थित अ अवस्थित लडकाली र्खालामा
उल्लेख गर्नु हुने ।

विल कुमार सुनुवार - व.प्र. अ.च.प्र.म -	
नाम कृष्ण पंडित - क.प्र. ल.दे.ली प्राविधि क	
द्वैबासु लिम्बु - का.स	
धन बहादुर दिगेचा	
शान बाबु राई	
इपारने कोठ	कुमार
राजेश चौवलीखटाड लिम्बु -	पु.क
लोड बाबु रिम्बोडा	लोड बहादुर

अनुसूची ५: प्रस्तावकद्वारा प्रमाणित ७ दिने सूचना, सूचना टाँसको मुचुल्का तथा पत्रिकामा प्रकासित सात दिने सूचना

प.सं.: ०८१/०८२२

सूचना नं.-

मिति: २०८१/०८/१३

नेपाल संवत्: १९४५ लछलागा १३ बिहीबार

पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका पर्ने काबेली खोला र तमोर खोलाबाट नदिजन्य पदार्थ संकलन, उत्खनन, विक्री वितरण तथा आन्तरिक निकाशी गर्नको लागि प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना।

(प्रकाशन मिति: २०८१/०८/१३)

कोशी प्रदेश ताप्लेजुङ जिल्ला पाथीभरा याङवरक गाउँपालिकाद्वारा देहाय बमाजिमको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ।

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना	पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, थेचम्बु, ताप्लेजुङ कोशी प्रदेश, नेपाल फोन नं. +९७७-९८५२६६०४६० इमेल: pathivarayang@gmail.com वेब: www.yangwarakmuntaplejung.gov.np
प्रस्तावको व्यहोरा	पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका पर्ने काबेली खोला र तमोर खोलाबाट नदिजन्य पदार्थ संकलन, उत्खनन, विक्री वितरण तथा अन्तरिक निकाशी गर्नको लागि प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी।
प्रभाव पर्न सक्ने क्षेत्र	पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका वडा नं १, २, ६

माथी उल्लिखित प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी गर्ने क्रममा सो क्षेत्रको जैविक तथा पारिस्थितिकीय प्रणाली, प्राकृतिक तथा भौतिक प्रणाली, सामाजिक तथा आर्थिक प्रणाली र साँस्कृतिक प्रणालीहरू बीच के कस्तो सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभाव पर्दछ भनी यकिन गर्न पाथीभरा याङवरक गाउँपालिकाका सम्बन्धित वडा समिति, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थाको राय सुझाव लिन आवश्यक भएकोले यो सार्वजनिक सूचना प्रकाशन भएको मितिले सात दिन भित्र देहायमा उल्लिखित ठेगानामा आई पुग्ने गरी लिखित राय सुझाव उपलब्ध गराई दिनु हुन अनुरोध गरिन्छ।

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना	पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका, फोन नं. +९७७-९८५२६६०४६० इमेल: pathivarayang@gmail.com
परामर्शदाता	म्यागपाई टेक इंटरनेशनल प्रा. लि., सप्तरी फोन नं. : ९७७-९८५१२२६१६८ इमेल: marasinipurushottam@gmail.com

(अभिषेक घिमिरे)
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत/विद्युत
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

“बिकास र सुशासनमा प्राकृतिक स्रोतको उचित उपयोग, जनताको खुसी पाथीभरा याङवरकको सोच”

Email Address: pathivarayang@gmail.com Web Site: yangwarakmuntaplejung.gov.np

Scanned with CamScanner

पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका १ नं. वडा कार्यालय

नाङ्खोल्याङ, ताप्लेजुङ
कोशी प्रदेश, नेपाल

प.सं.: २०८१/०८२

च.नं.: ०२६

मिति:- २०८१/०८/१४

श्री पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका,
गाउँपालिकाको कार्यालय थेचम्बु, ताप्लेजुङ ।

बिषय:- सुचना टाँस गरिएको सम्बन्धमा।

उपरोक्त सम्बन्धमा यस पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका वडा नं १ नाङ्खोल्याङको कार्यालयमा मिति २०८१/०८/१३ गते पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका बाट आएको पत्रको सुचना टाँस गरि जानकारी गराइएको व्यहोरा अनुरोध छ ।

मञ्जु खतिवडा भट्टराई
वडा सचिव

"विकास र सुशासनमा प्राकृतिक स्रोतको उचित उपयोग, जनताको खुसी पाथीभरा याङ्वरकको सोच"
Email Address: pathivarayang01@gmail.com, Web Site: yangwarakmuntaplejung.gov.np

पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका २ नं.वडा कार्यालय

पत्र संख्या २०८१/०८२
च.नं. १६९

कोशी प्रदेश नेपाल
मिति २०८१/०८/१४

श्री पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका
गाउँकार्यापालिकाको कार्यालय,
थेचम्बु ताप्लेजुङ ।

(Handwritten signature)

विषय : सूचना टाँस गरी जानकारी पठाईएको सम्बन्धमा ।

प्रस्तुत सम्बन्धमा तहाँ कार्यालयको मिति २०८१/०८/१३ को पत्र संख्या ०८१/०८२ चलानी नं.७२५ को प्राप्त पत्रनुसार यस जिल्ला ताप्लेजुङ पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका पर्ने काबेली खोला र तमोर खोलाबाट नदिजन्य पदार्थ संकलन उत्खनन विक्री वितरण तथा आन्तरिक निकाशी गर्नको लागि प्रारम्भिक वातावरणीय अध्यायन प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना टाँस गरिसकिएको जानकारीका साथ अनुरोध छ ।

(Handwritten signature)
२०८१/०८/१४

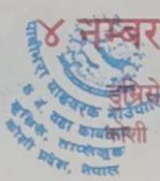
बलु राम लिम्बु
वडा अध्यक्ष
बलुराम लिम्बु
वडा अध्यक्ष

सम्पर्क नं. ९८६३००९५४८, ९८१३४७८०८४ Email Pathivarayang02@gmail.com

मध्यम: १८११००२२६

पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका

४ नम्बर वडा कार्यालय

ताप्लेजुङ
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प. सं. : ०८१/०८२
च.नं. १४४

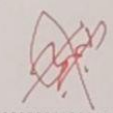
मिति : २०८१/०८/१४
ने.सं. ११४५ कछलागा १४ शुक्रबार

श्री पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका ,
थेचम्बु ,ताप्लेजुङ ।

बिषय: सूचना टाँस गरी जानकारी पठाईएको सम्बन्धमा

प्रस्तुत विषयमा ताप्लेजुङ जिल्ला पाथीभरा याङवरक गाउँपालिकामा पर्ने काबेली खोला र तमोर खोलाबाट नदिजन्य पदार्थ संकलन ,उत्खनन ,बिक्री वितरण तथा आन्तरिक निकासी गर्नका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना, यस पाथीभरा याङवरक गाउँपालिकाले प.सं.०८१/०८२ को च.नं.७२५ पत्रको साथ संलग्न राखि पठाईएको र उक्त सूचना यहाँ कार्यलयको सूचनापाटीमा टाँस गरि टाँस गरीएको भनि यसै पत्रको साथ जानकारी गरिन्छ ।

बल बहादुर लिम्बु
बल वडा अध्यक्ष
वडा अध्यक्ष

"विकास र सुशासनमा प्राकृतिक स्रोतको उचित उपयोग, जनताको खुसी पाथीभरा याङवरकको सोच"
Email Address: pathivarayang05@gmail.com, Web Site: yangwarakmuntaplejung.gov.np

मध्यमा १८१६०१९८८
सचिव : २८१५२०५३८

पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका
५ नम्बर वडा कार्यालय

चाक्सिबोटे, ताप्लेजुङ
कोशी प्रदेश, नेपाल

पत्र सङ्ख्या: ०८१/०८२
चलानी नं. ६४

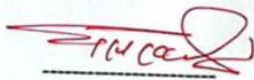
मिति : २०८१/०८/२०
नेपाल संवत् १९४५, चिंलाख्व, ४ बिहिवार

श्री पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिका को कार्यालय, थेचम्बु ताप्लेजुङ

विषय: सूचना टाँस गरी जानकारी पठाइएको सम्बन्धमा ।

प्रस्तुत विषयमा पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका को मिति २०८१/०८/१३ गतेको पत्रानुसार सोही काम कारवाही गरि वडा कार्यालयको सूचनापाटीमा टाँस गरी जानकारी गराईएको व्यहोराका साथ अनुरोध छ ।

बोधार्थ:
पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिकाको कार्यालय

रमेश खालीङ
वडा अध्यक्ष

"विकास र सुशासनमा प्राकृतिक स्रोतको उचित उपयोग, जनताको खुसी पाथीभरा याङ्वरकको सोच"
Email Address: pathivarayang05@gmail.com, Web Site: yangwarakmuntaplejung.gov.np

पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका ६ नं. वडा कार्यालय

थुम्बेदिन, ताप्लेजुङ

कोशी, प्रदेश

नेपाल संवत् १९४५ काछलागा १५ रबिबार

मिति: २०८१/०८/१६

पत्र सं.: ०८१/०८२

च.नं.: ७९

श्री पाथिभरा याङवरक गाउँपालिका कार्यालय थेचम्बु, ताप्लेजुङ

विषय: जानकारी गरिएको बारे ।

प्रस्तुत सम्बन्धमा यस ६ नं वडामा प्रेषित गरिएको मिति २०८१\०८\१३ गतेको च.नं. ७२५को प्राप्त पत्र अनुसार पाथिभरा याङवरक गाउँपालिकामा पर्ने कावेलि खोला र तमोर खोलाबाट नदिजन्य पदार्थ संकलन, उत्खनन, विक्रि बितरण तथा आन्तरिक निकासि गर्नको लागि प्रारम्भिक वातावरणिय अध्ययन प्रतिवेदन तयारि सम्बन्धि सार्वजनिक सुचना वडा कार्यालयको सुचना पाटिमा टाँस गरि जानकारी पठाउनु भनिए अनुरूप मिति २०८१\०८\१६ गते यस वडाको सुचना पाटिमा टाँस गरिएको व्यहोरा जानकारीका साथ अनुरोध गरिन्छ ।

भवानी प्रसाद खतिवडा
वडा सचिव

"विकास र सुशासनमा प्राकृतिक स्रोतको उचित उपयोग, जनताको खुसी पाथीभरा याङवरकको सोच"
Email Address: pathibharayang06@gmail.com, Web Site: yangwarakmuntaplejung.gov.np

श्रीअन्तु प्रकाशन (प्रा.)लि.

मोफसलको सर्वाधिक लोकप्रिय राष्ट्रिय दैनिक

पूर्वाञ्चल

Purwanchal National Daily

**सविद्या पठाइदिन्छु
भन्दै ठग्ने पक्काउ**

काठमाडौं, भदौ २१। वैश्विक रोजगारका
आकर्षक ताल्यको प्रयोगमा परी उर्वर
पठाइदिन्छु भन्ने उच्च उनी गरेको अभियोगमा
जवालाई प्ररीते पक्काउ गरेको छ।
पक्काउ गर्नेकामा रामेछाप जिल्ला तालाकोशी
गाउँपालिका-२ विजुपकोट परे भई काभ्रेपलाञ्चोक
समेत नारायणीका-१ अर्जुनली जले २१ बचीव
उखिन वरुन २ बीजाली टिकारु नारायणीका-१
पर भई काठमाडौं महानारायणीका-१० पुङ्गार
(वीथी अखिल पृष्ठमा)

वर्ष : ३०
भद्रक : २१
पृष्ठ : ४
वित्तमिड
वित्त. ३०८१ मंसिर २१ गते शनिवार (Saturday, 7 Dec. 2024) खान सम्बन् ११९४
Web : www.purwanchaldaily.com
भुम र : ४/-
भारतमा भार : ४/-

पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका पर्ने भेरी काबेली खोला र तमोर खोलाबाट नदिजन्य पदार्थ संकलन, उत्खनन, बित्री वितरण तथा अन्तरिक निकाशी गर्नको लागि प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना

प्रकाशित मिति २०८१/०८/२२

कोशी प्रदेश ताप्लेजुङ जिल्ला पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकाद्वारा देहाय बमाजिमको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ ।

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना	पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, थेचम्बु, ताप्लेजुङ
प्रस्तावको व्यहोरा	कोशी प्रदेश, नेपाल फोन नं. +९७७-९८५२६६०४६० इमेल : pathivarayang@gmail.com
प्रभाव पर्न सक्ने क्षेत्र	वेब: www.yangwarakmuntaplejung.gov.np पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका पर्ने भेरी काबेली खोला र तमोर खोलाबाट नदिजन्य पदार्थ संकलन, उत्खनन, बित्री वितरण तथा अन्तरिक निकाशी गर्नको लागि प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी। पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका वडा नं. १, २ र ६

माथि उल्लिखित प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी गर्ने क्रममा सो क्षेत्रको जैविक तथा पारिस्थितिकीय प्रणाली, प्राकृतिक तथा भौतिक प्रणाली, सामाजिक तथा आर्थिक प्रणाली र सांस्कृतिक प्रणालीहरू बीच के-कस्तो सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभाव पर्दछ भनी यकिन गर्न पाथीभरा याडवरक गाउँपालिकाका सम्बन्धित वडा समिति, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थाको राय सुझाव लिन आवश्यक भएकोले यो सार्वजनिक सूचना प्रकाशन भएको मितिले सात दिनभित्र देहायमा उल्लिखित ठेगानामा आई पुग्ने गरी लिखित राय सुझाव उपलब्ध गराई दिनुहुन अनुरोध गरिन्छ ।

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना	पाथीभरा याडवरक गाउँपालिका, फोन नं. +९७७-९८५२६६०४६० इमेल: pathivarayang@gmail.com
परामर्शदाताको नाम र ठेगाना	म्यागपाई टेक इन्टरनेशनल प्रा. लि., सप्तरी फोन नं. : ९७७-९८५१२२६१६८ इमेल: marasinipurushottam@gmail.com

अनुसूची ६: उत्खनन स्थलमा राख्नु पर्ने सूचना पाटीको नमूना

(क) उत्खनन, सङ्कलन गरिने स्थल:

(ख) उत्खनन, सङ्कलनको विवरण

१. नदीको नाम

२. ठाउँको नाम

३. उत्खनन गरिने परिमाण घनफिटमा

४. उत्खनन कार्यमा प्रयोग हुने साधन

५. उत्खनन गर्ने कार्य गर्न अधिकार प्राप्त ठेकेदार/फर्मको नाम र ठेगाना

६. उत्खनन गर्ने अवधि: मिति ..... गते बाट ..... भित्र।

(कुनै गुनासो वा थप जानकारीको लागि बेलका नगरपालिकामा सम्पर्क गर्नुहोला)